

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВАЩАК Владислав Анатолійович

УДК 347.122:004.738.5

ДИСЕРТАЦІЯ
САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В ІНТЕРНЕТІ

081 - Право

08 - Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.А. Ващак

Науковий керівник:

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Ващак В.А. Саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Одеська юридична академія», МОН України, Одеса, 2024.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням саморегулювання цивільних відносин в інтернеті.

В межах роботи виокремлено існуючі теоретичні підходи, публікації та наукові дослідження, які безпосередньо або опосередковано розкривають суть та роль саморегулювання цивільних відносин в інтернеті.

Дисертаційне дослідження підкреслює важливість саморегулювання як ключового інструмента впливу на сучасне суспільство та правовий простір, зокрема онлайн-сферу. Воно виявляє потенціал участі всіх сторін у формуванні правових норм і сприяння більш ефективному та гнучкому регулюванню в різних сферах діяльності. Дослідницький підхід до розгляду саморегулювання як концепту дозволяє зрозуміти, що це не просто система правових норм, але й складний механізм, що впливає на всі сфери суспільного життя. Ця дисертація визначає ознаки, які повинно мати саморегулювання, щоб бути визнаним як джерело права. Серед цих ознак – важливість відповідності загальноприйнятим цінностям, наявність структурованих процедур та механізмів саморегулювання, а також здатність забезпечувати виконання прийнятих норм, формальне визначення, обов'язковий характер, забезпечення, санкціонування державою чи іншим уповноваженим суб'єктом тощо.

Дисертація вносить важливий внесок в розуміння та використання саморегуляції як джерела права та засобу соціального регулювання. Вона розкриває нові перспективи для розв'язання сучасних соціальних та правових проблем в умовах стрімкого технологічного розвитку та сприяє більшій ефективності та гнучкості в цьому процесі.

В дослідженні розглянуто історію саморегулювання в Україні та його вплив на цивільні відносини в різні історичні періоди. Висвітлено особливості розвитку саморегулювання від доісторичного періоду до сучасності, в тому числі в період козацтва та в часи залежності України від іноземних держав. В дисертації досліджено вплив рівня прав та свобод, що належать окремим особам і спільнотам, на розвиток саморегулювання. Протягом століть саморегулювання набувало різних форм: звичаєве право, укладання угод, та діяльність професійних гільдій і спілок. Автор вказує на труднощі, які виникали в періоди авторитарного правління, наприклад, в Радянському Союзі, де контроль і вплив уряду обмежували саморегулювання. В роботі здійснено аналіз періоду після отримання Україною незалежності, коли розпочалося відродження українських юридичних традицій та розвиток приватного права, що наближає Україну до країн романо-германської правової сім'ї. Відзначається активна підтримка саморегулювання в цифровому секторі в рамках зусиль України щодо сприяння цифровій економіці.

Досліджено історію саморегулювання в світі та його вплив на розвиток суспільних відносин. Зроблено висновок, що у давні часи суспільства утворювали об'єднання на основі спільних інтересів і потреб та укладали певні угоди, що регулювали поведінку їхніх членів. Підкреслюється важливість релігійних обрядів і традицій як джерел саморегулювання, оскільки вони визначали, які дії були прийнятними для громади, а які

забороненими. У багатьох випадках такі правила визначалися в релігійних текстах і містили моральні та етичні норми суспільства.

Обговорюється розвиток саморегулювання в інших сферах, як-от реклама, медицина, та будівництво. Визначено, як саморегуляція в галузі реклами вплинула на створення кодексів етики та стандартів реклами. У галузі медицини, саморегуляція грає важливу роль у розробці стандартів лікування та етичних норм. Саморегуляція стала основою для регулювання будівельної діяльності та створення стандартів безпеки. В дисертації також здійснено аналіз впливу технологічного прогресу на розвиток саморегулювання. Використання цифрових технологій спрощує процеси саморегуляції та контролю. Виділено загальні ознаки еволюції саморегулювання, які включають у себе ускладнення, вдосконалення процесів і контролю, глобалізацію та інтернаціоналізацію, вплив технологій, зміну цільових орієнтирів, реакцію на виклики та кризи.

Розглянуто сучасний стан саморегулювання в різних сферах, включаючи медицину, фінанси, рекламу, електронну комерцію, медіа, спорт, екологію, політику, юриспруденцію. Підкреслюється важливість саморегулювання в тих сферах, де активно використовуються ІТ-технології, проводяться паралелі із тими галузями, де саморегулювання має обмежений вплив, наводяться приклади практики саморегулювання різних країн. Саморегуляція описується як засіб регулювання для організацій і представників різних видів діяльності для встановлення власних стандартів, правил поведінки та етичних норм з метою досягнення спільних цілей і забезпечення ефективності. В роботі наведено переваги саморегулювання, як-от покращення якості продуктів і послуг, підвищення довіри суспільства. Демонструється, що саморегулювання є багатограним концептом, який використовується в різних секторах суспільного життя і може бути гнучким

та ефективним способом вирішення галузевих проблем, але також вимагає ретельного нагляду та належного дотримання, щоб бути ефективним.

В дослідженні надається визначення саморегулювання в контексті цивільних відносин. Саморегулювання цивільних відносин описується як процес регулювання цивільних відносин шляхом створення норм саморегуляції їх учасниками з можливістю гарантування виконання цих норм. Дослідження виділяє кілька ключових ознак саморегулювання цивільних відносин. Це вільне виявлення волі учасників, реальна забезпеченість, юридична рівність сторін, системність, наявність специфічних цілей та інші. Також визначено що варто розуміти під об'єктами та суб'єктами саморегулювання цивільних відносин, здійснено класифікацію за суб'єктами саморегулювання цивільних відносин, за формою вираження, за кількістю учасників, які встановлюють саморегулювальні норми, за предметом саморегулювання, за територіальною ознакою, за ступенем втручання держави.

В дисертаційному дослідженні вперше визначено поняття “локус саморегулювання”, яке є новелою у правовій науці. Пропонується розглядати локus саморегулювання як правове положення суб'єктів саморегулювання, яке визначається їхньою здатністю самостійно встановлювати дієві норми в конкретному правовому просторі. Визначено ключові характеристики локусу саморегулювання: особлива правова основа, наявність специфічних суб'єктів, здатність суб'єктів правового саморегулювання самостійно впливати на суспільні відносини, ефективність та результативність, а також контекстуальність.

Зроблено висновок, що саморегулювання цивільних відносин в інтернеті – це такий вид правового регулювання цивільних відносин, який є за своєю суттю децентралізованим та виражається в правових нормах, створених учасниками цих відносин самостійно із використанням

інформаційно-комунікаційних технологій із метою їх застосування в інтернеті. Виділяються такі особливості саморегулювання в інтернет-сфері як добровільна участь, наявність галузевих стандартів, кодексів поведінки, прозорість, підзвітність, розширення прав і можливостей користувачів і постійне вдосконалення. Надається характеристика локусу саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Досліджено особливості, що визначають його унікальність, актуалізують потребу в розробці спеціалізованих правил та механізмів саморегулювання, враховують контекст мережі та потреби користувачів. Зазначається, що локус саморегулювання цивільних відносин в інтернеті – це правове положення суб'єктів саморегулювання в інтернет-просторі, що визначає їхню здатність самотійно встановлювати дієві норми та правила, регулюючи цивільні відносини в цифровому середовищі.

Зроблено висновок, що використання нових технологій, таких як блокчейн і штучний інтелект (ШІ), є перспективним для розвитку саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Наприклад, технологію блокчейн можна використовувати для забезпечення прозорості та безпеки фінансових транзакцій, тоді як ШІ можна використовувати для моніторингу та виявлення потенційних етичних порушень в онлайн-іграх. Зазначається, що зараз саморегулювання в індустрії онлайн-ігор стикається з такими проблемами як підтримка прозорості, підзвітності та довіри, що має вирішальне значення для забезпечення ефективності зусиль із саморегулювання. В роботі зазначається про необхідність оновлення українського цивільного законодавства у сфері віртуальної власності як відправної точки для розвитку саморегулювання у цій сфері.

Для розв'язання проблем із забезпечення ефективного функціонування норм саморегулювання цивільних відносин в інтернеті, досліджуються можливості деяких інструментів, які можуть гарантувати виконання норм

саморегуляції. Насамперед, це "онлайн вирішення спорів" (ODR) та самозахист. Зазначено, що такі види ODR як онлайн-переговори, онлайн-медіація та онлайн-арбітраж є важливими засобами гарантування норм саморегулювання в інтернеті.

Здійснено аналіз правил користування вебресурсами як норм саморегулювання, які визначаються як набір внутрішніх правил, умов і вимог, встановлених адміністрацією конкретного вебсайту чи інтернет-платформи, які регулюють поведінку користувачів на даному ресурсі.

Виокремлено наступні види правил користування вебресурсами: умови використання, політика конфіденційності, політика реклами, правила щодо партнерських програм, інші правила. Зазначено, що умови користування – це типові договори, що формуються однією стороною і запропоновані користувачам на одних і тих самих умовах для всіх. Зроблено висновок, що умови користування вебресурсами як засоби саморегулювання можуть допомогти компаніям ефективно вирішувати питання, пов'язані з контентом, та сприяти безпеці та повазі в онлайн-середовищі.

Визначено, що політика конфіденційності, як вид саморегулювання у використанні вебресурсів, відіграє ключову роль у забезпеченні захисту особистих даних користувачів та їхньої конфіденційності в онлайн-середовищі. Ця політика визначає правила та умови, за якими оператор вебресурсу збирає, обробляє і зберігає інформацію, яку користувачі надають під час використання сайту чи послуги.

Зазначається, що рекламна політика, є важливою складовою правил користування вебресурсами і виступає як норма саморегулювання для організацій, які використовують онлайн-рекламу. Ця політика визначає принципи та стандарти, яких повинні дотримуватися усі сторони, що взаємодіють з рекламними матеріалами на вебресурсі.

Визначено політику партнерської програми як важливу складову сучасної інтернет-економіки, як приклад правил користування вебресурсами, як норми саморегулювання. Ця політика визначає правила та обмеження для вебресурсів, які беруть участь в партнерських програмах, де вони співпрацюють з іншими компаніями або особами для просування продуктів чи послуг в обмін на комісійні винагороди.

Наведено ключові функції правил користування вебресурсами як норм саморегулювання: визначення припустимої поведінки, забезпечення безпеки та конфіденційності, врегулювання конфліктів та спорів, збереження якості та репутації ресурсу, забезпечення співпраці та взаємодії, забезпечення відповідальності, забезпечення стабільності та розвитку ресурсу.

Визначено волонтерську діяльність онлайн та офлайн у контексті саморегулювання як приклад здатності суспільства створювати власні правила і стандарти поведінки для регулювання діяльності. Проаналізовано, як волонтерські спільноти та організації незалежно встановлюють правила, норми та процедури для забезпечення якості та ефективності своєї роботи. Розглянуто вплив саморегулювання на ефективність громадських ініціатив, а також відзначаються виклики та можливі механізми саморегулювання для волонтерів в інтернеті. В роботі також описано два типи договорів, які використовуються для саморегулювання волонтерських відносин. Досліджено важливість саморегулювання в контексті COVID-19 та російської агресії в Україні, продемонстровано як волонтерська діяльність стала ефективною альтернативою діям влади. Досліджується взаємозв'язок між саморегулюванням і самоорганізацією волонтерів, а також визначено рівні саморегулювання волонтерської діяльності, надано авторські визначення онлайн-волонтерству та офлайн-волонтерству, виокремлено цілі саморегулювання волонтерської діяльності.

Зроблено висновок, що криптовалюти, штучний інтелект та метавсесвіт є фундаментальними факторами, які вплинуть на саморегулювання у майбутньому. Криптовалюти, завдяки своїй децентралізованій природі та особливостям блокчейн-технології, надають можливість для функціонування нових форм саморегулювання у фінансовій сфері та контролю за фінансовими активами. Штучний інтелект стає силою, що забезпечує більш точне, автоматизоване та об'єктивне регулювання в різних сферах, але водночас вимагає уваги до етичних питань та захисту прав індивіда. Метавсесвіт, як нова парадигма інтернету, створює нові виклики і можливості для саморегулювання в онлайн-середовищі.

Ключові слова: цивільне право, саморегулювання, цивільні відносини, інтернет-відносини, альтернативне регулювання, медіація, самоорганізація, самозахист, інформаційна безпека, онлайн-вирішення спорів, договір, звичай, блокчейн, криповалюти, штучний інтелект.

Vashchak V.A. Self-regulation of online civil relationships. – Manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree; specialty 081 "Law". – National University "Odesa Law Academy", Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2024.

The dissertation highlights the existing theoretical approaches, the role of publications, and scientific research that directly or indirectly illuminate the essence of self-regulation in online civil relationships.

The study underscores the significance of self-regulation as a pivotal instrument for impacting modern society and the legal sphere, particularly within the online domain. It unveils the potential for all stakeholders to participate in shaping legal norms and fostering a more effective and adaptable regulatory framework across various domains of activity. A research approach to considering self-regulation as a concept allows us to understand that it is not just a system of legal norms, but also a complex mechanism that influences all spheres of social life. The dissertation defines the characteristics that self-regulation must possess to be acknowledged as a legal source. These characteristics encompass the importance of alignment with universally accepted values, the presence of structured procedures and mechanisms for self-regulation, along with the capacity to ensure the implementation of accepted norms, a formal definition, mandatory nature, government or other authorized entities' oversight and enforcement, etc.

The dissertation constitutes a significant contribution to comprehending and employing self-regulation as a source of law and a means of social regulation holistically. It opens up novel prospects for addressing contemporary social and legal challenges in the context of rapid technological advancement, thereby promoting greater efficiency and flexibility within this process.

The historical evolution of self-regulation in Ukraine and its impact on civil relations across various historical epochs are considered. The work highlights the nuances of self-regulation's development from prehistoric periods to the present

day, encompassing its role during the Cossack era, periods of foreign subjugation, and the aftermath of Soviet rule. The text underscores how the levels of rights and freedoms attributed to individuals and communities have influenced self-regulation's evolution. During different historical eras, self-regulation took on various forms, such as customary law, contractual agreements, and the operations of professional guilds and associations. The author points out the challenges that arose during authoritarian regimes, such as in the Soviet Union, where government control and influence curtailed self-regulation. An analysis of the post-independence period, marked by a resurgence of Ukrainian legal traditions and the development of private law, bringing Ukraine closer to countries within the Romano-Germanic legal tradition, is also presented. Active support for self-regulation in the digital sector is noted as part of Ukraine's endeavors to promote the digital economy.

The global history of self-regulation and its influence on the development of social relations have been examined. It is concluded that in ancient times, societies formed associations based on common interests and needs, and entered into specific agreements regulating the conduct of their members.

The importance of religious rites and traditions as sources of self-regulation is underscored, as they delineated which actions were deemed acceptable within the community and which were proscribed. Frequently, such rules found their origin in religious texts and served to establish the moral and ethical norms of society. The development of self-regulation in other domains, such as advertising, medicine, and construction, is explored. It's elucidated how self-regulation within the advertising realm influenced the formulation of ethical codes and advertising standards. In the medical field, self-regulation plays a pivotal role in shaping care standards and ethical norms. In construction, self-regulation serves as the cornerstone for governing construction activities and establishing safety standards. The dissertation also acknowledges how technological advancements have

impacted self-regulation. The integration of digital technologies streamlines the processes of self-regulation and monitoring. The general indicators of self-regulation's evolution are highlighted, encompassing increased complexity, process refinement, globalization and internationalization, the influence of technology, changing target orientations, and responses to challenges and crises.

The contemporary state of self-regulation in various sectors, including medicine, finance, advertising, e-commerce, media, sports, ecology, politics, and jurisprudence, is considered. The significance of self-regulation in fields heavily reliant on IT technologies is underscored, drawing parallels with industries where self-regulation has a more limited role. The paper provides examples of self-regulation practices from different countries. Self-regulation is described as a tool for organizations and professionals in diverse fields to establish their own standards, codes of conduct, and ethical norms to achieve common objectives and enhance efficiency. The document cites potential benefits of self-regulation, such as improving product and service quality and bolstering public trust. Self-regulation is portrayed as a multifaceted concept employed across different sectors, bearing both advantages and disadvantages. It can offer a flexible and effective means of addressing industry challenges but necessitates close oversight and proper enforcement to be truly efficacious.

The study offers a definition of self-regulation in the context of civil relations. Self-regulation of civil relations is described as a process through which civil relations are regulated by establishing self-regulatory norms by the participants themselves, with the means to ensure these norms are upheld. The study highlights several key features of self-regulation in civil relations. These encompass the voluntary expression of the participants' will, real security, legal equality of the parties, systematicity, the presence of specific goals, the dual role of parties of self-regulation as subjects of regulation, flexibility, and a presumption of legitimacy. The text also delves into understanding the objects and subjects of

self-regulation in civil relations, classifying them based on various criteria such as the form of expression, the number of participants establishing self-regulatory norms, the subject of self-regulation, territorial aspects, and the extent of state intervention.

The dissertation introduces the innovative concept of the "locus of self-regulation" in legal science for the first time. This concept defines the legal position of subjects of self-regulation, which is determined by their ability to autonomously establish effective norms in a specific legal context. The fundamental characteristics of the locus of self-regulation include a distinct legal foundation, the presence of specific subjects, the capacity of these subjects to independently influence social relations, efficiency, effectiveness, and contextuality.

The dissertation concludes that self-regulation of civil relations on the Internet represents a decentralized form of legal regulation. It is manifested in legal norms independently created by the participants using information and communication technologies for application on the Internet. Notable features of self-regulation in the online sphere include voluntary participation, the presence of industry standards and codes of conduct, transparency, accountability, the expansion of user rights and opportunities, and ongoing improvement. The text provides an overview of the locus of self-regulation for civil relations on the Internet and examines the characteristics that make it unique, emphasizing the need for specialized rules and mechanisms for self-regulation that consider the network context and user requirements. The locus of self-regulation in civil relations on the Internet is defined as the legal position of self-regulation subjects in the online space, determining their ability to independently establish effective norms and rules for regulating civil relations in the digital environment.

The text concludes that the utilization of emerging technologies such as blockchain and artificial intelligence (AI) holds promise for the development of

self-regulation for civil relations on the Internet. For instance, blockchain technology can be employed to ensure transparency and security in financial transactions, while AI can be used to monitor and identify potential ethical violations in online gaming. The study acknowledges that self-regulation in the online gaming industry faces challenges like maintaining transparency, accountability, and trust, which are crucial for the effectiveness of self-regulatory efforts. The work underscores the need to update Ukrainian civil legislation in the realm of virtual property as an initial step for the development of self-regulation in this field.

To address the challenges of ensuring the effective functioning of self-regulation norms for civil relations on the Internet, the study explores various tools that can guarantee the fulfillment of self-regulation norms. These include "online dispute resolution" (ODR) and self-defense.

An analysis of the rules governing the use of web resources as self-regulatory norms was conducted. These norms are defined as a set of internal rules, conditions, and requirements established by the administration of a specific website or Internet platform, which regulate user behavior on this platform.

Several types of rules for using web resources were identified, including terms of use, privacy policy, advertising policy, rules for affiliate programs, and other regulations. It's important to note that terms of use are essentially standard contracts created by one party and offered to users on the same terms for all. It can be concluded that web terms of use, as a means of self-regulation, can help companies effectively address content-related issues and promote safety and respect in the online environment.

The privacy policy, as a form of self-regulation in the use of web resources, plays a crucial role in ensuring the protection of users' personal data and their privacy in the online environment. This policy defines the rules and conditions

under which the operator of the web resource collects, processes, and stores information that users provide when using the site or service.

The advertising policy is also an important component of the rules for using web resources and serves as a self-regulatory norm for organizations using online advertising. This policy defines the principles and standards to which all parties interacting with advertising materials on the web resource must adhere.

The affiliate program policy was defined as an important component of the modern Internet economy and serves as an example of the rules for using web resources as self-regulatory norms. This policy defines the rules and restrictions for web resources that participate in affiliate programs, where they collaborate with other companies or individuals to promote products or services in exchange for commissions.

The key functions of the rules for using web resources as self-regulatory norms include determining acceptable behavior, ensuring security and confidentiality, resolving conflicts and disputes, preserving the quality and reputation of the resource, ensuring cooperation and interaction, ensuring responsibility, and ensuring the stability and development of the resource.

Online and offline volunteering is framed within the context of self-regulation as an illustration of society's ability to establish its own regulations and conduct standards for governing activities. The study delves into how volunteer communities and independent organizations autonomously formulate rules, norms, and procedures to ensure the quality and efficiency of their work. It also explores the impact of self-regulation on the efficacy of community initiatives and accentuates the challenges and potential self-regulation mechanisms for online volunteers. The paper describes two types of contracts used for self-regulation in volunteer relationships. It also underscores the significance of self-regulation concerning COVID-19 and Russian aggression in Ukraine, demonstrating how volunteers, leveraging innovative technologies, have emerged as an effective

alternative to government actions. The relationship between self-regulation and the self-organization of volunteers is investigated, along with the identification of levels of self-regulation in volunteer activities. Authorial definitions of online volunteering and offline volunteering are provided, and the objectives of self-regulation in volunteer activities are elucidated.

It can be concluded that cryptocurrencies, artificial intelligence, and the metaverse are fundamental factors that will impact self-regulation in the future. Cryptocurrencies, due to their decentralized nature and the features of blockchain technology, provide an opportunity for the development of new forms of self-regulation in the financial sphere and control over financial assets. Artificial intelligence is becoming a force that provides more precise, automated, and objective regulation in various fields but also requires attention to ethical issues and the protection of individual rights. The metaverse, as a new paradigm of the Internet, creates new challenges and opportunities for self-regulation in the online environment.

Keywords: civil law, self-regulation, civil relations, internet relations, alternative regulation, mediation, self-organization, self-defense, information security, online dispute resolution, contract, custom, blockchain, cryptocurrencies, artificial intelligence.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ващак В. А. Онлайн вирішення спорів (ODR) як засіб забезпечення норм саморегулювання в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 125–127. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/29>.

2. Ващак В. А. Історія правового саморегулювання цивільних відносин в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 100–103. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/21>.

3. Ващак В. А. Локус правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 88–91. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/18>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Ващак В.А. Волонтерство як складова приватноправових відносин у боротьбі із COVID-19. *Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19* : матер. всеукр. науково-практичної онлайн-конференції (23 квітня 2020 р.). За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2020. С. 83–85. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13061/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%2012.06.2020_A.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Ващак В. А. Концепція віртуальної власності в рамках оновлення Цивільного кодексу України. *Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України : проблеми практичної реалізації* : матеріали Всеукр.

круглого столу (м. Одеса, 25 лютого 2021р.) / за заг. ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovої. Одеса : Фенікс, 2021. С. 45–47. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15832>

6. Ващак В. А. Значення nft (невзаємозамінних токенів) для еволюції цивільно-правового регулювання. *Римське право і сучасність. Кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства в Україні: досвід і перспективи* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 черв. 2021 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2021. С. 67–69. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15873>

7. Ващак В. А. Самозахист персональних даних в Інтернеті. *Цивілістичні проблеми інформаційної безпеки в умовах COVID-19* : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 21 черв. 2021 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонova, д.ю.н., проф. І. В. Давидової. Одеса : Фенікс, 2021. С. 30–32. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15891>

8. Ващак В.А. Міжнародний досвід правового регулювання штучного інтелекту: від саморегулювання до законотворення. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права* : матеріали міжнародної науково - практичної конференції м. Одеса, 25 лютого 2022 р. / редкол. В.П. Маковій та ін. Одеса, ОДУВС, 2022. С. 54–56. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1844d716-672e-489b-b928-a30990e8f833/content>

9. Ващак В. А. Межі саморегулювання цивільних відносин в метавсесвіті *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонova, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 132–135. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/25137>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	14
1.1 Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження.....	14
1.2 Саморегулювання як концепт.....	24
РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	39
2.1. Історичні передумови становлення концепту саморегулювання в Україні та закордоном: від звичаєвого права до глобальної діджиталізації... 39	
2.2. Сучасна доктрина саморегулювання в зарубіжних країнах.....	66
2.3. Визначення поняття та ознак саморегулювання цивільних відносин..	88
РОЗДІЛ 3. САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЯК РЕГУЛЯТОР ІНТЕРНЕТ-СФЕРИ.....	107
3.1. Аналіз існуючих цивільних інтернет-відносин із позиції їх саморегулювальної здатності.....	107
3.2. Правила користування вебресурсами як норми саморегулювання....	136
3.3 Волонтерська діяльність офлайн та онлайн як приклад саморегулювальної здатності суспільства.....	154
3.4. Перспективи розвитку саморегулювання як ознаки цивільного права майбутнього.....	168
ВИСНОВКИ.....	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	195
ДОДАТОК.....	225

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасне суспільство переживає період інтенсивних технологічних змін та трансформацій, де інтернет грає центральну роль у розвитку економіки, правового простору та соціальних відносин. Специфічна особливість цього епохального переходу полягає у зростаючій важливості саморегулювання як механізму впливу на цивільні відносини. Дослідження саморегулювання цивільних відносин у середовищі інтернету є надзвичайно важливим та актуальним завданням. Воно відкриває нові перспективи для розуміння та використання саморегулювання як джерела права та засобу соціального регулювання, сприяючи більшій ефективності та гнучкості вирішення сучасних соціальних та правових проблем в умовах швидкого технологічного розвитку.

Сучасний світ переживає період глибоких трансформацій, які в основному є глобалізаційними та інтеграційними за своєю сутністю. Ці процеси включають в себе зарегульованість та обмеження автономії інтернету, а також посилення ролі національних і міжнародних регуляторів у контролі за цифровим простором. Саме ця ситуація вимагає уваги та подальшого дослідження концепції саморегулювання цивільних відносин в інтернеті для розвитку саморегулювання для балансування регулювання суспільних відносин.

На жаль, в українській правовій науці практично відсутні детальні дослідження саморегулювання цивільних відносин та, зокрема, його застосування в контексті глобалізованого цифрового середовища. Ця тема залишається практично невивченою в контексті національного законодавства та сучасних викликів віртуального середовища.

Інтернет став справжньою глобальною платформою, і його функціонування вимагає дотримання загальних стандартів, особливо в аспекті захисту прав і свобод користувачів, а також контролю за

розповсюдженням шкідливого контенту. Є необхідність визначення де саморегулювання в інтернеті може бути необмеженим, а де його треба контролювати.

Варто відзначити, що саме саморегулювання має здатність обмежити гегемонію централізованого управління, запобігаючи проявам авторитаризму. Саморегулювання може стати інструментом безпосередньої демократії в цифровому середовищі, забезпечуючи участь громадськості в прийнятті рішень та формуванні норм. Незважаючи на деякий скептицизм щодо ефективності саморегулювання, саме воно здатне швидко реагувати на зміни в суспільних відносинах та нові виклики в цифровому середовищі. Враховуючи темпи технологічного розвитку та поширення інтернету, тільки саморегулювання може надати засоби для вчасного адаптування та реагування на зміни.

Отже, тема саморегулювання цивільних відносин в інтернеті вкрай важлива та актуальна для наукового дослідження в українській правовій науці. Є необхідність її подальшого вивчення не тільки науковцями-цивілістами, але і з погляду загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного права, політології та інших галузей. Аналіз саморегулювання цивільних відносин в інтернеті може сприяти розвитку та впровадженню нових методів регулювання в цифровому середовищі, де важливо зберегти баланс між свободою та відповідальністю користувачів. Додатково, розгляд саморегулювання має велике значення для правознавчої дискусії щодо викликів інтернет-розвитку. Поширення блокчейн-технологій та штучного інтелекту у сучасному світі вимагає розуміння та вивчення їх впливу на процес саморегулювання в інтернеті. Ці технології можуть значно змінити способи саморегулювання та контролю в цифровому просторі.

Змістовне та ефективне саморегулювання дає можливість швидко адаптуватися до прискореного технічного прогресу в усьому світі. До

загальних переваг саморегуляції можна віднести ефективність, гнучкість, збільшення стимулів для дотримання встановлених норм та зменшення витрат. Саморегулювання є особливо гармонійним в інтернет-сфері, оскільки відображає сам інтернет як глобальну, приватну й децентралізовану мережу зв'язку.

Є необхідність подальшого вивчення саморегулювання не тільки в межах діяльності саморегулювних організацій, а і як регулятора цивільних відносин у тих сферах, де запровадження такого інструменту буде ефективним та обґрунтованим. У межах дослідження для ілюстрації механізму роботи саморегулювання пропонується використати ідеальні умови для нього умови – інтернет-сферу. Результати наукової розвідки в подальшому можна використовувати для розробки проєктів нормативно-правових актів, які зможуть подолати існуючі в українському законодавстві недоліки та розвантажити сферу урядового регулювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної програми кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016–2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 рр., як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському

вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є повне та всебічне дослідження поняття саморегулювання та його здатності бути регулятором цивільних відносин в інтернеті, вироблення рекомендацій щодо застосування саморегулювання в українському та світовому правовому просторі.

Для досягнення зазначеної мети поставлено наступні **завдання**:

- обґрунтувати необхідність розвитку саморегулювання, продемонструвати його ефективність на реальних прикладах в інтернет-сфері;
- здійснити аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел, щодо основних аспектів теми, а саме, стосовно визначень понять, ілюстрації висвітлюваних проблем;
- розглянути історичний розвиток поняття саморегулювання та його роль в сучасних цивільних відносинах в інтернеті;
- визначити поняття та ознаки, види саморегулювання, виділити основні підходи до розуміння;
- проаналізувати проблеми, які виникають у процесі саморегулювання, визначити їх природу та запропонувати можливі шляхи вирішення;
- проаналізувати особливості саморегулювання в світі і визначити його вплив на суспільні відносини;
- вивчити сучасні приклади саморегулювання в конкретних сферах інтернет-діяльності для виділення успішних практик та виявлення проблемних аспектів;
- описати окремі можливі сценарії еволюції саморегулювання, його вплив на цивільне право загалом.

Об'єктом дослідження є процес, який виникає внаслідок застосування саморегулювання до цивільних відносин в інтернеті.

Предметом дослідження є цивільно-правова характеристика саморегулювання цивільних відносин в інтернеті.

Методи дослідження. За основу дослідження взято використання загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, ураховуючи специфіку мети, завдань і особливостей об'єкта та предмета наукової роботи. У першу чергу, методологічну основу роботи складає діалектичний метод, який використовується для вивчення розвитку саморегулювання цивільних відносин в інтернеті в контексті сучасного динамічного суспільного та технологічного середовища. Даний метод дозволяє розкрити внутрішні суперечності і протиріччя у процесі розвитку саморегулювання та визначити ключові тенденції та фактори, що впливають на цей процес. Діалектичний метод використовується для аналізу та розуміння розвитку саморегулювання офлайн та онлайн, виявлення причин та наслідків його змін у зв'язку із суспільними, культурними, економічними та технологічними трансформаціями, вивчення саморегулювання як джерела права (підрозділи 1.2, 2.1).

Діалектичний підхід допомагає аналізувати протиріччя між потребою в ефективному саморегулюванні в інтернеті та можливими обмеженнями або проблемами, що виникають при його впровадженні. Він також розглядає взаємодію між протилежностями, такими як інновація та безпека, глобалізація та національний контроль, свобода та відповідальність. Крім того, діалектичний метод застосовується для аналізу впливу розвитку інтернету, законодавства, економіки та суспільних цінностей на саморегулювання. Він допомагає розкрити взаємозв'язки між цими факторами та їх вплив на формування сучасних парадигм саморегулювання в інтернеті (підрозділ 3.1).

Метод структурного аналізу використовується для дослідження та розуміння взаємодій, процесів та елементів, пов'язаних із саморегулюванням в інтернет-сфері (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2), впливу економічного розвитку на саморегулювання, аналізу різних галузей та контекстів, включаючи політику, медицину і інформаційні технології (підрозділ 2.2).

Передбачається використання історико-правового методу, за допомогою якого проаналізовано особливості формування концепту саморегулювання цивільних відносин з початку його виникнення на рівні звичаєвого права до функціонування в інтернеті (підрозділ 2.1). Порівняльно-правовий метод надав змогу порівняти різні підходи до розуміння саморегулювання та їх еволюцію у вітчизняній та зарубіжній науці та практиці (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3). Формально-логічний метод використаний при визначенні ознак саморегулювання як джерела права, як регулятора цивільних відносин офлайн та онлайн, визначення особливостей локусу саморегулювання (підрозділи 1.2, 2.2, 3.1, 3.2). З використанням формально-юридичного методу надано визначення поняття саморегулювання цивільних відносин, локусу саморегулювання (підрозділ 2.3), правил користування вебресурсами та їх складових (підрозділ 3.2). Теоретико-прогностичний метод дозволяє припустити можливий вектор розвитку наукових досліджень концепту саморегулювання. Розглядаються особливості саморегулювання в онлайн-середовищі та його роль у вирішенні сучасних суспільних і юридичних проблем в технологічному середовищі, включаючи нові технології, такі як блокчейн та штучний інтелект (підрозділ 3.3).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці українських та зарубіжних учених щодо вивчення проблем саморегулювання в галузі загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, господарського права, ІТ-права. Серед вчених, наукові погляди щодо

саморегулювання яких мали значний вплив на поточне дослідження, варто виділити Погрібного С.О., Гончаренко О.М., Васильєва В.В.

Нормативною основою дослідження є Цивільний кодекс України, інші нормативно-правові акти України, окремих зарубіжних країн, наддержавних утворень.

Емпірична база дослідження включає аналіз конкретних норм саморегулювання інтернет-платформ, соціальних мереж, статистичних даних щодо цивільних відносин в інтернеті, історичні дані та інші фактичні матеріали, які використовуються для підтвердження і підсилення теоретичних висновків дослідження саморегулювання в інтернеті.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі вперше на рівні дисертаційного дослідження розглядається саморегулювання в межах цивільного права як окремий вид регулювання в мережі інтернет.

Як наслідок наукової роботи було отримано наступні результати, які мають наукову новизну:

вперше:

- здійснено аналіз волонтерської діяльності та її саморегулювних аспектів в онлайн сфері та в офлайн-діяльності. Зроблено висновок про те, що волонтерство є важливою частиною дослідження саморегулювання як складного та актуального правового явища в сучасному праві, надано визначення саморегулювання волонтерської діяльності, визначено рівні саморегулювання волонтерської діяльності, надано авторські визначення онлайн-волонтерству та офлайн-волонтерству, виокремлено цілі саморегулювання волонтерської діяльності;

- здійснено комплексний аналіз на конкретних прикладах історичного розвитку саморегулювання саме цивільних відносин в Україні та в світі, виокремлено ознаки еволюції саморегулювання;

- надано визначення поняттю саморегулювання цивільних відносин в інтернеті, виокремлено його ознаки в онлайн-сфері;
- здійснено порівняльний аналіз стану розвитку саморегулювання в зарубіжних країнах в сферах, де використовуються ІТ-технології, та в сферах, де їх використання обмежено, зроблено висновок про особливості функціонування саморегулювання залежно від сфери застосування;
- введено до правової науки поняття "локус саморегулювання", надано його визначення, проаналізовано ознаки як на загальному рівні, так і в інтернеті;
- визначено правила користування вебресурсами як норми саморегулювання, надано визначення поняття правил користування вебресурсами, виокремлено їх види та детально проаналізовано на конкретних прикладах;
- здійснено авторський аналіз метавсесвіту, окремих видів криптовалют, штучного інтелекту як векторів подальшого розвитку саморегулювання цивільних відносин в інтернеті

удосконалено:

- поняття права, з урахуванням саморегулювання як джерела права. З цієї точки зору, право визначено як сукупність норм, які формуються суб'єктами нормотворення та санкціонуються ними або іншими уповноваженими суб'єктами для регулювання суспільних відносин.;
- класифікацію видів саморегулювання;
- визначення поняття саморегулювання цивільних відносин, виокремлення його ознак;
- розуміння етапів саморегулювання: подання на розгляд, ідентифікації проблеми, прийняття рішення, впровадження та оцінки, надана детальніша їх характеристика;

- розмежування поняття самоорганізації та саморегулювання на прикладі волонтерської діяльності в інтернеті. Визначено, що саморегулювання визначає, як система функціонує і взаємодіє з іншими частинами, а самоорганізація вказує на здатність системи або групи людей об'єднуватися та встановлювати власні структури та правила без зовнішнього втручання;

- підходи до розуміння віртуальної власності, NFT та онлайн-ігор як прикладів саморегулювання в інтернеті;

дістало подальшого розвитку:

- теза про аспект легітимації права, що є важливим при розгляді саморегулювання. Якщо саморегулювання отримує легітимацію та визнання соціальним співтовариством, яке включає різні зацікавлені сторони, то це може забезпечити дієвість його механізму та взаємодії з іншими правовими інструментами;

- концепція метамодерну в праві. Зазначено, що метамодерн, як нова система поглядів та практик, також може відображати ідеї саморегулювання. Саморегулювання може виступати як новий шлях у правовій сфері, що дає змогу виходити за межі традиційних форм регулювання та впроваджувати інноваційні підходи до контролю та управління суспільними процесами;

- положення про онлайн-вирішення спорів як способу забезпечення функціонування норм саморегулювання;

- тези про самозахист прав користувачів в інтернеті, виокремлено вплив самозахисту на ефективність саморегулювання в онлайн-сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, які сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження здатності саморегулювання бути ефективним та автономним регулятором суспільних відносин, можливості визначення саморегулювання як ознаки цивільного права, що відкриває нові горизонти для подальших досліджень саморегулювання та його дії в приватноправовому просторі;

правотворчій діяльності – при підготовці змін і доповнень до чинного законодавства України, розробки єдиного нормативно-правового акта у сфері саморегулювання, для розробки та вдосконалення норм саморегулювання в інтернеті;

правозастосовній діяльності – для аналізу ефективності норм саморегулювання, як рекомендації для використання саморегулювання в інтернеті, для удосконалення практики вирішення спорів онлайн;

навчальному процесі – для розробки навчальних курсів та навчальних матеріалів, наукових робіт з дисциплін: “Загальна теорія держави та права”, “Цивільне право”, “Цивільне процесуальне право”, “ІТ-право” “Господарське право”, “Господарське процесуальне право” у вищих навчальних закладах, закладах післядипломної освіти.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження підготовлено і обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження були викладені на наукових, науково-практичних конференціях, інших наукових заходах, а саме: Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19» (м. Одеса, 23 квітня 2020 р.), у Всеукраїнському круглому столі «Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації» (м. Одеса, 25 лютого 2021 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Римське право і сучасність. Кодифікація та рекодифікація цивільного

законодавства в Україні: досвід і перспективи» (м. Одеса, 25 червня 2021 р.), Всеукраїнському науковому круглому столі «Цивілістичні проблеми інформаційної безпеки в умовах COVID-19» (м. Одеса, 21 червня 2021 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права», (м. Одеса, 25 лютого 2022 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Приватне право в умовах війни», (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.), XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна цивілістика: Тенденції розвитку права під час воєнного стану» (м. Одеса, 21 квітня 2023 р.), Міжнародній науково-практичній конференції Міжнародної науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати, положення та пропозиції дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 3 статтях, опублікованих у науковому фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України та 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та інших наукових заходах.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (236 найменувань) та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 227 сторінок, з яких основний зміст – 194 сторінки.

РОЗДІЛ 1. САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

1.1 Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження

Інтернет став важливою складовою сучасного світу, трансформуючи не лише спосіб взаємодії між людьми, але й природу цивільних відносин. Відкритий доступ до інформації, глобальна комунікація, та зручність онлайн-торгівлі перетворили Інтернет у важливу платформу для цивільних відносин.

Саморегулювання, визнане як ефективний механізм управління в сучасному суспільстві, також має свій вплив на інтернет-середовище. Інтернет, завдяки своїй глобальності та швидкому розвитку, потребує адаптації саморегулюючих механізмів для забезпечення ефективного функціонування та захисту інтересів всіх учасників.

Є необхідність здійснити ґрунтовний аналіз поточного стану теми дослідження, стан наукової розробки, адже саморегулювання цивільних відносин в інтернеті стає ключовою проблемою в контексті зростаючої кількості користувачів та обсягу діяльності в цьому середовищі. Варто висвітлити існуючі теоретичні підходи, публікації та наукові дослідження, що прямо чи опосередковано розкривають суть та роль саморегулювання цивільних відносин в інтернеті.

Наукова спільнота, хоч і фрагментарно, але вже звернула увагу на цей аспект та провела значний обсяг досліджень, спрямованих на розуміння суті та механізмів саморегулювання загалом. Дослідники активно розглядають питання правового регулювання цього процесу, а також його вплив на суспільні відносини, економіку, політику, інновації та безпеку. Концепт саморегулювання часто згадується в різних наукових дослідженнях, в тому числі і в юридичних.

В першу чергу варто згадати наукову роботу Щамбури Д.В., проведену на рівні загальнотеоретичної юриспруденції і присвячену дослідженню неофіційного права. Для цієї дисертації вона має значення з наступних причин. По-перше, тут зазначається, що саморегулювання є правом громадянського суспільства, яке реалізується у формі неофіційної нормотворчості. По-друге, робиться важливий висновок про здатність суспільства до саморегулювання, відкидається негативна оцінка “правосвідомості та моральної орієнтації суспільства як деформованих” [106, с. 34-35]. По-третє, саморегулювання визначається як індикатор того, що суспільством керувати тільки з центру неможливо. [106, с. 53]. Також тут робиться блискучий висновок, який є провідною ідеєю поточного дисертаційного дослідження, що “інтернет-середовище є надзвичайно специфічною, здатною до самоорганізації та саморегулювання системою” [106, с. 174]. Саме цим і обумовлюється вивчення саморегулювання цивільних відносин саме в інтернеті, адже це ідеальна можливість прослідкувати реальну дію саморегулювання, вивчити його розвиток та функціонування, адже в онлайн-сфері таке нормативне регулювання залишає цифрові сліди, які можна відслідкувати з будь-якого куточку світу, є транснаціональним, абстрагованим від національних регуляторів.

Дослідженню поняття саморегулювання в українському науковому просторі в першу чергу приділено увагу вченими в галузі господарського права. Так склалося, що саморегулювання більшою мірою асоціюється із господарської діяльністю, а саме із функціонуванням саморегулювних організацій.

Грунтовний аналіз саморегулювання в контексті господарської діяльності здійснила Гончаренко Олена Миколаївна. Основні напрацювання висвітлено в дисертації на тему: “Теоретико-правові засади саморегулювання господарської діяльності”, [31] монографії – “Саморегулювання

господарської діяльності: питання теорії та практики” [30] та численних наукових статтях. Автор розглядає складні теоретичні та практичні аспекти правового забезпечення саморегулювання в Україні. Вона заглиблюється в суть, ключові характеристики, базові принципи, різні типи та ефективні засоби саморегулювання в господарській сфері. Здійснено комплексний аналіз історичного становлення та розвитку саморегулювання в економічному ландшафті України. Значний акцент зроблено на актуальному питанні встановлення гармонійного співвідношення саморегулювання та державного регулювання, співрегулювання та дерегулювання. Крім того, вчена проливає світло на правовий статус саморегулювних організацій, досліджує особливості нормативного саморегулювання в сфері господарських відносин, включаючи створення договорів, статутів і правил саморегулювними організаціями.

Автор також згадує в монографії про саморегулювання цивільних відносин, проте приділяє аналізу цього поняття незначну увагу. Наприклад, вчена наводить визначення окремих науковців, зазначаючи на важливості врахування їхньої думки та недостатнього дослідження саморегулювання господарської діяльності. Варто зазначити, що і ґрунтовного аналізу саморегулювання цивільних відносин з урахування всіх аспектів цього явища також немає. В межах дослідження саморегулювання цивільних відносин в інтернеті буде проаналізовано і це питання. Вважається за необхідне дослідити саме саморегулювання цивільних відносин в першу чергу, адже у вітчизняні правові науки існує дисбаланс, коли наявні об’ємні дослідження описуваного поняття в господарській сфері, а саморегулювання цивільних відносин тільки згадуються в межах наукових робіт з іншими темами.

Існує також ряд вузькоспеціальних досліджень саморегулювання в конкретних галузях господарської діяльності, але їх кількість незначна. Наприклад окрема монографія Курашової І.М. присвячена дослідженню саморегулюванню будівельної галузі в Україні, [50] а Декрач Е.М. в окремих

наукових роботах досліджує саморегулювання господарської діяльності у сфері транспорту [40].

Саморегулювання господарської та професійної діяльності станом на 2024 рік не врегульовано в Україні належним чином, хоча з 2020 року на розгляді Верховної Ради України знаходиться відповідний проєкт [79]. Така ситуація зумовлена в тому числі і тим, що фундаментальних досліджень в сфері саморегулювання досліджень мало, або вони є фрагментарними, на рівні окремих підрозділів наукових робіт, статей чи наукових конференцій. Існує нагальна потреба саме цивілістичних досліджень як основоположних для подальших розробок у інших галузях. В цій роботі вивчення саморегулювання займає центральне місце, використовується для аналізу цього правового явища інтернет-сфера як ідеальне середовище для його функціонування.

Значну роль у розвитку правової думки щодо саморегулювання цивільних відносин в інтернеті відіграв Погрібний Сергій Олексійович. В дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України» він приділяє значну увагу саморегулюванню, але знову ж таки саморегулювання цивільних відносин досліджується в межах ширшої теми. Виникає прогалина в українській правовій науці, коли про саморегулювання цивільних відносин постійно згадують, а повного, ґрунтовного дослідження за цією темою не проводять.

Варто все ж відмітити значний вплив дослідження Погрібного С.О. на розвиток ідеї саморегулювання цивільних відносин, незважаючи на те, що воно охоплює ширше поле наукової розробки, адже вчений визначив об'єктом своєї докторської дисертації теоретичні проблеми цивільно-правового регулювання суспільних відносин. В той же час, центральною роботи ідеєю він вважає те, що саморегулювання є основним способом правового

регулювання цивільних відносин в Україні. Вчений визначає, що договірне регулювання суспільних відносин їх сторонами на власний розсуд і є саморегулюванням.

Науковець надає визначення поняттю саморегулювання договірних цивільних відносин, яке має велике значення для поточного дослідження і буде використане при формування власного авторського підходу до саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Автор доводить, що саморегулювання договірних цивільних відносин це право учасників цивільних відносин, яке вони можуть реалізувати незалежно від наявного державного регулювання, що на думку дослідника і відрізняє його від автономного регулювання, джерелом якого є диспозитивні норми, які створені державою. Тут варто додати, що саморегулювання все ж обмежується законодавством. Якщо саморегулювання буде порушувати чинні норми державного права, які не передбачають можливості відступу від їх положень, то воно буде поза правовим полем відповідного регулювання і, як наслідок, позбавлене державного захисту.

Погрібний С.О. виділяє принцип свободи договору як базис для саморегулювання. Цей принцип ґрунтується на ідеї вільного волевиявлення сторін укладення договору, де вони можуть визначати умови та параметри свого взаємовідносини без істотних обмежень. Так, саморегулювання надає учасникам більший ступінь автономії та гнучкості у визначенні власних правил та стандартів, що може бути особливо важливим у сучасному швидкозмінному світі, де нові технології та підходи постійно змінюють умови діяльності суспільства. Однак, разом із цим, такий підхід також ставить питання про необхідність балансу між свободою договору та захистом інтересів громадськості та споживачів, а також про важливість дотримання встановлених норм та стандартів. В поточному дисертаційному дослідження буде визначено особливості обмеження дії принципу свободи

договору в саморегулівній діяльності, шляхом виділення окремих її негативних проявів в інтернеті [7].

Варто відзначити суттєву роль у дослідженні саморегулювання саме у вітчизняній цивілістиці Васильєва В.В., який за цією темою написав істотну кількість наукових статей. Так, він описав еволюцію правових засобів саморегулювання майнових цивільних відносин, зазначивши, що початок цього процесу опосередкований існуванням табу як первісного регулятора суспільних відносин, становленням звичаїв, договорів та односторонніх актів [11]. Деякі напрацювання, а саме виокремлення звичаїв та договорів як історичних форм саморегулювання слід використати для історичного аналізу розвитку саморегулювання цивільних відносин в Україні та закордоном. Це дозволить чітко прослідкувати прогрес норм саморегулювання, адже звичаї та договори є найпоширенішими формами саморегулювання, які існували та продовжують існувати крізь віки.

Вчений також виділяє одностороннє та двостороннє саморегулювання та вказує, що при використанні інструментів саморегулювання виникнення цивільного правовідношення зазвичай передбачає вільне волевиявлення всіх учасників, незалежно від того, чи має акт саморегулювання двосторонній, чи односторонній характер [13]. Варто зауважити, що детальне дослідження одностороннього саморегулювання може бути менш актуальним з точки зору практичних реалій, оскільки в більшості цивільних правовідносин виникають двосторонні обов'язки та права між сторонами, і процес саморегулювання однією стороною може мати доволі обмежені прояви.

Існує ряд інших публікацій Васильєва В.В., які мають суттєве значення для розвитку концепту саморегулювання. Зокрема, це здійснений вченим науковий аналіз мети і способів обмежень договірної саморегулювання цивільних відносин, [12] дослідження диспозитивності та імперативності

норм цивільного права в контексті визначення меж саморегулювання цивільних відносин [10] та інші.

Варто також відмітити науковий здобуток Філатової Наталії Юліївни, зокрема її дослідження саморегулювних організацій як суб'єктів цивільного права [91]. Ця робота надає важливу базу для розуміння природи саморегулювання, адже на прикладі розмежування саморегулювних організацій як звичайних суб'єктів цивільного права та публічного права ми можемо говорити про виокремлення деяких видів саморегулювання, або взагалі розмежовувати, саморегулювання від автономного регулювання.

Розуміння правового статусу та характеру відносин між саморегулювними організаціями і їх членами є суттєвим для дослідження самих цивільних відносин в інтернеті та впливу саморегулювання на ці відносини. Окремий аналіз локальних корпоративних актів та санкцій, що застосовуються такими організаціями, може розкрити додаткові аспекти саморегулювання в цифровому середовищі. Таким чином, наведене дослідження може служити важливим джерелом для розгляду саморегулювання цивільних відносин в інтернеті і розширити розуміння цього явища з правової точки зору.

Є також дослідження у сфері економіки, маркетингу, у яких згадується саморегулювання. Наприклад, Сердюк Т.В. визначає важливість саморегулювання для бізнесу та весь процес зводить до діяльності саморегулювних організацій [84]. Подібну модель розуміння використовує і Леськів О.А., який, досліджуючи саморегулювання у сфері маркетингових комунікацій, зазначає такі його переваги як здатність до нівелювання недобросовісної конкуренції, інформаційної прозорості та підвищення рівня якості обслуговування споживачів [55]. Даниленко С.І. називає такий вид регулювання найдемократичнішим і, як приклад, наводить громадські організації [38].

Ріджвей К. Фолі в своїй науковій роботі “Міф про саморегуляцію” наводить аргументи проти існуючої концепції саморегулювання, наголошуючи, що вона часто призводить до примусового контролю над вільною поведінкою людей. Дослідник вказує на те, що справжня саморегуляція мала б виникати з внутрішніх етичних чи моральних цінностей, але на практиці саморегулювання в бізнесі чи професійні діяльності часто включає в себе контроль груп та законодавчі норми, які містять санкції, а кодекси поведінки не врегульовують суспільні відносини належним чином [151].

Наукові дослідження саморегуляції в інтернеті все ще знаходяться на початковій стадії. В українському правовому просторі цей напрям є малодослідженим, що дає широкі можливості як для поточної наукової роботи, так і для подальших наукових розвідок. Значний масив досліджень наявний саме в англomовному середовищі.

У зарубіжній науці ще у 2000 році була написана зарубіжними вченими М. Прайсом і С. Верхулстом робота «Концепт саморегулювання та інтернет», де зазначається, що широкий спектр інструментів саморегулювання зарекомендував себе як замітник урядового регулювання. У цьому дослідженні описується питання саморегулювання контенту в інтернеті. Хоча саморегулювання інтернету включає багато аспектів, таких як електронна комерція, технічні протоколи та управління доменами, проте контроль за вмістом онлайн-ресурсів викликав найбільше громадських обговорень і дебатів. У цій роботі акцент зроблено на функціональних аспектах і концепції саморегулювання, аналізується як саморегулівні структури взаємодіють з іншими квазі-правовими та державними інституціями, як визначаються повноваження саморегулівних організацій, і як саме використання саморегуляції може сприяти більш ефективній та ефективній реалізації як економічних, так і суспільних цілей [185].

Досліджуючи дію саморегулювання у сфері електронної комерції, чилійські вчені Д. Хіменес, А. Монро, А. Крішлоу вказують, що таке регулювання дозволяє швидше адаптуватися до технологічних, економічних та соціологічних змін, ніж звичайні канали управління [198]. Німецькі вчені М. Макілл, Є. Вальтерманн та інші, досліджуючи саморегулювання інтернет-контенту, додають, що розробка та впровадження ефективних стандартів захисту інтернет-провайдерів підвищує довіру користувачів і збільшує загальний попит на інтернет-послуги та електронну комерцію [171].

Інтернет є ідеальним середовищем для розвитку саморегулювання. Дуже влучно це підтверджує Еннан Р.Є., виділяючи однією з ознак інтернет-відносин їх схильність до саморегуляції, [42] а Харитонova О.І. разом з іншими одеськими науковцями визначає саморегулювання як один із базисних принципів врегулювання мережі інтернет та відносин, які в ній виникають [101].

Слід також згадати здійснене Куликом О. І. дослідження в науковій статті саморегулювання на ринку віртуальних активів, адже ця тематика буде досліджуватись нами в рамках аналізу існуючих інтернет-відносин з позиції їх саморегулювальної здатності. В цій роботі було розглянуто поняття та форми саморегулювання на ринку віртуальних активів. З'ясовано, що саморегулювання може бути нормативним або організаційним. Дослідження дозволило визначити, що саморегулювання на ринку віртуальних активів є ефективним засобом упорядкування суспільних відносин та захисту прав та інтересів його учасників [49].

Є дослідження, де вказується на те, що саморегулювання може бути ефективним у просуванні певних позитивних результатів в інтернеті. Наприклад, Даниленко С.І. зазначає, що саморегулювання саме інтернет-ЗМІ є найдемократичнішим видом регулювання [38]. Однак, деякі дослідження також свідчать про те, що саморегуляція не є панацеєю від усіх проблем, які

існують в інтернеті. Наприклад, Денніс Д. Гірш вказує, що саморегуляція не є достатньо ефективною для регулювання використання персональної інформації в інтернеті, натомість пропонуючи симбіоз саморегулювання та урядового регулювання – корегулювання (співрегулювання) як ефективне регулювання у цій сфері [155].

Майкл А. Кусумано, Аннабель Гавер, і Девід Б. Йоффі пишуть про доцільність застосування саморегулювання до інтернету на прикладі заворушень після виборів США. Зазначається, що поки уряд розробляє ефективні правила, саморегулювання може виконувати роль регулятора, який зможе запобігти виникненню кризових ситуацій [137].

Загалом, наукові дані щодо саморегулювання в інтернеті неоднозначні. Є певні докази того, що саморегулювання може бути ефективним у певних сферах інтернету, за певних умов, але існують також і обмеження для саморегулювання. Необхідні додаткові дослідження, щоб краще зрозуміти потенційні переваги та обмеження саморегулювання, а також те, як зробити його ефективнішим.

1.2 Саморегулювання як концепт

Сучасне суспільство перебуває в постійному стані змін та розвитку, у якому ключову роль відіграють економічні процеси та соціальні відносини. Одним із важливих аспектів цього становища є розвиток саморегулювання як одного з механізмів впливу на суспільство. Саморегулювання, як процес прийняття рішень та встановлення норм поведінки учасниками суспільства, знаходить своє застосування в різних сферах життя, включаючи економіку та правову сферу.

Розуміння і розгляд саморегулювання в контексті сучасних умов та перехід до нової парадигми праворозуміння стають особливо актуальними завдяки трансформації індустріального суспільства в постіндустріальне, інформаційне. Індустріальна революція та технологічний прогрес створили передумови для розширення області застосування саморегулювання в різних сферах діяльності.

В сучасному світі, де технологічний прогрес набуває все більшого значення, саморегулювання стає ключовим поняттям, особливо у контексті розвитку нових технологій та інновацій. Вивчення цього поняття в рамках дисертаційного дослідження відповідає на питання про те, як відбувається саморегулювання та як цей процес впливає на суспільство в цілому.

У цій роботі будемо розглядати саморегулювання як концепт, користуючись ідеями професора Є.О. Харитонова. Відомий своїми дослідженнями у галузі цивільного права, зокрема ІТ-права, Харитонов Є.О. звернув увагу на необхідність розглядати поняття ІТ-право як концепт, з позицій не нормативістського праворозуміння, а цивілізаційного підходу [96, с. 192], [97, с. 196-198].

Дослідницький підхід до розгляду саморегулювання як концепту дозволяє нам зрозуміти, що це не просто система правових норм, але й складний механізм, що впливає на всі сфери суспільного життя.

Саморегулювання, як концепт, може бути визначене як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій та емоцій, що виникають у зв'язку з організацією та регулюванням суспільних відносин самими учасниками цих відносин без прямого втручання з боку держави або інших зовнішніх регуляторів. Цей підхід важливий для подальшого дослідження саморегулювання цивільних відносин в інтернеті, оскільки передбачає формування норм, стандартів, традицій та етичних принципів у межах конкретної галузі або спільноти, які визначають правила поведінки та взаємодії між її учасниками в контексті використання та розвитку інформаційних технологій. Таким чином, саморегулювання цивільних відносин в інтернеті як концепт відображає складний механізм, що забезпечує внутрішню організацію та регулювання суспільних відносин в інтернет-сфері з урахуванням потреб та інтересів усіх зацікавлених сторін.

Дослідження саморегулювання як концепту відкриває широкий спектр можливостей для аналізу його впливу на розвиток суспільства, зокрема в контексті технологічних та інноваційних процесів. Враховуючи приклад ІТ-права як концепту, ми прагнемо з'ясувати, як саморегулювання впливає на розвиток права та як воно може сприяти досягненню більшої ефективності та справедливості в правовій системі.

Розуміння саморегулювання як концепту здатне перетворити уявлення про суспільне регулювання, розкриваючи потенціал участі всіх сторін у формуванні правових норм. Це розширює наше розуміння правової системи і відображає складність сучасного суспільства, де саморегулювання виступає як ключовий інструмент забезпечення більш ефективного та гнучкого регулювання в різних сферах діяльності. Дослідження саморегулювання як

правового феномену в рамках його розгляду як концепту допомагає розкрити його сутність та вплив на правову систему, сприяючи розвитку комплексного та глибшого розуміння цього важливого явища.

Розуміння саморегулювання як джерела права дозволяє переосмислити класовий підхід до визначення права як сукупності «встановлених та охоронюваних державою норм, що виражають волю панівного класу, зміст якої визначається матеріальними умовами життя цього класу» [82, с. 60]. Таке розуміння права було характерним для радянської юридичної науки, що було зумовлено державоцентризмом та відкиданням значення приватного права. Держава була єдиним центром правотворення, тому люди самотійно не могли створювати норми для себе в такому вигляді щоб вони санкціонувалися державою. У наукових роботах сучасних українських вчених-юристів чітко прослідковується перехід до нової парадигми праворозуміння. У дослідженні Скакун О.Ф. виділяється визначення права як системи норм і принципів, які держава встановлює або визнає як регулятори суспільних відносин. Ці норми та принципи формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до інтересів населення [85].

Значущим вважається розуміння права не лише як норм, установлених державою, але і як норм, визнаних нею. Таке розуміння підкреслює, що право може виникати не лише через формальний акт прийняття, але і шляхом визнання існуючих правил поведінки.

Виникає необхідність дослідити детально ситуацію, коли держава самотійно не встановлює правила регулювання суспільних відносин, але визнає їх та захищає. Таким унікальним інструментом правового регулювання є договір. Вивчення особливостей цього концепту, зокрема крізь призму його здатності бути самотійним джерелом права, наявне в українській правовій науці. На сучасному етапі розвитку правової науки дедалі більше відзначається підхід, згідно з яким положення договору, що

дозволяють сторонам відхилятися від норм закону, вважаються нормативними саморегулюванням [90].

Так, детальний аналіз цього питання було проведено Бірюковою А.Г. в роботі «Особливості договору як джерела цивільного права України». Учена розглядає договір як ключовий інструмент цивільного права, що набуває значущого статусу як джерело правових відносин. Акцентується увага на тому, що це відбувається у випадках, коли договір укладений на основі власного волевиявлення сторін, а його умови не відображені в актах цивільного законодавства. Такий договір може виступати як джерело права, спираючись на загальні принципи цивільного законодавства, навіть якщо він не регулюється конкретними нормативними актами [8].

У частині 2 статті 6 Цивільного Кодексу України (ЦК України) [104] прямо передбачена можливість укладання договорів, які не передбачені чинним законодавством: «Сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства». Так, надається можливість користуватися принципами цивільного права для створення власних норм, тобто відбувається процес самостійного нормотворення – саморегулювання.

Більше того, згаданий кодифікований законодавчий акт (ЦК України) встановлює просто-таки революційне положення в частині 3 аналізованої статті: «Сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами». Так, якщо в законі відсутня заборона на встановлення певного правила регулювання суспільних відносин, або така заборона не впливає із суті чи змісту цих суспільних відносин, то їх

учасники самостійно можуть створювати для себе норми. Саме це правило, на думку Погрібного С.О., є підставою для саморегулювання договірних цивільних відносин. [71, с. 50] Надається можливість відступати від положень не лише диспозитивних норм, а й імперативних, що і відрізняє саморегулювання від автономного регулювання, та надає йому статусу джерела права. [71, с. 53]

Дрішлюк А.І. сформулював визначення саморегулювання договірних цивільних відносин як регулювання цих відносин сторонами на власний розсуд у рамках укладеного договору, що дозволяє їм відхилятися від норм, закріплених у цивільному законодавстві, за винятком випадків, коли така можливість обмежена законом, або якщо згідно суті та змісту умов договору норми закону є обов'язковими [41, с.32].

Важливе значення для поточного дослідження має посилання на позицію Борисової В.І., яка вказує, що з прийняттям Цивільного кодексу України 2003 року відбулося важливе зрушення в регулюванні цивільних правовідносин. Зокрема, «значення регулювання в приватній сфері значною мірою перемістилося в площину саморегулювання». [7, с. 89].

Допустимість встановлення в договорі численних умов, не передбачених у законодавстві, разом із можливістю відступати від законодавчого регулювання та використання принципу свободи договору є ключовими факторами, які зміцнюють роль саморегулювання в цивільних правовідносинах. Такий підхід дозволяє сторонам договору уважно та виважено визначати умови договору, враховуючи їхні потреби та специфіку ситуації. Це сприяє стабільності, ефективності та адаптивності цивільних правовідносин, роблячи їх більш гнучкими та довірчими. Відхід від імперативного державного регулювання на користь саморегулювання є раціональним та відповідає вимогам сучасного розвитку цивільного обороту, адаптуючи правове регулювання до конкретних потреб і умов суб'єктів

цивільних правовідносин. Такий підхід є запорукою стабільності та ефективності у сфері цивільних відносин, сприяючи більш точному відображенню потреб і цілей сторін договору.

Якщо договір належить до джерел права, то розглядаючи саморегулювання як договір можемо відносити саморегулювання до норм права. Відповідно, потрібно визначати право як сукупність норм, які встановлюються суб'єктами нормотворення та санкціонуються, забезпечуються ними або іншими суб'єктами, які мають відповідні повноваження для регулювання суспільних відносин. Таке визначення відбирає державоцентристський аспект у підході до розуміння сутності права та допускає можливість саморегулювання бути джерелом права.

Важливо зазначити, що сучасні українські науковці-юристи відійшли від радянської доктрини права. За часів незалежної України сформувалося нове розуміння сутності права з урахуванням усіх його особливостей. Сучасні підходи здатні більш точно відображати загальну ідею права, враховуючи його роль у гармонізації відносин, забезпеченні прав і свобод громадян, розвитку економіки, підтриманні соціальної стабільності та правопорядку. Це має велике значення для дослідження саморегулювання як феномену правового простору, адже дає можливість йому займати самостійне місце в системі джерел права.

Оборотов Ю.М. зазначав, що «право – це історично зумовлена, морально обґрунтована й релігійно вивірена, легалізована ціннісно-нормативна система, розрахована на всезагальне визнання (легітимацію) і відповідну поведінку людей, організацій, соціальних спільнот, у якій використовуються процедури, формалізовані рішення і державний примус для попередження і вирішення конфліктів, збереження соціальної цілісності» [64].

Визнання саморегулювання джерелом права є актуальним питанням, особливо з урахуванням зазначеної цитати професора Оборотова Ю.М., де він висловлює своє уявлення про право як ціннісно-нормативну систему. Згідно із цим уявленням, право має моральне обґрунтування та покладається на цінності суспільства. Основним аспектом, який дозволяє розглядати саморегулювання як частину права, є те, що саморегулювання також може базуватись на цінностях, які співпадають із цінностями, закладеними в правовій системі. Саморегулювання може бути спрямоване на визнання та охорону певних цінностей, що є важливим елементом правового підходу до регулювання суспільства.

З іншого боку, зазначений у цитаті аспект легітимації права є також важливим при розгляді саморегулювання. Якщо саморегулювання отримує легітимацію та визнання соціальним співтовариством, яке включає різні зацікавлені сторони, то це може забезпечити дієвість його механізму та взаємодії з іншими правовими інструментами. Однак, варто зазначити, що визнання саморегулювання правом можуть перешкоджати відсутність державного примусу та універсальності застосування правил. Тому, вирішення питання чи є саморегулювання правом залежить від сфери застосування саморегулювання, його ефективності та забезпеченості. Має значення ступінь його узгодження із цінностями, закладеними в правовій системі та які механізми легітимації та контролю можуть бути використані для його ефективного функціонування.

У сучасному світі спостерігається формування нових типів праворозуміння, що викликає появу некласичних наукових підходів до осмислення правової реальності. Один з інноваційних трендів, що займає важливе місце в культурі, філософії та особливо в юриспруденції, – це метамодерн, який представляє собою систему соціокультурних норм, поглядів та практик.

Метамодерн не зводиться до розвитку модерну чи постмодерну; він представляє новий шлях сприйняття та розуміння реальності. Парадигма метамодерну дає можливість відмовитися від лінійного способу сприйняття правової реальності, інтегруючи різноманітні підходи до розуміння права, що становить характерну рису метамодерністського праворозуміння. Метамодерністське праворозуміння охоплює проблеми правової букви, духу, втілення в життя та сприйняття особою [67].

Згаданий метамодерн, як нова система поглядів та практик, також може відображати ідеї саморегулювання. Саморегулювання може виступати як новий шлях у правовій сфері, що дає змогу виходити за межі традиційних форм регулювання та впроваджувати інноваційні підходи до контролю та управління суспільними процесами.

При цьому, інтегративне праворозуміння, характерне для метамодерністського підходу, може включати в себе елементи саморегулювання. Саморегулювання може служити інструментом для поєднання різних правових підходів та практик у систему права, що забезпечує більш ефективне функціонування та відповідність суспільним вимогам. Крім того, інтерсуб'єктивний людиноцентризм метамодерністського праворозуміння може сприяти формуванню саморегулюючих процесів, оскільки вони здійснюються узгоджено між різними суб'єктами, враховуючи їхні індивідуальні та колективні інтереси.

Саморегулювання, як складова частина правової системи, відображає важливі аспекти суспільного життя, взаємодію громадян та організацій у рамках усталених норм та принципів. Однак, його сприйняття та розуміння можуть варіюватися, залежно від контексту та наукових підходів. Переходячи від аналізу саморегулювання крізь призму праворозуміння до розгляду з позиції дослідження притаманних йому правових ознак, наявності характерних рис правового явища, ми розкриваємо глибинну сутність та

потенціал саморегулювання в сучасному правовому ландшафті. У цьому контексті важливо зазначити, що саморегулювання виявляється не лише інструментом усунення правових недоліків, але і ключовим фактором сприяння сталому розвитку суспільства, адаптації до змін та впровадження інноваційних практик.

Варто зазначити, що не всяке саморегулювання є правом. Так, якщо наведемо для прикладу обмін речовин в організмі, то цей процес також може бути саморегулюванням, але чи є таке саморегулювання правом? Звичайно, що саморегулювання може бути правом лише за наявності ознак, які притаманні праву. Навіть будучи регулятором суспільних відносин саморегулювання може й не бути джерелом права, наприклад, у випадку розробки договору на основі діючого законодавства без створення істотно нового регулювання. Виникає необхідність проаналізувати ознаки права для встановлення меж визнання саморегулювання джерелом права.

Так, право відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи та рівності, є регулятором суспільних відносин, має свідомо-вольовий (інтелектуально-вольовий) характер, встановлюється чи санкціонується (офіційно схвалюється) державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості в чітко визначеному порядку, має нормативний характер, має загальний характер, є формально визначеним, має обов'язковий характер, забезпечується державою або іншим уповноваженим суб'єктом, включаючи можливість застосування державного примусу, має системний характер. [37, с. 116-118].

Процес саморегулювання, якому притаманні згадані ознаки, можна називати правом. Саморегулювання повинно відповідати визнанням у суспільстві цінностям, таким як справедливість, свобода та рівність для того, щоб бути джерелом права. Це означає, що саморегулювання не повинно суперечити загальноприйнятим моральним та етичним принципам.

Якщо процес саморегулювання дійсно виступає як регулятор суспільних відносин, заснований на свідомо-вольовому (інтелектуально-вольовому) виборі учасників, його легітимізації та офіційному встановленні визначеним уповноваженим суб'єктом, тоді воно може вважатись формально визначеним нормативним явищем. Саморегулювання вимагає свідомого рішення та добровільної участі учасників. Ці суб'єктивні якості підтримують ініціативу та вплив учасників на процес саморегулювання. Саморегулювання базується на прийнятих нормах та правилах, які регулюють поведінку учасників у межах певної групи або сфери.

При цьому саморегулювання повинно мати загальний, неперсоніфікований характер, що стосується широкого кола учасників, та бути впорядкованою системою, де окремі правила й норми взаємодіють і узгоджуються між собою для досягнення спільних цілей. Воно повинно мати обов'язковий характер, передбачати інструментарій санкцій за порушення встановлених правил, мати дієві механізми забезпечення дії встановлених норм.

Саморегулювання може виступати як регулятор суспільних відносин, забезпечуючи гармонійний порядок у певних сферах або професійних спілках. Воно може забезпечувати взаємодію між учасниками та врегулювання спірних питань.

Саморегулювання, крім уповноважених суб'єктів, може забезпечуватись державою, включаючи можливість застосування державного примусу, як інструменту для забезпечення виконання правил саморегулювання. Так, якщо розглядати договори як норми саморегулювання, можна зазначити, що їх ефективність і захищеність у судах залежить від деяких умов. Перш за все, важливо, щоб учасники саморегулювання визначили, що врегульовані відносини підпадають під певну правову систему

або інші встановлені умови, необхідні для виникнення права на судовий захист у правовому полі держави чи наддержавного утворення. Якщо такі умови виконуються, то норми, встановлені саморегулюванням у договорах, можуть бути захищені в судах.

Таким чином, якщо саморегулювання здійснюється у відповідності з визначеними характеристиками, то можна розглядати його як одну з форм прояву права в суспільстві.

Тоні Портер і Карстен Роніт зазначають у своєму дослідженні «Саморегулювання як політичний процес: численні та перехресні етапи приватної нормотворчості» [184], що незважаючи на зростання інтересу до саморегулювання, усе ще не відомі його особливості як відмінної організаційної форми. Учені зазначають, що причиною цього стає розсіяність наявних досліджень по соціальних науках, які обрали саморегулювання лише одним із варіантів широкого спектру регуляторних механізмів, що включають змішування публічних та приватних елементів. Саморегулювання є особливим явищем, яке має достатню самостійність від інших інституцій і складається із чітко визначених послідовних етапів, які можна вивчати та аналізувати. Такими етапами є подання на розгляд, ідентифікація проблеми, прийняття рішень, впровадження та оцінка. Автори підкреслюють значення таких етапів, а також їх перехресних взаємозв'язків у формуванні приватних правил.

Саморегулювання вчені розуміють як систему, що передбачає формальні або неформальні процедури, правила та норми, визнані як засоби обмеження поведінки групи приватних акторів, де ці процедури, правила та норми формуються деякими або всіма цими акторами.

Можна погодитися, що саморегулювання має великий потенціал як ефективний механізм обмеження поведінки приватних акторів та вирішення суспільних проблем. Саморегулювання дозволяє створювати гнучкі та

адаптивні правові структури, що здатні швидко адекватно реагувати на змінні виклики й потреби суспільства.

Вплив економічних процесів на стан розвитку саморегулювання є досить значущим. Рівень розвитку економіки й тип економічних структур суттєво впливають на характер та механізми саморегулювання в суспільстві. Для прикладу можна провести паралель між розвитком концепції саморегулювання в Нідерландах і тамтешньою польдерною моделлю економіки. Нідерланди відомі своїм високим рівнем економічного розвитку й розвиненою системою соціального партнерства. Польдерна модель передбачає активну участь уряду, роботодавців та профспілок у формуванні соціально-економічних угод, регулюванні ринку праці та соціальних стандартів [183].

У такому контексті саморегулювання може виявлятися як ефективний інструмент співробітництва між державою, бізнесом та трудовими колективами. Економічні процеси, що сприяють розвитку польдерної моделі, забезпечують стійке функціонування саморегулювання в економічних та соціальних сферах.

З іншого боку, країни з менш розвиненою економікою та соціальними структурами можуть мати обмежений рівень саморегулювання через відсутність необхідних умов і механізмів для ефективної співпраці між зацікавленими сторонами. Таким чином, економічні процеси й тип економіки мають важливий вплив на розвиток саморегулювання, визначаючи можливості та ефективність його впровадження в різних країнах та суспільних умовах.

Саморегулювання може мати різні форми та ступені участі держави. Чисте саморегулювання передбачає, що ініціатива та контроль за саморегуляційним процесом належить самим регульованим суб'єктам, і держава залишається нейтральною щодо результатів такого процесу. Проте,

термін «саморегулювання» часто використовується навіть тоді, коли насправді відбувається співпраця між публічними та приватними регуляторами, часто заохочена публічними органами за допомогою м'якої загрози можливості впровадження контролю з метою вирішення певних проблем у майбутньому [219, с.119].

Саморегулювання та ступінь його розвитку напряму залежить від рівня готовності суспільства до такого саморегулювання, тобто «чисте саморегулювання» є можливим лише в ідеальних умовах. Звідси можна вивести нову ознаку сучасного суспільства – його саморегулювну здатність.

Одним із ключових аспектів саморегулювання є чітко визначені етапи, які допомагають забезпечити систематичність та стабільність у його функціонуванні. Кожен етап саморегулювання має свою специфіку та визначену послідовність дій, що сприяє планованому і структурованому підходу до регулювання відносин. Дійсно, для розуміння феномену саморегулювання потрібно прослідкувати його генезу. Є необхідність прослідкувати процес виникнення, розвитку та припинення саморегулювних відносин за допомогою етапів, які визначили Тоні Портер і Карстен Роніт.

Починається саморегулювання з подання на розгляд (Agenda-setting). На цьому етапі ставляться питання на обговорення та прийняття відповідних правил і норм. Приватні організації та зацікавлені сторони визначають проблеми, які потребують регулювання та встановлення стандартів.

Наступним етапом є ідентифікація проблеми (Problem identification). Тут встановлюється, яка проблема потребує негайного вирішення та визначаються головні моменти для створення правових норм. Враховуються потреби ринку, вимоги споживачів та суспільні очікування.

Далі відбувається прийняття рішення (Decision). Приватні організації вирішують, які правила та норми будуть прийняті, щоб вирішити

ідентифіковану проблему. На цьому етапі відбувається визначення механізмів контролю та виконання встановлених правил.

Етап впровадження (Implementation) передбачає виконання прийнятих рішень та створення системи моніторингу дотримання правових норм. Приватні організації активно залучаються до впровадження затверджених стандартів.

На останньому етапі оцінки (Evaluation) досліджується ефективність та результативність прийнятих рішень. Здійснюється аналіз та порівняння результатів із поставленими цілями та вимогами [184].

Саморегулювання відображає систематичний та структурований підхід до регулювання відносин, що забезпечує його ефективність. Основні етапи саморегулювання, такі як подання на розгляд, ідентифікація проблеми, прийняття рішення, впровадження та оцінка, допомагають організаціям та сторонам систематично вирішувати проблеми, створюючи відповідні правила та стандарти. Такий підхід дозволяє забезпечити адекватну реакцію на вимоги ринку, потреби споживачів та суспільні очікування, що у свою чергу сприяє досягненню ефективної гармонізації відносин, захисту прав і свобод громадян, розвитку економіки та забезпеченню соціальної стабільності та правопорядку.

Адаптивність саморегулювання дозволяє сформулювати правові норми, які не тільки регулюють поточні ситуації, а і прогнозують майбутні ризики та виклики. Це робить саморегулювання потужним інструментом для протидії новим викликам та вирішення комплексних проблем, що виникають у суспільстві.

Застосування саморегулювання вирішує низку суспільних проблем, таких як виконання етичних стандартів, забезпечення якості продукції та послуг, охорона довкілля, регулювання фінансових ринків та інших сфер. Саморегулювання доповнює державну регуляцію, утворюючи комплексний

та збалансований підхід до вирішення суспільних проблем. Таким чином, саморегулювання є важливим та перспективним інструментом у правовому просторі, який сприяє покращенню якості життя громадян, створює умови для стабільного та розвинутого суспільства й підтримує збалансований розвиток різних сфер діяльності. Це механізм, який заслуговує на увагу та підтримку, як від громадян, так і від урядових та недержавних організацій, з метою досягнення суспільно-корисних та стійких результатів.

РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН.

2.1. Історичні передумови становлення концепту саморегулювання в Україні та за кордоном: від звичаєвого права до глобальної діджиталізації.

Саморегулювання є важливим елементом суспільного устрою та правової системи, і воно має коріння, які сягають глибоко в історію. Аналіз історії цього феномену сприяє кращому розумінню його сучасного стану, тенденцій розвитку, а також можливостей для подальших поліпшень.

Історія саморегулювання в Україні та за кордоном є складною та багат шаровою, оскільки вона впливала на різні сфери суспільного життя: від економіки та торгівлі до правосуддя та професійних спілок. Велика кількість чинників, таких як культурні особливості, історичні події та правові традиції, обумовлювала різноманітність форм та методів саморегулювання в цивільних відносинах.

Метою цього підрозділу є систематичний аналіз історії саморегулювання в Україні та за її межами з акцентом на ті періоди, коли ця проблематика набуває особливої актуальності та значущості. Відомчі об'єкти саморегулювання, способи регулювання відносин між професійними групами, взаємодія між громадськістю та державою – усі ці аспекти вимагають детального розгляду. Вважається за необхідне дослідити саморегулювання саме з позиції регулятора цивільних відносин, з огляду на наявність значного масиву досліджень історії саморегулювання господарських відносин.

На основі аналізу історичного досвіду саморегулювання можна виявити успішні практики та недоліки минулих періодів і використовувати їх для вдосконалення сучасних механізмів саморегулювання. Крім того, розгляд

історії сприятиме розумінню тенденцій розвитку саморегулювання в майбутньому.

У підрозділі буде надано зріз історичних фактів та подій, які вплинули на формування і розвиток саморегулювання в різних країнах, зокрема в Україні. Такий аналіз стане основою для подальших досліджень та розробки пропозицій щодо покращення механізмів саморегулювання в сучасному світі.

Вивчення історії правового саморегулювання цивільних відносин в Україні є важливим для сучасної правової науки. Історичний контекст є ключовим елементом у формуванні сучасних правових інститутів та їхньої ролі в цивільних відносинах. Дослідження історії правового саморегулювання допомагає зрозуміти корені та еволюцію правової культури, що склалася в Україні протягом століть. Це розуміння контекстуальної основи сучасного права є важливим для аналізу та критичної оцінки сучасних правових реалій.

Аналіз генези саморегулювання в Україні в частині приватних відносин може сприяти вдосконаленню сучасного правового регулювання цих відносин шляхом виявлення ефективних моделей та механізмів, які можуть бути застосовані в сучасних правових практиках. Крім того, вивчення історії правового саморегулювання сприяє збагаченню правової доктрини новими підходами та концепціями, розробкою теоретичних моделей та рекомендацій на основі аналізу історичних прецедентів та правових традицій. Виникає необхідність дослідження генези саморегулювання цивільних відносин в Україні в порядку історичного розвитку українського права.

На території сучасної України, починаючи з доісторичного періоду до IX століття, розвиток саморегулювання цивільних відносин досліджувати доволі проблематично, зважаючи на обмеженість історичних джерел того періоду. Правові норми були неписаними, передавалися у формі звичаїв із покоління в покоління, із часом модифікуючись, утворюючи перші норми

саморегулювання. Звичаєве право, яке формувалося на основі уявлень про правду та справедливість серед населення на певному етапі суспільного розвитку, було саморегуючою системою, де повторюваність вчинків місцевих жителів формувала звичку та створювала закономірності, спонукаючи людей діяти відповідно до прийнятих норм та установлених звичаїв [24, с. 7].

Народоправство та самоорганізація, зокрема вічовий устрій, які були поширені в додержавницький період на території України мають суттєве відношення до саморегулювання [43]. Це свідчить про наявність у той період внутрішнього механізму управління та регулювання відносин у суспільстві, який базувався на самостійних діях та взаємодії його учасників. Саморегулювання дозволяє здійснювати контроль, встановлювати правила та вирішувати спільні питання на рівні самоорганізованих громад, сприяючи таким чином ефективному функціонуванню суспільства.

У період Київської Русі (IX–XIII століття) [44] відбувається еволюція звичаєвого права та початкових саморегулівних правових формацій. Так, слов'яни об'єднувалися між собою заради досягнення певних цілей, наприклад, обробітку землі, при цьому самостійно встановлюючи правила, які регулювали таку діяльність. У древньому правовому джерелі Київської Русі «Руській правді» також, для прикладу, гарантувалася можливість захисту купцями власних норм у відносинах позики щодо здійснення торгової діяльності [73].

Також яскравим прикладом саморегулювання цивільних відносин серед слов'ян був договір. Так, наприклад, «Руська правда» регулювала деякі аспекти договору зберігання, позики в частині вирішення спорів, які виникали внаслідок порушення умов договору: «Якщо хто поклажу залишає в кого-небудь, то той, у кого лежав товар, свідка не виставляє. Але коли буде наклеп, що товару було більше, то під присягу має іти той, у кого товар

лежав: «стільки в мене поклав», оскільки йому благадіяв і зберігав», «Коли хто куни дав під відсотки, чи мед під надбавку, чи жито під повернення з присягою, то свідків виставляти позивачу, оскільки з ним вирішував, так йому і брати». Це правовое джерело передбачало можливість самовільного встановлення умов договору, гарантуючи можливість їх захисту. На даному етапі для саморегулювання практично не було обмежень, а щоби підтвердити волевиявлення учасників саморегулювних відносин зазвичай залучали свідків. Норми саморегулювання були основним регулятором цивільних відносин у Київській Русі, адже закон формується як відповідь на широкомасштабний запит однорідного регулювання, чого тоді не було, зважаючи на початковий етап зародження правових інститутів.

Правове саморегулювання також проявлялося в деяких формах первісного судочинства. Таким прикладом було вирішення спорів за участі старійшин, що було поширено на території Київської Русі та інших стародавніх державах [34].

Лукаsevич-Крутник І.С. зазначає, що в кожній частині Київської Русі встановлювалися свої митні збори, включаючи податок за провезення товару, відомий як «мит». Зазначається, що такі договірні відносини з надання транспортних послуг не знайшли свого правового регулювання в перших кодифікованих актах українського права, і їх регулювання здійснювалося на рівні звичаю. Також існує згадка про договори міжнародно-правового характеру Київської Русі з Візантією. Ці договори встановлювали умови співробітництва та взаємодії між обома сторонами, включаючи питання перевезення товарів по водним шляхам [56, с. 42].

Отже, можна виділити такі елементи, що стосуються саморегулювання цивільних відносин, як укладання договорів міжнародно-правового характеру для регулювання взаємних відносин між різними сторонами, формулювання

власних умов та правил щодо перевезення товарів, включаючи взаємні обов'язки та права сторін.

У період після розпаду Київської Русі й до появи козацтва Україна переживала складні політичні та соціальні зміни, які впливали на цивільні відносини між фізичними особами. У цей період саморегулювання цивільних відносин в Україні проявлялося в різних формах, включаючи традиційні норми і звичаї, судові механізми та об'єднання на основі спільних інтересів. Це дозволяло українському населенню вирішувати спірні питання, забезпечувати внутрішній порядок і займатися регулюванням цивільних відносин у межах своїх спільнот.

Традиційні норми і звичаї відіграли важливу роль у саморегулюванні цивільних відносин. В українському суспільстві продовжували існувати певні норми поведінки, взаємодії, які регулювали стосунки між людьми. Ці норми передавалися з покоління в покоління і формували базу для вирішення спорів і конфліктів. Звичаєве право було основою правової системи того часу й передбачало регулювання відносин на основі традицій, звичаїв та прийнятих норм поведінки.

Зазвичай, відносини між фізичними особами регулювалися на рівні громадських угод, які укладалися між сторонами. Угоди могли бути усними або письмовими, але в будь-якому випадку вони мали бути укладені відповідно до норм звичаєвого права.

У разі порушення угоди, сторони могли звернутися до старійшин, які вирішували конфлікт на основі прийнятих норм поведінки. У разі невирішення конфлікту на цьому рівні, сторони могли звернутися до князя або влади, які також вирішували конфлікт на основі звичаєвого права.

Судові механізми відігравали важливу роль у саморегулюванні цивільних відносин. Українське суспільство мало свої власні судові структури, де спори й конфлікти між особами вирішувалися на основі

встановлених правил і процедур. Зазвичай це були суди, де вибрані представники вирішували спори на основі традицій і місцевих правил, наприклад, копні суди, суди магдебурій [45, с 13–14].

Також у цей період формувалися об'єднання на основі спільних інтересів, які сприяли саморегулюванню цивільних відносин. Наприклад, українські селяни формували муніципальні громади, які вирішували спільні питання, займалися розподілом землі, встановлювали правила використання ресурсів та регулювали справи в межах своїх територій. Створювалися цехи, що об'єднували ремісників за їхніми видами занять, які самостійно встановлювали правила для своїх членів та слідкували за їх дотриманням [88].

Наступним важливим етапом у розвитку саморегулювання цивільних відносин в Україна стала доба козацтва. В основу правового регулювання козацької спільноти було покладено неписане право – звичай. Звичаєве право Запорізької Січі, база якого закладалася в у XV – середині XVII ст., [87] теж можна вважати видом саморегулювання до того часу, коли воно не перетворилося, лягло в основу державних норм.

Так, звичаєве право того часу володіло надзвичайно важливою ознакою саморегулювання – здатністю забезпечити виконання встановлених норм. Немає сенсу встановлювати правила, приймати закони без їх реального дотримання та виконання. Ця проблема існує зараз у сучасних українських правових реаліях, а в часи козацтва її не було, завдяки загальній згоді щодо правил регулювання, дотриманням традицій того часу, на які ці норми опиралися. Така форма правового регулювання була ефективною в невеликій спільноті людей і через контроль дотримання правових звичаїв кожним членом цієї спільноти, адже традиції для козаків мали священний характер. Був сформований великий рівень поваги до права, яке мало у своїй основі народотворчий характер.

Так, у часи козацтва особливого поширення норми саморегулювання набули саме у формі звичаїв, які були на Січі. Гарним прикладом козацького саморегулювання був інститут займанщини, суть якого полягала в тому, що будь-хто міг зайняти вільну землю, обробляти її, отримувати з неї прибуток, а інші люди повинні гарантувати власнику його право власності, утримуючись від зазіхань на землю. О.М. Гончаренко вказує, що: «такий спосіб легітимувався звичаєвим правом з XVII ст. до XVIII ст. і був ліквідований генеральним межуванням 1766 року» [29, с. 12].

Також варто додати, що поширеною формою саморегулювання серед козаків був договір, виконання якого гарантувалося учасниками такого договору, а вимоги щодо порядку його укладення могли встановлюватися звичаєвим правом. Договір був підставою виникнення зобов'язань наряду із деліктами в козацькому праві [3, с. 81].

Поширення договорів дарування та позики серед запорізьких козаків у період Нової Січі [36] свідчить про саморегулювання їхніх відносин і використання звичаєвого права для вирішення господарських та правових питань. Це також свідчить про існування внутрішнього механізму контролю та взаємодії серед козацької спільноти, де вони самостійно розробляли правила, норми і процедури для здійснення та регулювання таких угод. Використання звичаєвого права відображало суспільний консенсус та спільну культурно-правову спадщину запорозьких козаків, що забезпечувало стабільність та взаєморозуміння у їхніх господарських і правових відносинах.

Козацьке звичаєве право, яке стало українським національним правовим феноменом, включало елементи саморегулювання через прийняття норм корпорацією воїнів та набуло широкого поширення і застосування на українських землях, особливо серед козацтва, яке складалося із селян, що шукали захист від панської сваволі [52].

У добу панування на українських землях Великого князівства Литовського, Королівства Польського, Речі Посполитої (XIV–XVII століття) саморегулювання в основному здійснюється в рамках договірної нормотворчості, базуючись на руському праві та інших нормативно-правових актах того часу. Встановлення власних правил у сфері цивільних відносин серед українців було значно ускладнено через «політичне захоплення та економічне закабалення українського населення» [60].

З початком домінування Російської імперії відбувається нав'язування російського права в українському правовому просторі. Надбання українського народу у формі звичаєвого права відкидається та впроваджується інше регулювання правових відносин. Усі ці процеси цілком закономірно негативно впливають на стан розвитку саморегулювання.

Поневолені селяни-кріпаки не могли бути повноцінними учасниками правових відносин, так як правила нав'язувалися їм панами (поміщиками). Усе ж норми саморегулювання останніми створювалися, оскільки вони мали свободу самостійно встановлювати порядок відбування панщини чи іншим чином регулювати суспільні відносини, які виникали між залежними селянами та поміщиком [80]. У таких умовах можна говорити про авторитарне саморегулювання, коли один учасник є залежним від імперативної сторони й не може змінювати встановлених норм.

Важливою правовою пам'яткою цієї епохи є «Права, по которым судится малороссийский народ», де визначаються певні види договорів щодо переходу права власності, надання послуг, також правила щодо їх укладання. Зважаючи на відсутність прав та свобод у чисельної верстви українського населення – селян, можна стверджувати про обмеженість договірного саморегулювання в часи кріпацької залежності. Так, саморегулювання могло існувати у формі звичаїв, які могли бути сформовані

землевласниками або у формі договорів, які зазвичай були поширені серед вільних людей.

З початком проведення Селянської реформи 1861 року щодо скасування панщини для подолання негативних явищ кріпацтва починає активно розвиватися інститут договірної саморегулювання. Перетворення стають початком становлення нового прошарку населення – селян-підприємців, які могли вільно займатися землеробством чи іншим видом діяльності, що, як наслідок, позитивно впливає на процес розвитку інституту саморегулювання.

Можна говорити про збільшення ролі саморегулювання у відносинах селян. Звільнення селян від кріпосної залежності надало їм свободу у вирішенні особистих справ, сприяло розвитку їхньої індивідуальності та поліпшенню взаємин у сім'ях. Розповсюдження ринкових та грошових відносин створило сприятливі умови для підприємництва та призвело до залучення селян до комерційної сфери [6]. Крім того, зміни в соціальній динаміці селян, їхньому світогляді та взаєминах із дворянством свідчать про трансформацію селянського способу життя і самоорганізацію в сільських громадах.

В XIX–XX століттях на території України існували різноманітні форми саморегулювання в міських населених пунктах. Це зумовлено зростанням їхньої ролі через початок процесів урбанізації. Міста мали свої міські управління та органи самоврядування, такі як міські ради та громадські об'єднання. Ці органи вирішували питання міського господарства, комунального господарства, забезпечення порядку, регулювання торгівлі та інші аспекти міського життя.

Крім того, у міських населених пунктах формувалися професійні гільдії та спілки, що об'єднували ремісників та інші категорії робітників [39]. Ці організації встановлювали правила професійної діяльності, регулювали умови праці та захищали інтереси своїх членів. Також варто згадати про

міські товариства, які об'єднували людей за інтересами, професіями або ідеями. Ці товариства займалися культурно-освітньою діяльністю, сприяли розвитку мистецтва, науки, спорту та інших сфер.

Усі ці форми саморегулювання в містах сприяли покращенню умов життя міського населення, забезпечували соціальну та економічну стабільність, а також сприяли розвитку міської інфраструктури та культурного середовища.

У часи правління гетьмана Павла Скоропадського встановлюються певні гарантії щодо розвитку саморегулювання через декларування в Законах про тимчасовий державний устрій України, Грамоті до всього українського народу від 29 квітня 1918 року свободи договору, стимулювання підприємницької діяльності: «В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи» [35].

Під час панування радянського режиму з 1917 року починається період занепаду процесів саморегулювання через обмеження встановлені владою щодо прав людини у сфері приватної власності, здійснення підприємницької діяльності. Цілком закономірно, що авторитарне централізоване управління, тотальний контроль та домінування публічного права унеможливили нормальне існування та функціонування саморегулювання. Інститут договірної права переживав глибоку кризу через надмірний державний контроль. В.Й. Кісель зазначає, що «воля контрагентів у соціалістичних договорах складалася під прямим або непрямым впливом завдань із боку державних органів» [53, с. 43].

Частково саморегулювання в Радянському Союзі проявлялося на рівні трудових колективів, де могли учасниками самостійно визначатися порядок організації праці або правила взаємодії між учасниками трудового колективу. При цьому, такі процеси були жорстко контрольовані владою.

У радянському соціалістичному суспільстві спостерігалися особливі аспекти саморегулювання, які проявлялися на практичному рівні. Влада в СРСР активно працювала над делегуванням певних конкурентних відносин колективам, що дозволяло їм самостійно регулювати фінансові та етичні аспекти своєї діяльності. Це включало можливість конкуренції між колективами та ідентифікацію з лідерами.

Саморегулювання в СРСР проявлялося через спільноти лідерів, які здатні були направляти конкурентний потенціал колективу та стабілізувати індивідів. Важливу роль у цьому відігравали аудіовізуальні образи, зокрема кінематографія, які сприяли «перенесенню» психічної енергії на новий тип взаємин [9].

Таким чином, у СРСР спостерігалось певне саморегулювання, зокрема у сфері трудових відносин, однак, важливо зазначити, що контроль та вплив влади залишалися значними, і саморегулювання було обмежене параметрами радянської системи.

Після здобуття Україною незалежності починається відродження українських правових традицій, відбувається активне запозичення іноземного досвіду, що спричиняє розквіт процесів саморегулювання. Починають діяти чисельні наукові інститути, запускається вільний ринок товарів та послуг, здійснюється поступове перетворення застарілих радянських інститутів на нові та гнучкі. Так, починає розвиватись приватне право, в основу якого лягають традиції римського права, що зближує український правовий простір із країнами романо-германської правової сім'ї.

Українська держава активно сприяє розвитку цифрової економіки в країні, спрямовуючи свої зусилля на створення сприятливих умов для її процвітання. Одним із важливих аспектів є підтримка саморегулювання в цифровому секторі [29, с. 23], що забезпечує збалансований розвиток цифрової економіки та захист інтересів усіх учасників відносин у цій сфері.

У висновку можна зазначити, що аналіз історії розвитку саморегулювання цивільних відносин в Україні дає змогу припустити наступне. Стан розвитку саморегулювання прямо залежить від рівня прав та свобод, якими володіють учасники саморегулювання. Так, наприклад, у період козацтва, у час розвитку січової демократії, саморегулювання перебуває в стані розквіту, набуваючи різних форм, а в період поневолення українців російською імперською владою саморегулювні процеси зводяться до мінімуму.

Уніфікація правових підходів на основі аналізу норм минулого відіграє важливу роль для створення транснаціональних саморегулювних норм в інтернет-просторі. Відродження традицій договірного права має наслідком активне саморегулювне нормотворення. Створюються умови для реалізації принципу диспозитивності саме через самостійне створення учасниками цивільних відносин норм, виконання яких гарантується крім них і державою за допомогою системи нормативно-правових актів та національних судів, арбітражів, інших способів не заборонених законом [19].

Досліджуючи особливості еволюції саморегулювання у світі варто зазначити, що виникнення перших форм саморегулювання датується найранішими стадіями розвитку людства. У давні часи суспільства виникали об'єднання, що базувалися на спільних інтересах і потребах, і виникали своєрідні домовленості між членами общин, які регулювали їхню поведінку. Ці прадоговори становили своєрідну попередню версію правових угод і структур, що сприяли саморегулюванню.

Однією з найперших форм саморегулювання були звичаї, які виникали на основі релігійних обрядів і традицій. Вони визначали, які дії були прийнятними в громаді і які – забороненими. Такі сталі інструкції, часто закріплені в релігійних текстах, визначали моральні та етичні норми суспільства й надавали йому структуру.

Релігійні обряди і свята також сприяли формуванню саморегулювання, спонукаючи людей дотримуватися певних правил та норм. Однак існувала ще одна форма саморегулювання, що виникла на базі економічних інтересів. Спільність у виробництві й обміні ресурсами стимулювала формування торговельних, робітничих об'єднань, які регулювали умови роботи, ціни та якості товарів.

Таким чином, перші форми саморегулювання відображали потребу суспільства в системі норм і правил, які визначали правила поведінки та структуру відносин. Вони є джерелами розвитку подальших правових угод і нормативно-правових систем, у яких саморегулювання стало необхідною складовою ефективного функціонування суспільства.

Звичаї, як важливий елемент саморегулювання, виникли разом із першими спільнотами людей. Звичаї представляють собою норми поведінки та спосіб взаємодії, які формуються та закріплюються в суспільстві в результаті тривалого процесу історичного розвитку. Виникнення звичаїв було передумовою саморегулювання, оскільки вони визначали, які дії вважалися прийнятними і сприяли гармонійній координації дій членів громади. Звичаї в основному базувалися на моральних та етичних нормах, які визначали, що є правильним і справедливим у певних ситуаціях.

У багатьох випадках звичаї регулювали відносини між людьми та визначали, як слід вирішувати конфлікти або взаємодіяти у виробництві. Наприклад, звичаї можуть встановлювати правила ділення ресурсів або визначати послідовність дій під час обрядів та свят.

Звичаї також були важливим чинником у розвитку права. Вони виступали передумовою для створення первинних правових норм і договорів, оскільки засновники правових систем використовували наявні звичаї як основу для створення більш структурованих правил та нормативів.

Історія звичаєвого права така ж довга, як і історія людства. У ті ранні часи, коли не було кодифікованого права інституціоналізованим органом держави, люди керували собою певним чином. Оцінка закону почалася ще до того, як історія була записана законами, які будували один за одним у міру вирішення суперечок. Фактично розвиток правил у суспільстві передував і судам, і писаному закону. Протягом тисячоліть лише звичаєві та приватні правові системи регулювали людську діяльність. Зобов'язання поводитися певним чином у певній громаді стало звичаєвим правом у цій конкретній громаді, недотримання призводить до свого роду санкцій із боку спільноти проти девіантів. Це тому, що за звичаєвим правом стоїть моральна сила поводитися певним чином.

У примітивних суспільствах не було зовнішньої влади над людьми, але люди організовувалися в згуртовані групи з механізмом справедливості та свободи. Люди виробили правила та норми через спонтанну реакцію на обставини, а також скоординоване свідоме рішення досягти їх.

Згодом люди почали розпізнавати традиції, практики, ритуали, які були поширені на певній території чи групі, і бачили, як вони формували систематизований підхід до соціального регулювання [136].

Один із яскравих прикладів використання звичаїв як передумови саморегулювання можна побачити в культурі давніх індійців. Поняття “Ахімса”, або “ненасильство”, стало не лише звичаєм, а й моральним імперативом. Цей звичай закликав уникати будь-якого насильства і шкоди іншим [113]. Це визначило моральний кодекс індійського суспільства і стало важливим чинником його саморегулювання. Люди діяли відповідно до цього звичаю, враховуючи позитивні наслідки для себе і для громади загалом.

Давні китайці також використовували звичаї як передумову саморегулювання. Учені конфуціанської школи розробляли моральні норми та правила поведінки, які вказували, як слід спілкуватися і вести себе в різних

ситуаціях. Ці звичаї встановлювали стандарти моралі та етики і стали фундаментом китайського суспільства. Вони допомагали уникати конфліктів і забезпечували гармонію взаємодії між людьми [201, с. 34].

Маючи саморегуляцію поведінки, представники конфуціанського вчення повинні діяти з емпатією до інших зі збереженням моральних чеснот [232, с. 3].

Історія свідчить про те, що звичаї вплинули на розвиток правових систем у різних культурах. У середньовічній Європі, крім того, що існували закони, цехи майстрів та гільдії також використовували звичаї для саморегулювання виробництва та взаємодії майстрів, наприклад, особливості роботи, навчання підмайстрів регулювалося виключно звичаєм [115]. У кожному цеху були свої традиції та норми, які регулювали стандарти якості виробів, відповідальність за дефектну продукцію та інші аспекти майстерності. Ці звичаї створювали невидимі, але потужні правила для регулювання виробництва.

Правила (тобто звичаєві закони) можуть розвиватися і виникати спонтанно як ненавмисні результати діяльності окремих осіб, які прагнуть досягти власних цілей. Такі закони менш імовірно будуть порушені, ніж прийняті авторитарні закони, оскільки вони вимагають добровільного прийняття особами як визнання отриманих взаємних вигод. Як наслідок, звичаєве право менш імовірно вимагатиме судового розгляду.

З моменту свого створення звичаєве право зазнало значних змін, оскільки суспільство завжди перебуває в постійному русі. Звичаєві правила також відповідають особливим потребам та інтересам соціальної групи. Коли вони змінюються, звичаєві правила, як правило, змінюються, хоча на те, як вони змінюються, впливає природа попередніх правил. Деякі звичаєві права втратили свою силу, оскільки існує постійна мобільність і взаємодія суспільства. У результаті відбувається рух від старого звичаєвого права до

сучасного. Оскільки певна діяльність людей виходить за рамки звичаєвого права, воно доповнюється сучасним правом. У стародавніх суспільствах був необхідний більший ступінь психологічного конформізму. Отже, звичаї сильніші в стародавніх суспільствах, ніж у сучасних. У сучасному світі звичаї зберігаються в сільській місцевості серед менш розвинених груп, ніж у містах. Обставини повільно змінювалися, і самі люди не усвідомлювали цих змін. Тож закон і звичай змінюються разом із цими обставинами. Старі звичаї були забуті, однак люди вірять, що вони все ще дотримуються уявлень своїх предків, хоча правда полягає в тому, що вони давно їх покинули [213].

Усі ці приклади свідчать про те, що звичаї є передумовою для саморегулювання в суспільстві. Вони визначають моральні, етичні та практичні норми поведінки, сприяють гармонійній координації відносин між людьми і формують основу для подальшого розвитку правових систем та договорів. Звичаї відображають цінності та потреби суспільства й роблять їх доступними для всіх, сприяючи стабільності та порозумінню в громаді.

Звичаї, які виникають на основі традицій, культури та прийнятих правил, можуть фактично відігравати роль внутрішнього механізму контролю і визначати, які дії вважаються прийнятними або неприйнятними в конкретній спільноті. Таким чином, звичаї можуть бути первісною формою саморегулювання на рівні індивідів та груп, і вони нерозривно пов'язані з культурними та соціальними аспектами суспільства. Однак на рівні професійних галузей або організацій саморегулювання може включати в себе більш складні системи стандартів, правил та механізмів контролю, а також може мати правовий статус. Зрозуміло, що в історії розвитку суспільства та права звичаї були важливою передумовою для виникнення більш складних систем саморегулювання та правового регулювання. Вони відображають культурні, етичні та соціальні цінності спільноти і визначають її внутрішні норми поведінки.

На сучасному етапі розвитку суспільства вивчає також можуть бути основою саморегулювання. Наведемо декілька прикладів такої взаємодії. Міжнародні спортивні федерації, такі як Федерація футболу (FIFA) або Міжнародний олімпійський комітет (МОК), мають власні статuti та правила, які базуються на звичаях та традиціях спортивної галузі. Наприклад, правила гри у футбол встановлюються FIFA та використовуються в усьому світі.

Онлайн-спільноти та форуми також можуть мати власні саморегулівні правила та норми поведінки, які ґрунтуються на звичаях користувачів. Наприклад, спільноти для розробників програмного забезпечення можуть мати кодекси честі, які визначають етику спілкування та спільної роботи.

У підсумку можна зазначити, що звичаї відіграли важливим роль у розвитку саморегулювання, визначаючи спосіб взаємодії та правила поведінки в спільноті. Вони були і є передумовою для формування більш складних систем саморегулювання та правових угод у майбутньому.

Договір можна розглядати як ефективний засіб саморегулювання в різних сферах життя. Він виражає «узгоджене волевиявлення двох або більше сторін» [94, с. 90]. Цей інструмент дозволяє сторонам самостійно регулювати свої відносини і визначати умови спільної діяльності, тому важливо дослідити історичний розвиток договору у світі. Для дослідження історії саморегулювання цивільних відносин, аналіз еволюції договірного регулювання є надзвичайно важливим етапом. Договори, у всій своїй різноманітності та складності, виступають основними інструментами саморегулювання в суспільстві.

Суть саморегулювання полягає в тому, що сторони укладають договір, встановлюючи умови та правила своїх взаємовідносин. Договір дозволяє сторонам вирішувати питання власних прав та обов'язків без прямого втручання держави. Однак важливо відзначити, що договори мають певні

межі та обмеження, які визначаються законом і загальними принципами справедливості.

Договори мають кілька ключових цілей, включаючи визначення умов угоди, встановлення зобов'язань та прав, створення основи для виконання, а також захист прав та інтересів сторін та сприяння торгівлі. Це робить їх важливим інструментом для управління бізнесом та відносинами. Історія договорів охоплює різноманітні культури, періоди та типи угод. Договори є важливою складовою життя суспільства впродовж тисячоліть. Вони фіксують угоди і встановлюють очікування між сторонами.

Історія договорів – це подорож у часі, що розпочалася ще в Месопотамії та Єгипті та триває і до наших днів. Перші договори були простими бартерними угодами, коли сторони обмінювались товарами або послугами на рівноцінність. Проте, з розвитком суспільства й економічних систем, вони стали більш складними та деталізованими.

У стародавній Месопотамії та Стародавньому Єгипті договори відігравали важливу роль у різних сферах суспільства. Вони використовувалися для угод щодо продажу товарів, оренди майна, найму робітників та інших цілей. Месопотамія, яка вважається батьківщиною цивілізацій, відігравала ключову роль у встановленні порядку в суспільстві, і договори стали засобом регулювання відносин і забезпечення стабільності. Вони включали в себе різні види угод, такі як купівля-продаж, оренда, трудові договори, договори спільного партнерства, позики та іпотеки, а також договори доручення [167].

Угоди не просто укладались, вони створювалися з обов'язковою участю свідків і карбувалися на спеціальних глиняних конвертах, що свідчило про серйозність та ретельність у торгових відносинах та письмовому доказі їхніх умов [51, с. 14].

Аналогічно, у Стародавньому Єгипті договори були поширеними і визнавалися правовою системою. Зазвичай вони реєструвалися на папірусних сувоях, і їх правова сила визнавалася. Правова система Єгипту надавала механізми для вирішення суперечок і стягнення боргів на підставі укладених договорів. У стародавньому Єгипті процес укладання контрактів нагадував сучасний підхід. Залучені сторони збиралися разом зі свідками та писарем. Одна зі сторін промовляла угоду вголос, після чого писар фіксував умови. Друга сторона мала можливість прийняти або відхилити контракт. Після прийняття контракт набував обов'язкової сили. У разі порушення угоди порушник відповідав перед судом, доказуючи свою правоту [108].

Вивчення цих ранніх договорів надає нам унікальний інсайт у те, як стародавні суспільства проводили бізнес та регулювали відносини. Вони стали фундаментом для формування сучасного договірного права і зберегли свою актуальність упродовж тисячоліть.

Давній Рим відомий своєю історією договорів, які відіграли ключову роль у саморегулюванні цієї цивілізації. Спочатку прості угоди між сторонами стосувалися найпростіших питань, таких як купівля-продаж майна. Із часом договори стали складнішими та розширювали своє застосування на різноманітні сфери, включаючи шлюби, спадкові справи, оренду та багато інших відносин. Вони включали умови та стипуляції, які докладно конкретизували угоду. Деякі з найважливіших видів договорів у Римській імперії включали боргові зобов'язання, оренду, а також публічні договори між державою та громадянами, які стосувалися будівництва громадських об'єктів. Проте слід зазначити, що закони завжди мали перевагу перед договорами й могли їх скасовувати. Таким чином, договори відображають складний розвиток саморегулювання в Давньому Римі та його роль у формуванні правового ландшафту імперії.

У римському праві виділяли два типи договорів: контракти й пакти. Контракти були формальними угодами з позовним захистом, у той час як пакти були неформальними угодами без юридичної відповідальності. Проте з розвитком суспільства деякі пакти отримували позовний захист і ставали схожими на контракти, що сприяло розширенню обсягу договірного регулювання в римському праві [66, с. 89].

У римські часи, договори відіграли важливу роль у створенні основ сучасного договірного права. Вони сприяли розвитку і встановленню ключових принципів, які застосовуються і сьогодні. Один із цих важливих принципів пов'язаний із поняттям «добросовісності», що вимагав від сторін угоди діяти чесно та обґрунтовано в рамках своїх договірних зобов'язань. Цей принцип був закріплений у «Дигестах» Юстиніана у VI столітті, де були систематизовані римські правові принципи [25].

Інший важливий інноваційний принцип полягав у приватності, що визначав, що тільки сторони угоди мають забезпечити виконання її умов, а договір стосувався тільки цих сторін, крім певних винятків [190, с. 5]. Цей принцип є важливим складовим багатьох сучасних правових систем і часто використовується для вирішення суперечок, пов'язаних із договорами.

Крім того, римляни створили ефективну систему вирішення суперечок, що виникали на тлі договорів, через суди. Ця система передбачала примусове виконання умов угоди та забезпечувала можливість справедливого й об'єктивного вирішення конфліктів. Вона стала основою для сучасного договірного права та є важливою складовою правової системи багатьох країн, яка регулює сучасні договірні відносини.

Велика хартія вольностей є важливим історичним документом, підписаним королем Англії Джоном у 1215 році. Цей документ вважається одним із найвизначніших юридичних актів в історії, оскільки він заклав основу принципів обмеженого правління та верховенства закону [172], що

мало значний вплив на розвиток договірної діяльності та правових систем загалом.

Велика хартія обмежувала владу монарха та встановлювала, що жоден правитель, включаючи короля, не мав права ставитися поза межі закону. Це важливо підкреслювало ідею обмеженого правління, де влада підпорядковується правилам і законам, а не є довільною та необмеженою. Цей принцип став важливою основою для розвитку договірних відносин, оскільки він створював стабільність та надійність в угодах між сторонами.

Із часом Велика хартія стала символом свободи та справедливості, і її вплив на правову систему виявився значущим. Сьогодні цей історичний документ залишається важливим свідченням розвитку правових норм та гарантує права та свободи громадян.

Епоха Відродження мала значний вплив на розвиток договірного права. Вчені-юристи та філософи цього періоду розробили нові теорії, які призвели до того, що договірне право стало більш справедливим, гуманним і ефективним. Одним із найважливіших внесків епохи Відродження було оновлення концепції договору. Договір розглядали не лише як угоду між сторонами, але і як угоду, яка створює юридичні зобов'язання. Цей підхід до договору призвів до того, що сторони договору стали розглядатися як рівноправні партнери, а їхні права та обов'язки стали більш чітко визначеними.

Також вчені-юристи епохи Відродження розробили нові теорії про природу обов'язків сторін договору. Вони стверджували, що обов'язки сторін договору виникають не лише з угоди між ними, але й із моральних принципів. Цей підхід до обов'язків сторін договору призвів до того, що договірне право стало більш справедливим і гуманним [54].

Зі зміною характеру ділових відносин у епоху Відродження з'явилися нові форми договорів. Такі форми договорів, як товариства, спільні підприємства та трасти, відображали зміни в характері ділових відносин.

Промислова революція, яка почалася наприкінці 18-го століття, мала значний вплив на розвиток договірної права. У міру розвитку індустріальної економіки та ускладнення ділових відносин з'явилися нові форми договорів, які відповідали мінливим потребам суспільства.

Одним із найважливіших наслідків промислової революції був розвиток трудових договорів. Зі збільшенням кількості найманих робітників виникла необхідність врегулювати їхні права та обов'язки. Трудові договори стали більш поширеними й регулювалися новим законодавством, яке захищало права робітників.

Іншим важливим наслідком промислової революції було зростання міжнародної торгівлі. З розширенням світової торгівлі з'явилася необхідність врегулювати відносини між торговими партнерами. Договори, пов'язані з продажем товарів, стали більш значущими й регулювалися новим законодавством, яке захищало інтереси обох сторін договору.

Зростання транспортних і комунікаційних технологій також сприяло розвитку договірної права. Поштова система дозволила сторонам обмінюватися юридичними документами швидше та ефективніше, тоді як створення мережі судів та правових установ створило основу для вирішення договірних спорів.

Загалом, промислова революція мала значний вплив на розвиток договірної права. Вона призвела до появи нових форм договорів, які відповідали мінливим потребам суспільства, наприклад, страхових контрактів [164, с. 8]. Зростання транспортних і комунікаційних технологій сприяло забезпеченню виконання договорів і вирішенню суперечок.

Упродовж останніх двох десятиліть значно зросло використання цифрових договорів, й остання пандемія COVID-19 ще більше прискорила цей процес завдяки своїм численним перевагам та ефективності. Ключовими подіями в розвитку цифрових договорів були прийняття закону E-SIGN в Сполучених Штатах у 2000 році, що надав юридичну силу електронним підписам та договорам, а також широке поширення інтернету та електронної комерції, які стимулювали формування та виконання договорів онлайн.

Розвиток нових технологій, таких як блокчейн, і розробка програмного забезпечення для управління договорами, таких як системи управління життєвим циклом договорів (CLM), додатково підсилить цей тренд. Цифрові договори полегшують створення, виконання та управління договорами, що створює нові можливості для підприємств і споживачів та сприяє створенню більш ефективного та адаптивного договірної середовища [152].

Зважаючи на широке коло суспільних відносин, до яких може застосовуватись саморегулювання, можна зазначити, що історія саморегулювання має як індивідуальні для кожної сфери відносин риси, так і загальні для саморегулювання загалом. Так, наприклад, багато різних галузей господарства мають свої саморегулювні акти, організації, об'єднання, які формувалися для вирішення нагальних для свого часу питань.

Розглянемо та проаналізуємо деякі приклади розвитку саморегулювання в окремих сферах суспільного життя та спробуємо виділити загальні ознаки еволюції саморегулювання.

Цікавим є процес виникнення саморегулювання серед адвокатів у США. Так, на початку існування Сполучених Штатів діяльність адвокатів регулювалася суддями. Згодом виникли професійні юридичні школи, екзаменаційні комісії адвокатів та асоціації адвокатів. Асоціації адвокатів стали для юристів ключовим способом впливу на судові рішення щодо їх ролі. У 1920-х роках виник рух, який вимагав від адвокатів вступати до

державних організацій адвокатів, надаючи цим організаціям контроль над допуском, гонораром і дисципліною адвокатів. У 1969 році American Bar Association запровадила Кодекс професійної відповідальності, який замінив нечіткі етичні канони конкретними правилами, що призвело до моделі сучасного саморегулювання в юридичній професії [234, с. 1155–1163].

Іншим прикладом є історія саморегулювання в рекламній та маркетинговій індустрії Великобританії, яка сягає 1880-х років, відзначених запуском першого рекламного кодексу в 1925 році та створенням Управління стандартів реклами (ASA) в 1962 році для адміністрування цих настанов. Вирішальна подія відбулася в 1974 році з появою Фінансової ради з рекламних стандартів і створенням першого Кодексу практики стимулювання збуту в тому ж році. Ця система саморегулювання продовжувала розвиватися, поширивши свою юрисдикцію на трансляцію реклами у 2004 році, фактично ставши основним регулятором як для телевізійної, так і для немовної реклами. Сьогодні вона охоплює нетрансляційну рекламу, стимулювання збуту та аспекти прямого маркетингу, адаптуючись до викликів цифрового та онлайн-маркетингу, залишаючись при цьому відданим збереженню цілісності маркетингових комунікацій в інтересах споживачів і бізнесу [156].

Сфера будівництва почала саморегулюватись лише недавно, а саме на початку XX століття, і ця трансформація прослідковується на прикладі Сполучених Штатів Америки. Основні компетенції саморегулювних об'єднань залишаються тривалий час сталими та, що цікаво, були характерні і для прадавніх об'єднань ремісників, визначалися певною мірою і в Законах XII таблиць. Це наглядові та контрольні функції у відношенні до діяльності своїх членів, право формувати власні стандарти та правила поведінки для учасників об'єднання, заборона одночасної участі в декількох об'єднаннях, встановлення порядку відповідальності та створення управлінських органів [27, с. 55-56].

Історія розвитку саморегулювання у сфері медицини, показує, що саморегулювання може бути ефективним в умовах відсутності державного регулювання або його низької ефективності. У деяких сферах, як от медична, важливим є однорідність та імперативність правових норм, які її регулюють, адже нездатність окремих учасників саморегулювання до його ефективного здійснення може спричинити прогалини в праві та проблеми діяльності цієї сфери [216].

Досліджуючи саморегулювання цивільних відносин в інтернеті варто згадати про особливості розвитку саморегулювання інтернету. Протягом своєї історії саморегулювання інтернету зазнало значних змін і включає кілька ключових етапів. Зародження мережі “Інтернет” було опосередковано створенням ARPANET у 1969 році [114]. Це була децентралізована мережа, перша спроба саморегулювання в цифровому просторі.

У 1969 році було також створено перший RFC (Request for Comments) - документ, який визначав стандарти та протоколи для мережі “Інтернет”. Цей документ відкрив шлях для активних обговорень та прийняття технічних рішень в спільноті інтернету [188].

Згодом в 1986 році було створено Міжнародну групу з інженерних та технічних специфікацій (IETF) [162] та Міжнародну корпорацію з виділення імен та номерів (ICANN) в 1997 році [161], які займалися стандартизацією та регулюванням технічних питань мережі.

З 1990-х років інтернет почав бурхливо рости. Спільнота інтернету величезна та різномісна, і саморегулювання стало важливим для забезпечення його функціонування. З ростом інтернету з'явилися проблеми з підтримкою та безпекою. Саморегулювання різних аспектів, таких як кібербезпека, стало ключовим завданням. Згодом виникла необхідність збалансувати саморегулювання з публічним інтересом та урядовим регулюванням. Це

призвело до створення законодавчих актів, таких як Закон про свободу на Інтернеті (CDA) [202] та інших.

Загалом, саморегулювання стало важливим інструментом для забезпечення стабільності та ефективності інтернету. Воно постійно еволюціонує, особливо в умовах стрімкого росту технологій блокчейну та штучного інтелекту. Саморегулювання в інтернеті є життєво важливим для забезпечення його стабільності та розвитку. Історія саморегулювання інтернету свідчить про те, як технологічний світ може самостійно визначати свої правила та стандарти, однак зростаючі виклики, такі як кібербезпека та приватність даних, вимагають постійного удосконалення цієї концепції для забезпечення майбутнього успіху інтернету.

На основі проведеного аналізу історичного розвитку саморегулювання можна виділити наступні ознаки його еволюції.

1. Ускладнення. З плином часу, саморегулювання набуває більшої складності та структурованості. Починаючи з простих правил і норм, воно може еволюціонувати в складні системи, що охоплюють багато аспектів життя та діяльності.
2. Удосконалення процесів і контролю. З розвитком саморегулювання з'являються нові методи та інструменти для підтримки та контролю. Наприклад, в історії корпоративного саморегулювання було впроваджено багато етичних кодексів, стандартів, моніторингу, та аудиту для забезпечення дотримання правил.
3. Глобалізація та інтернаціоналізація. У сучасному світі, саморегулювання може мати міжнародний аспект. Організації, професійні спілки, та інші групи можуть розвивати міжнародні стандарти та норми, які визнаються на світовому рівні.
4. Вплив технологій. Саморегулювання також еволюціонує під впливом технологічних досягнень. Це може включати в себе використання

цифрових технологій для автоматизації та полегшення процесів саморегулювання.

5. Зміна цільових орієнтирів. З плином часу, цільові орієнтири саморегулювання можуть змінюватися. Наприклад, у першій стадії розвитку може бути акцент на внутрішньому контролі, а згодом на відповідальності перед суспільством.
6. Реакція на виклики та кризи. Саморегулювання може еволюціонувати відповідно до суспільних викликів і кризових ситуацій. Наприклад, у реакції на екологічні кризи, може з'являтися більше саморегулюючих механізмів для захисту довкілля.

2.2. Сучасна доктрина саморегулювання в зарубіжних країнах.

Саморегулювання – це поняття, яке стає все більш актуальним у сучасному світі. Це не просто питання професійного регулювання, а ширший підхід до регулювання суспільних відносин різними суб'єктами, які мають спільні інтереси й цілі.

Саморегулювання полягає в тому, щоб групи, організації або інші суб'єкти могли встановлювати власні стандарти, правила поведінки та етичні норми з метою досягнення певних цілей і забезпечення ефективності у своїй діяльності. Це може включати в себе встановлення нормативів якості, стандартів, а також етичних принципів.

Однією з ключових ролей саморегулювання є забезпечення внутрішньої дисципліни та самоконтролю. Коли суб'єкти саморегулювання самостійно встановлюють стандарти і правила, вони стають більш відповідальними за свої дії і діяльність загалом. Це може призводити до покращення якості продуктів і послуг, зниження ризиків для споживачів і збільшення довіри громадськості.

Ще однією важливою роллю саморегулювання є взаємодія між суб'єктами. Вони об'єднуються навколо спільних цілей і спільно встановлюють правила для досягнення цих цілей. Ця співпраця може бути особливо важливою в галузях, де існують складні суспільні проблеми, такі як охорона навколишнього середовища або боротьба з корупцією.

У сучасному світі саморегулювання набуває все більшого значення через зростання складності суспільства та розвиток нових технологій. Воно допомагає різним суб'єктам ефективно працювати разом у спільних інтересах і вирішувати суспільні проблеми. Такий підхід сприяє створенню більш стійких і ефективних рішень, які враховують потреби всіх зацікавлених сторін.

Саморегулювання є важливим аспектом сучасного суспільства. Це явище розповсюджене в різних галузях діяльності, включаючи медицину, фінанси, рекламу, медіа, ІТ-технології, охорону довкілля та ін. Саморегулювання полягає в здатності суб'єктів саморегулювання встановлювати норми, стандарти та правила поведінки, що регулюють їхню діяльність. Це дозволяє забезпечити високий рівень відповідальності, ефективності та довіри у відповідних галузях. Розглянемо сучасний стан саморегулювання в різних сферах та презентуємо приклади його впливу на суспільство.

Саморегулювання в медицині. Саморегулювання в галузі медицини було традиційно важливим аспектом для забезпечення якості та етики в медичній практиці. Лікарські спілки й організації медичних професіоналів грали визначальну роль у встановленні стандартів і контролі за діяльністю своїх членів. Однак, в останні роки виникають сумніви стосовно ефективності цієї моделі.

У деяких випадках саморегулювання в медицині може бути недостатньо ефективним у забезпеченні дотримання стандартів і норм. Наприклад, деякі інциденти медичної помилки та порушення етичних норм свідчать про недоліки у функціонуванні медичних спілок і організацій саморегулювання. Це може викликати сумніви серед громадськості щодо здатності медичної професії саморегулювати себе належним чином.

Проте слід відзначити, що в окремих випадках саморегулювання та самоорганізація медичних професіоналів можуть бути надзвичайно корисними. Наприклад, під час пандемії COVID-19 волонтери та медичні працівники добровільно об'єднали свої зусилля, щоб надавати медичну допомогу та підтримку хворим. Це свідчить про важливість самоорганізації в умовах кризи та підкреслює, що саморегулювання в медицині не обов'язково

повинно бути виключене, але воно повинно супроводжуватися ефективним контролем і внутрішньою відповідальністю.

Системи професійного саморегулювання в медицині в США лежать в основі законів про ліцензування професійної діяльності, які надають медицині монополію на медичну практику. Історично склалося так, що лікарі підпорядковувалися цеховим правилам, але вони були здебільшого знищені в епоху Джексона. Сучасні закони про професійне ліцензування були введені в кінці дев'ятнадцятого століття і є основою для все більш складних взаємопов'язаних систем добровільної сертифікації [230].

Необхідно зазначити, що для галузі медицини та фармацевтики саморегулювання може бути не завжди ефективним. Так, у своєму дослідженні Ділан Пешлі, Пьотр Озеранські та Шай Мулінарі «Розкриття інформації про фінансування фармацевтичною промисловістю організацій пацієнтів у скандинавських країнах: чи зможе галузеве саморегулювання виконати свою обіцянку щодо прозорості?» роблять висновок, що саморегулювання недостатньо у сфері розкриття інформації фармацевтичними компаніями про свою діяльність, фінансові зв'язки тощо.

Зазначається, що з 2011 року фармацевтична промисловість Європи обіцяла забезпечити прозорість через саморегулювання, але через 10 років галузь не виконує своїх обіцянок у скандинавських країнах. Якщо саморегулювання не забезпечує прозорості в «легкому» скандинавському випадку, малоймовірно, що воно досягне деінде. Проте ситуація значно краща у Швеції та Данії, тобто країнах із централізованим розкриттям інформації, порівняно з Норвегією та Фінляндією, тобто країнами, де покладаються на децентралізоване розкриття інформації на вебсайтах компаній, що є абсолютно незадовільним із погляду прозорості. Загалом, обмежена прозорість у Фінляндії є особливо проблематичною та дивною, оскільки існує фінський закон, який вимагає розкриття інформації. Тим не менш,

навіть у Швеції та Данії є можливості для вдосконалення, включаючи покращення нагляду, щоб гарантувати, що жодні дані не пропадають, що звіти про розкриття інформації містять достатньо деталей і що звіти можна ефективно завантажувати та аналізувати [182].

У Великобританії протягом 150 років функціонувала модель колегіального саморегулювання медичної професії. У рамках цієї моделі лікарі самостійно встановлювали стандарти, контролювали практику та приймали рішення стосовно порушників. Проте ця модель була пошкоджена серією скандалів, пов'язаних із недобросовісними лікарями, що підкреслило її вразливість перед діями окремих осіб, які були некомпетентними або мали нечесні наміри. Відповідь на ці скандали полягала у впровадженні нової регуляторної структури, яка змістила баланс сил на користь держави. Ця структура включає створення регулятора – Ради з охорони здоров'я, яка наділена правом контролю над діяльністю Генеральної медичної ради, яка мала раніше саморегулівні повноваження.

Можна відмітити важливість скандалів як фактора, що сприяє регуляторним змінам, проте їхній результат залежить від різних соціальних і політичних обставин. У випадку регулювання медичної професії у Великобританії скандали співпали з іншими чинниками, що консолідувалися, створивши необхідну підставу для реформ. Варто додати, що нова регуляторна структура має потенціал створити нові ризики, такі як падіння довіри до професії та збільшення адміністративного навантаження на лікарів [144].

У парамедичних службах Північної Америки переважає централізована модель визначення стандартів практики парамедиків. Проте ця модель стикається з критикою, оскільки парамедики вимагають більшої автономії. У цьому контексті спостерігається зростаючий інтерес до клінічного управління та саморегулювання в парамедичних службах. Ці підходи передбачають

більшу участь парамедиків у розробці та впровадження стандартів практики та надання послуг.

Загалом, ця тенденція вказує на те, що перспектива розвитку парамедичної професії визначається переходом до моделей, які надають парамедикам більше прав та автономії. Це може сприяти їхньому професійному росту та підвищити якість медичних послуг у майбутньому [175].

У підсумку можна зазначити, що саморегулювання в медицині має свої переваги та недоліки. Воно може бути неефективним у деяких випадках, але водночас, відповідно до контексту, воно може мати позитивний вплив на якість медичної допомоги та реагувати на виклики сучасності, зокрема під час кризових ситуацій.

Саморегулювання у фінансовому секторі. Фінансовий сектор також використовує саморегулювання для забезпечення стабільності та довіри в економіці. Один із прикладів – Фінансова служба нагляду за ринками (FINRA) у Сполучених Штатах. FINRA встановлює правила для брокерських компаній та трейдерів на фондовому ринку. Ці правила включають у себе обов'язки щодо дотримання стандартів доброчесності та поведінки на ринку [110]. Саморегулювання у фінансовому секторі сприяє ефективному функціонуванню ринків та запобігає фінансовим кризам.

З визначенням ролі саморегулювання у фінансовій галузі можна висунути висновок, що його ефективність та значущість обговорюються в контексті внесення певних реформ. Після глобальної фінансової кризи було багато критики, спрямованої на регуляторів, включаючи саморегулювальні організації. Однак дослідження і аналіз свідчать, що саморегулювання залишається важливим компонентом глобальної регуляторної системи. Важливою є підтримка та удосконалення умов, при яких саморегулювання може бути ефективним. Це включає в себе належне фінансування, високий

технологічний рівень, нагляд з боку уряду, відповідальність, дотримання правових повноважень та уникнення конфлікту інтересів. У цілому, саморегулювання залишається важливою складовою системи фінансового регулювання, але вимагає постійного вдосконалення та дотримання стандартів для забезпечення ефективності та довіри громадськості [196].

Краудфандинг, як інноваційний фінансовий механізм, в останні роки набув великого поширення та визнання у всьому світі. Цей метод залучення коштів нерідко використовується для підтримки найрізноманітніших проєктів та ініціатив, починаючи від стартапів та закінчуючи благодійністю. Однак, з ростом популярності краудфандингу виникає питання про необхідність саморегулювання цього сектору, яке знаходиться на стадії розвитку. У цьому контексті важливо розглянути, як саморегулювання може сприяти розвитку та стабільності краудфандингової індустрії, а також які виклики воно може створювати.

Індустрія стикається із викликами, пов'язаними з інформаційною асиметрією та потребою в надійному захисті інвесторів у сфері краудфандингу. У цьому контексті, саморегулювання, яке передбачає впровадження кодексів поведінки, може виявитися важливим інструментом для вирішення цих проблем. Зазначені кодекси можуть сприяти підвищенню рівня прозорості, забезпечити відповідність стандартам і підвищити впевненість інвесторів. Однак успішність саморегулювання в краудфандингу залежить від таких факторів як якість розробки та виконання кодексів, а також підтримку спільноти краудфандингу [224].

Саморегулювання має свої ключові переваги для краудфандингової галузі, включаючи покращений захист інвесторів, сприяння зростанню галузі та обмеження державного регулювання. Проте, воно також постає перед рядом викликів, таких як складність розробки ефективних кодексів

поведінки, проблеми з їх виконанням та можливі конфлікти інтересів між краудфандинговими платформами та інвесторами.

Саморегулювання у сфері реклами. У сфері реклами саморегулювання допомагає забезпечити чесність та достовірність рекламних повідомлень. Саморегулювання в рекламі сприяє захисту прав споживачів та підтримує здорову конкуренцію на ринку.

Прикладом саморегулювання рекламної діяльності на глобальному рівні є Міжнародна Рада із Саморегулювання в Рекламі, або ICAS (International Council for Advertising Self-Regulation). Ця організація виконує ключову роль у розвитку й підтримці стандартів та принципів, які сприяють чесній, правдивій і морально відповідальній рекламі на міжнародному рівні. Важливим аспектом ICAS є співпраця з різними національними, регіональними та міжнародними організаціями, спрямована на забезпечення легальності та етичності рекламної діяльності.

ICAS об'єднує у своєму складі організації саморегулювання з усього світу, які впроваджують та контролюють принципи саморегулювання у сфері реклами у своїх країнах і регіонах. Основною метою ICAS є сприяння відповідальній рекламі, яка не порушує закони та відповідає високим моральним нормам. Для досягнення цієї мети ICAS розвиває та поширює найкращі практики в області саморегулювання, сприяє обміну досвідом між різними країнами та підтримує рекламодавців у дотриманні високих стандартів.

У цьому контексті ICAS є ідеальним прикладом того, як саморегулювання може бути успішно впроваджене на глобальному рівні для забезпечення етичної та суспільно відповідальної рекламної практики [208].

Варто зазначити, що в Європі діє Європейський альянс рекламних стандартів (EASA), який є авторитетним голосом у питаннях саморегулювання реклами та просуває високі етичні стандарти в комерційних

комунікаціях за допомогою ефективного саморегулювання, враховуючи при цьому національні відмінності культури, законодавства та комерційної практики. Ці стандарти просуваються, наприклад, через Хартію саморегулювання реклами EASA та рекомендації EASA щодо найкращої практики.

Будучи некомерційною організацією, що базується в Брюсселі, вона об'єднує національні рекламні саморегулювні організації та організації, що представляють рекламну індустрію в Європі та за її межами [146].

Як Європейський союз, так і рекламна індустрія визнають значення гармонізації рекламних законів серед держав-членів як засобу сприяння міжнародному руху товарів і створення спільного європейського ринку. Використання директив ЄС для досягнення цього результату є більш бажаним, ніж саморегулювання рекламної індустрії або поточна регуляторна система. По-перше, багато компаній можуть не погодитися із саморегулюванням, що може призвести до грубих порушень системи. Крім того, споживачі схильні розглядати саморегулювання як недостатньо забезпечене та вважати, що рекламна індустрія, якщо залишити її самій собі, недостатньо захистить інтереси споживачів.

Якщо рекламна індустрія не забезпечить належний захист споживачів через саморегулювання, ЄС може відреагувати, розробивши більш суворі положення для регулювання індустрії, ніж це відбулося б, якщо індустрія співпрацювала з ЄС у розробці директив. Рекламна індустрія має значний вплив на лобіювання, і цей факт, разом із належним підходом ЄС до реклами, призвів і буде призводити до більш справедливих і ліберальних законів у сфері реклами [186, с. 214–215].

Яскравим прикладом зловживання свободою саморегулювання у сфері інтернет-реклами є наступний приклад. Європейська комісія спочатку обрала саморегулювання як метод управління онлайн-політичною рекламою,

сподіваючись на швидке та ефективне вирішення проблеми дезінформації. Проте, цей вибір мав непередбачений результат, оскільки Facebook не дотримався узгоджених принципів щодо прозорості політичної реклами.

Причиною цього стало те, що саморегуляторний механізм був неповним і містив обмежені положення про моніторинг. Також, добровільний характер Кодексу практики щодо дезінформації дав Facebook можливість ухилятися від певних зобов'язань [231].

У зв'язку із розвитком цифрового середовища, відбулися зміни в співвідношенні влади та відповідальності в саморегулюванні реклами. Рекламодавці та медіа надмірно збільшили свою владу та відповідальність, у той час як споживачі отримали більше влади, але не несуть відповідальності. Саморегулюючі організації, навпаки, зазнали втрати влади та стали нести більше відповідальності. Уряди залишаються вірними своїй ролі без значних змін у владі чи відповідальності.

Ті, хто мають владу в процесі саморегулювання реклами, повинні не лише використовувати її, але й нести етичну та практичну відповідальність. Це сприятиме збереженню рівноваги між владою та відповідальністю та захистить споживачів від оманливої та образливої реклами. [141, с. 37].

Саморегулювання в галузі електронної комерції.

Саморегулювання у сфері комерції, особливо в контексті електронної комерції, має велике значення в сучасному світі. Онлайн-торгівля стала не тільки зручним, але і важливим способом для багатьох людей придбавати товари й послуги. Із цією зміною на ринку саморегулювання стає ключовим фактором для забезпечення довіри споживачів та забезпечення ефективного функціонування цієї галузі.

Зараз ми спостерігаємо переміщення значної частини ринку продовольства та інших товарів і послуг до онлайн-платформ. Електронна комерція стала основним каналом продажу для багатьох компаній. Із цією

динамікою росту електронної комерції виникає потреба в регулюванні й контролі за діяльністю компаній у цій сфері.

Саморегулювання в електронній комерції може включати в себе встановлення стандартів щодо опису товарів, захисту персональних даних клієнтів, регулювання реклами та боротьбу з оманливими практиками. Багато електронних комерційних платформ мають власні правила й політики, які допомагають створити надійний та чесний електронний ринок.

Саморегулювання (кодекси поведінки, знаки довіри, механізми онлайн вирішення спорів) є важливим і корисним доповненням до законів і політики захисту споживачів, а не заміною для державних правил і заходів [176, с. 8].

Важливо відзначити, що саморегулювання в електронній комерції зазвичай є більш гнучким та швидким способом реагування на зміни в галузі порівняно зі складними державними регуляціями. Це дає можливість бізнесу та галузевим організаціям швидко вдосконалювати стандарти та адаптувати їх до розвитку ринку.

Загалом, саморегулювання у сфері електронної комерції є важливим інструментом для забезпечення справедливої та безпечної покупки товарів та послуг онлайн і враховує особливості цієї сфери, де швидкість та інновації грають критичну роль.

Саморегулювання у сфері електронної комерції може бути ключовим фактором для забезпечення ефективного функціонування галузі та мінімізації втручання уряду. При цьому існують кілька важливих факторів, які слід врахувати.

Спроможність електронної комерції саморегулюватися може бути непростим завданням через різноманітність учасників галузі та їхніх інтересів. Наприклад, в Індії інтереси інтернет-ринків, таких як Amazon та Flipkart, можуть відрізнятися від інтересів інвентарних гравців електронної комерції, таких як Reliance. Це призводить до дебатів щодо того, які правила

має встановити саморегулювання. Наприклад, Reliance закликає до жорстких правил для зовнішніх маркетплейс-платформ, тоді як Amazon і Flipkart підтримують легші норми. Це свідчить про необхідність встановлення різних правил для різних гравців [174].

Зважаючи на різноманітність сегментів у сфері електронної комерції, таких як доставка їжі, роздрібна торгівля, освітні технології та агрегатори готелів, важливо розробити сектор-специфічні правила та норми, які враховували б особливості кожного з них.

Саморегулювання може стати ефективним інструментом для галузі електронної комерції, але важливо враховувати її різноманітність та складнощі взаємодії різних гравців для розробки ефективних правил та нормативів.

Забезпечення прав споживачів у сфері роздрібною торгівлі в мережі інтернет є вкрай важливим завданням. Цей сектор економіки надзвичайно динамічний та має безліч переваг порівняно із традиційною роздрібною торгівлею, такими як зручність, доступність та широкий вибір товарів. Але він також несе ризики, такі як обманлива реклама, відсутність гарантій та відповідальність за пошкодження товарів під час доставки.

Сучасне законодавство, яке регулює роздрібну торгівлю в мережі інтернет, виявляється недосконалим і не враховує багатьох аспектів цієї галузі. Багато питань залишаються невирішеними, такі як перевірка легальності змісту договорів, правила укладання, захист прав продавців і покупців, а також відповідальність за порушення умов договорів та процедури врегулювання спорів.

У такій ситуації суб'єкти господарювання шукають виходу в саморегулюванні. Саморегуляція в роздрібній торгівлі в мережі інтернет має свої переваги. Вона дозволяє швидко адаптуватися до змін у сфері електронної комерції та підвищує довіру споживачів до продавців.

На прикладі платформи Amazon.com можна відзначити, що саморегулювання створює безпечне середовище для споживачів, оскільки ця платформа має власні правила та процедури, спрямовані на захист прав споживачів. З іншого боку, на деяких платформах, таких як Facebook та Instagram, споживачі мають свободу вибору товарів, але існують випадки нелегальних дій продавців та обману споживачів [1, с. 227].

Саморегулювання є ключовим елементом у встановленні довіри у швидкозмінному світі електронної комерції, особливо тоді, коли сторони не мають жодного попереднього досвіду взаємодії. Цей вид регулювання отримав широке визнання та підтримку з боку урядів, міжнародних організацій, глобальних платформ електронного бізнесу, національних структур та організацій захисту прав споживачів, таких як Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Європейський Союз, Trust UK, Глобальний бізнес-діалог про електронний бізнес (GBDe) Ці суб'єкти вважають саморегулювання потужним інструментом для встановлення довіри у сфері електронної комерції.

Загалом, саморегулювання передбачає, що підприємства, які працюють у галузі електронної комерції, добровільно зобов'язуються дотримуватися певних правил поведінки при здійсненні електронних транзакцій з іншими сторонами. Механізми саморегулювання можуть мати різноманітні форми, починаючи від прийняття формальних кодексів поведінки й закінчуючи участю в галузевих національних або міжнародних програмах.

Уряди різних країн можуть відігравати важливу роль у створенні інструментів саморегулювання, активно підтримуючи та сприяючи їх розробці. Крім того, вони можуть затверджувати типові кодекси поведінки для електронної комерції, які регулюють особливості взаємодії між підприємствами та органами влади.

Для підтримки інтересів міжнародного електронного бізнесу важливо, щоб інструменти саморегулювання, такі як кодекси поведінки та програми довіри, відповідали основним вимогам та мали базовий рівень єдності. Безумовно, міжнародний бізнес може отримати багато переваг від міжнародної акредитації таких інструментів саморегулювання [145, с. 2].

Саморегулювання у сфері медіа – це процес, у якому самі представники медіа, такі як журналісти та медіаорганізації, встановлюють етичні стандарти та норми поведінки. Це може включати ухвалення етичних кодексів, створення рад саморегулювання, аудит медіадіяльності на предмет дотримання стандартів, та інші заходи, спрямовані на забезпечення об'єктивності, точності та етичної діяльності в медіа. Це сприяє відповідальному журналізму та підтримує довіру громадськості до інформації, яка поширюється через медіа.

Саморегулювання у сфері медіа розповсюджується на різні види медійних платформ і видавництв. Наприклад, багато журналістських організацій та видавництв встановлюють внутрішні етичні кодекси, які регулюють роботу їхніх журналістів. Наприклад, «The New York Times» має свою збірку стандартів, де зазначено стандарти точності, об'єктивності та збалансованості в новинах [203].

Також існують організації, які спеціалізуються на саморегулюванні в медіа. Наприклад, Національна рада з підготовки журналістів (NCTJ), яка була заснована в 1951 році як організація для нагляду за підготовкою журналістів для газетної індустрії в Сполученому Королівстві та зараз відіграє важливу роль у ЗМІ. Це самопризначений орган, який не має жодних законодавчих повноважень від центрального уряду, тобто студенти та ті, хто хоче працювати в медіаіндустрії, не зобов'язані юридично мати одну з його кваліфікацій, щоб отримати роботу журналіста [177].

Крім того, інтернет-медіа також піддаються саморегулюванню. Наприклад, соціальні мережі, як Facebook та Twitter, мають правила використання та можуть призначати санкції за порушення цих правил. Це включає в себе блокування облікових записів, які розповсюджують фейкові новини або провокують насильство.

Історія показує, що сучасні цифрові платформи не повинні чекати, поки уряди встановлять контроль, вони повинні діяти рішуче і проактивно вже зараз. Хоча витрати на урядові дії в епоху інтернету досі були незначними, регуляторне середовище швидко змінюється. З огляду на зростаючу ймовірність урядових дій, метою саморегулювання має бути запобігання колапсу роботи популярних медіаресурсів, коли недовіра руйнує середовище, яке дозволило цифровим платформам процвітати. У майбутньому уряди та інтернет-компанії повинні тісніше співпрацювати. Оскільки посилений державний нагляд за Twitter, Facebook, Google, Amazon та іншими платформами видається неминучим, вироблення нових інституційних механізмів, які зможуть протистояти гегемонії урядового регулювання, є критично важливим довгострокового виживання та успіху компаній в інтернет-сфері [137].

Саморегулювання у сфері масової інформації є ключовим для забезпечення якості та достовірності новинної інформації. Однак цей процес супроводжується складністю та численними викликами. Як приклад впровадження та функціонування саморегулювання можна також продемонструвати саморегулювну діяльність медіа в США.

Один із головних викликів полягає в тому, що ЗМІ в Сполучених Штатах традиційно користуються великою незалежністю від уряду. Це означає, що медіа виявляють схильність до саморегулювання, інколи навіть у випадках, коли воно є виключно добровільним.

Інший важливий аспект – різноманітність медійних організацій у Сполучених Штатах. Тут існує безліч видів ЗМІ з різними цільовими аудиторіями та редакційними політиками. Це створює значну складність у розробці єдиних стандартів саморегулювання, що відповідали б потребам різних ЗМІ.

З появою інтернету виклики, пов'язані із саморегулюванням ЗМІ, стали ще більш серйозними. Інтернет зробив процес публікації новин і інформації більш доступним, що призвело до зростання дезінформації та поширення фейкових новин. Це стало викликом для ЗМІ, які намагаються забезпечити точну та достовірну інформацію.

Як висновок можна сказати, що саморегулювання у сфері масової інформації в Сполучених Штатах відіграє важливу роль у забезпеченні якості інформації, але воно також стикається зі значними викликами, особливо в епоху цифрових технологій. Для подолання цих викликів необхідно розробляти ефективні та гнучкі механізми саморегулювання, які б враховували різноманітність ЗМІ та забезпечували точність інформації [217].

Важливо додати приклад щодо особливості використання саморегулювання для боротьби із дезінформацією в Європейському Союзі. Поточна європейська правова база щодо дезінформації залишається пов'язаною з моделлю саморегулювання, яка вже виявилася неефективною. Ця реальність існує, незважаючи на ілюзорну реформу в рамках розробки законодавства про цифрові послуги. Існує багато правових, політичних і територіальних проблем. ЄС – це сукупність 27 держав-членів, кожна з яких має унікальне політичне середовище, у якому поширюються кампанії з дезінформації в різних країнах. Агресивна спроба згори гармонізувати суворі правила щодо шкідливого, але законного контенту може дестабілізувати політичну єдність у Союзі. Крім того, існує потреба в подальших дебатах щодо того, як узгодити регулювання шкідливого, але законного контенту з

основними правами на свободу вираження поглядів. Тим часом, можна говорити про необхідність переходу від саморегулювання до співрегулювання таким чином, щоб усунути прогалини в боротьбі ЄС із дезінформацією [191].

Саморегулювання є корисним інструментом для забезпечення стандартів етики, якості та безпеки в різних сферах діяльності. Проте важливо розуміти, що саморегулювання не є абсолютom і в деяких випадках може бути неефективним.

Саме таким прикладом неефективності саморегулювання є боротьба з дезінформацією в Європейському Союзі. Незважаючи на модель саморегулювання, закладену в поточній європейській правовій базі, вона не виявилася ефективною в умовах розповсюдження дезінформації та фейкових новин. Різні політичні, правові та територіальні проблеми ускладнюють боротьбу із цим явищем. Спроба централізовано гармонізувати правила регулювання шкідливого, але законного контенту може порушити політичну єдність ЄС.

Здійснюється відхід від **саморегулювання в політиці**. Так, наприклад, система регулювання поведінки депутатів у Великобританії за останні 25 років дуже віддалилася від системи чистого саморегулювання. Незалежні органи тепер визначають, як депутати повинні вести себе у відношенні до витрат та будь-якого звинувачення у втручанні, булінгу та домаганнях. Заявлені порушення розслідуються незалежним комісаром, а будь-які санкції рекомендуються Палатою комітету, у якому більшість складають непарламентські представники. Пропоновані кроки до ще більшої зовнішньої регуляції є пріоритетними, і Палата зобов'язалася зміцнити регулювання зовнішніх інтересів, що, ймовірно, означає менше свободи осіб для оцінки власної поведінки [139, с. 10].

Це підтверджує, що саморегулювання є ефективним інструментом не в усіх сферах та не на всіх етапах розвитку суспільних відносин. Його

успішність проявляється там, де необхідно швидко створювати норми для регулювання нових суспільних відносин, а також у сферах, де відсутні потенційні загрози для зловживань. Однак у більшості сфер саморегулювання повинно застосовуватися разом з урядовим регулюванням та співрегулюванням, щоб забезпечити повний, системний та об'єктивний контроль за суспільними процесами та діяльністю різних суб'єктів.

Саморегулювання в юридичній галузі – це система внутрішніх правил, стандартів етики та норм поведінки, які регулюють дії та поведінку адвокатів, юристів та інших фахівців у юридичній сфері без прямого втручання держави. Організації, що здійснюють саморегулювання в цій галузі, зазвичай відомі як адвокатські палати або асоціації, вони грають важливу роль у встановленні етичних стандартів та процедур для своїх членів.

Адвокатські палати визначають кодекси етики, які включають у себе зобов'язання щодо збереження конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів та надання справедливого представництва клієнтам. Вони також контролюють процес ліцензування та реєстрації адвокатів і юристів, встановлюють вимоги до професійної підготовки та надають можливості для підвищення кваліфікації.

Крім того, адвокатські палати виступають як органи для розгляду скарг і дисциплінарних справ стосовно адвокатів, застосовуючи дисциплінарні санкції у випадках порушення етичних норм. Вони надають професійну підтримку та освіту своїм членам, сприяють захисту прав та інтересів адвокатів та забезпечують високі стандарти виконання адвокатської практики. Крім того, вони можуть встановлювати правила щодо реклами та маркетингу адвокатських послуг.

Саморегулювання в юридичній галузі сприяє встановленню високих стандартів професійної поведінки, забезпечує довіру до юридичної професії та захищає права та свободи клієнтів.

Саморегулювання, розглянуте як важливий елемент забезпечення незалежності юридичної професії, згадується в багатьох міжнародних та національних кодексах поведінки та регуляторних інструментах. Наприклад, Основні принципи європейської юридичної професії, які ухвалила Рада адвокатів та юридичних товариств Європи (CCBE), стверджують, що без гарантії незалежності неможливо, щоб адвокати виконували свою професійну та правову роль. Адвокат повинен бути вільним політично, економічно та інтелектуально в здійсненні своєї діяльності з консультування та представництва клієнта. Саморегулювання професії вважається важливим для зміцнення незалежності кожного адвоката [129, с. 8].

Саморегулювання юридичної професії є важливою складовою для забезпечення її незалежності і високих стандартів. Проте цей підхід не є обов'язковим і може різнитися в різних країнах. Довідник регуляторів юридичної професії вказує на різні моделі регулювання. Деякі країни довіряють судам основний контроль, і вони відповідають за реєстрацію адвокатів та дисципліну. Інші надають уряду ключові права щодо вступу та виходу з професії, а адвокатські палати формують етичні стандарти та підтримують їхню повсякденну практику. Також існують країни, де незалежні органи або делеговані організації відповідають за регулювання адвокатської діяльності. Крім того, у деяких юрисдикціях використовують комбінований підхід, залучаючи представників різних організацій до регулювання адвокатів. Вибір моделі залежить від кожної країни та її правових традицій [143, с. 12].

У деяких країнах відбуваються радикальні зміни в регулюванні адвокатської діяльності. Наприклад, у 2007 році Великобританія внесла зміни

в систему регулювання адвокатської діяльності в Англії та Уельсі. Новим регулятором стала Наглядова рада з юридичних послуг, яка є публічним органом, незалежним від уряду та юридичної професії. Її голова не є юристом, так само, як і більшість її членів. У жовтні 2016 року Ірландія створила Наглядовий орган із регулювання юридичних послуг унаслідок контроверсійного законодавства, яке виключило адвокатів із регулювання.

Дуже часто зміни в системі саморегулювання викликаються обвинуваченнями в системних порушеннях у професії, наприклад, скарги на адвокатів залишаються без відповіді, антиконкурентна поведінка та зростання юридичних витрат ускладнюють доступ до юридичних послуг.

Прикладом ефективної саморегуляції юридичної професії є функціонування юридичної спільноти Гонконгу, яка має можливість саморегулювання, що свідчить про її високі стандарти та довіру, якою вона користується в суспільстві. Гонконзька система регулювання є ефективною та збалансованою. Вона користується підтримкою інших зацікавлених сторін, таких як судова система та парламент, які здійснюють контроль за здійсненням функцій саморегулювання, а також громадськості через їхнє членство в дисциплінарних органах у сфері адвокатури [200].

Щоб юристи залишалися послідовними у своєму прагненні до суспільного блага, саморегуляція їхньої професії, тобто встановлення і контроль стандартів поведінки юристів іншими юристами, повинна бути надзвичайно строгою. Ця ідея не є новою і визначає, що означає бути професіоналом у сфері права. Такий підхід важливий для того, щоб юристи продовжували переслідувати загальне благо у своїй діяльності [173].

У високоспеціалізованому та динамічному середовищі сучасної юридичної сфери, саморегуляція залишається важливим інструментом для забезпечення високих стандартів професійної етики, незалежності та відповідальності. Вона відображає зобов'язання юристів перед суспільством

та гарантує, що правова професія залишається надійним захисником прав та справедливості.

Саморегулювання в галузі спорту – це процес, за якого спортивні організації і асоціації приймають правила і стандарти для забезпечення чесності, порядку й етики в спорті без прямого втручання держави.

Наприклад, Міжнародний Олімпійський Комітет (МОК) встановлює антидопінгові правила й контролює дотримання їх у всесвітньому спорті. МОК сьогодні описує автономію як необхідність для олімпійського та спортивного руху, оскільки автономія гарантує збереження цінностей спорту, цілісність змагань, мотивацію та участь волонтерів, освіту молодих людей і їх внесок у благополуччя всіх, жінок, чоловіків і дітей, сприяючи таким чином її достовірності та легітимності. За даними Міжнародного олімпійського комітету, тільки автономний рух, а саме той, який саморегулюється та самостійно керується без будь-якого втручання, може гарантувати філософію життя, яка вихваляє та поєднує в собі врівноважені якості тіла, волі та розуму [116, с. 14].

Також, FIFA (Міжнародна Федерація Футбольних Асоціацій) має свої стандарти та правила для футболу, вона вирішує питання допуску команд і гравців на міжнародні змагання. Це допомагає забезпечити справедливість та порядок у світовому спорті.

FIFA довгий час була саморегулюючою організацією, тобто вона сама встановлювала свої правила та процедури та сама їх виконувала. Це надавало FIFA велику автономію та владу, але також зробило її вразливою до корупції та зловживань. Тривалий від FIFA вимагали реформування своїх саморегулюючих практик. Ініціатори перетворень були ЗМІ, уряди, корпоративні спонсори й деякі члени.

Як наслідок, однією із ключових реформ, які FIFA впровадила, є створення Комітету з етики, що складається з окремих слідчих і судових

органів. Комітет є незалежним від організації і має повноваження розслідувати та притягувати до відповідальності її посадових осіб за корупцію та інші порушення.

Усе ще існує скептицизм щодо того чи цих внутрішніх реформ достатньо для того, щоб домогтися довгострокових змін у FIFA. Деякі спостерігачі вважають, що ця організація повинна підлягати зовнішньому контролю, щоб дійсно реформуватися. Ще невідомо, чи зможе FIFA ефективно саморегулюватися [124].

Саморегулювання в спорті має широкий спектр застосувань не лише на міжнародному, а й на національному рівні. Воно відіграє важливу роль у формуванні спортивного середовища, сприяючи просуванню позитивних цінностей та налагодженню відповідної поведінки серед учасників. Проте слід пам'ятати, що саморегулювання не є бездоганною системою. Як у будь-якій сфері, тут можливі прояви зловживання владою, корупція, тому важливо забезпечити, щоб саморегулювання відбувалося на справедливих і прозорих засадах.

Саморегулювання у сфері екології – це система добровільних ініціатив та стандартів, розроблених громадськими організаціями, компаніями й галузевими асоціаціями для зменшення негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище. Це допомагає компаніям та галузям зменшувати свій відходи, викиди CO₂, і використовувати більш екологічні практики, ніж це вимагає законодавство.

Наприклад, Forest Stewardship Council (FSC) встановлює стандарти для відповідального лісового управління та сертифікує продукти, що походять із таких лісів. Це допомагає зменшити об'єми незаконної рубки лісів та зберегти біорізноманіття [227].

Багато компаній саморегулюються, маркуючи свою продукцію як екологічно безпечну. Наприклад, етикетка ENERGY STAR на побутових

приладах свідчить про те, що виріб відповідає певним критеріям енергоефективності [157]. Це спонукає споживачів обирати більш енергоефективні варіанти, зменшуючи загальне споживання енергії та викиди парникових газів.

Промислові галузі можуть створювати програми саморегуляції для запобігання забрудненню, зменшуючи свій екологічний вплив. Наприклад, програма Responsible Care спонукає компанії покращувати безпеку хімічних речовин, зменшувати викиди та вдосконалювати обробку відходів [189].

Такі ініціативи дозволяють підприємствам і громадам долучитися до збереження природних ресурсів і зменшення забруднення, надаючи позитивний вклад у вирішення екологічних проблем.

На основі проведеного дослідження можна зазначити, що стан саморегулювання у світі різноманітний і залежить від конкретної галузі. У деяких сферах, таких як політика та медицина, саморегулювання працює не надто ефективно. Це може бути пов'язано зі складністю цих галузей та великою кількістю сторін, які беруть участь у регулюванні.

З іншого боку, у галузях, які характеризуються високою швидкістю змін, таких як інформаційні технології та медіа, саморегулювання є поширеним та ефективним. Це зумовлено особливостями цих галузей, де інновації та швидкий розвиток грають важливу роль. У таких умовах, саморегулювання може допомогти забезпечити відповідність галузі вимогам та стандартам.

Загалом, саморегулювання залишається важливим інструментом для забезпечення якості та ефективності в різних галузях. Однак воно не завжди підходить для всіх галузей і вимагає ретельного аналізу та вдосконалення залежно від конкретного контексту.

2.3. Визначення поняття та ознак саморегулювання цивільних відносин.

Перехід від загального дослідження саморегулювання до специфіки саморегулювання цивільних відносин у дисертаційному дослідженні є необхідним і виправданим із кількох ключових причин.

По-перше, ця специфікація дозволяє зосередитися на конкретній галузі права, а саме цивільних відносинах, і вивчити її саморегулюючий потенціал у деталях. Це важливо, оскільки саморегулювання може мати відмінні особливості в різних сферах права, і розуміння цих особливостей допоможе ефективніше розробляти правові механізми для цивільних відносин.

По-друге, саморегулювання в цивільних відносинах має велике практичне значення. Воно відіграє важливу роль у формуванні інститутів договірної відповідальності, вирішенні спорів та забезпеченні ефективності цивільних правовідносин. Тому вивчення саморегулювання в цій сфері є критичним для подальшого розвитку цивільного права та практики.

По-третє, аналіз саморегулювання в цивільних відносинах дозволяє визначити ключові поняття та ознаки, які є важливими для правозастосування та подальшого регулювання цивільних правовідносин. Встановлення чітких визначень та ознак сприятиме як науковому дослідженню, так і практичній діяльності в цій галузі.

Для належного визначення поняття саморегулювання цивільних відносин важливо спочатку ретельно проаналізувати загальні підходи до розуміння саморегулювання. Це дає можливість врахувати загальну концептуалізацію цього явища, що є ключовим етапом у подальшому уточненні й застосуванні цього поняття до цивільних відносин.

Такі науки як педагогіка, психологія, біологія, економіка, філософія, правознавство та інші використовують у своєму понятійно-категоріальному апараті термін саморегулювання. Саморегулювання може виконувати роль функції, властивості або процесу, залежно від систем застосування.

Саморегулювання є складною соціальною системою, тому до ознак цього явища можна віднести: «цілісність, структурність, взаємодію системи та середовища, автономність, адаптивність, унікальність систем, множинність описів» [33, с. 27].

Е. Огус та Е. Карбонара вважають, що саморегулювання передбачає систему приватного впорядкування без будь-якої форми державного втручання, тобто без нав'язування правил тими, хто має політичну владу. Системи приватного порядку є основою для явищ спонтанного виникнення права й підтримуються позаправовими (або соціальними) санкціями [125, с. 230].

Є також наступна думка, що саморегулювання передбачає те, що група людей або організацій може самостійно встановлювати і виконувати правила і стандарти для себе і для інших, які визнають їх авторитет [119, с. 26]. Це може стосуватися різних сфер, де група осіб чи організацій має здатність регулювати свою діяльність без зовнішнього втручання.

Саморегулювання стосується правил, які автономно розробляються та впроваджуються відповідними особами, групами або підприємствами (такими як користувачі або групи користувачів, посередники, постачальники платформ або технологій тощо), незалежно від будь-якої структурованої форми нормотворення (часто називають «м'яким правом»). Легітимність саморегулювання базується на тому факті, що приватні інтереси ведуть до процесу встановлення правил, керованих реальними потребами. Саморегуляція реагує на зміни в навколишньому середовищі й може встановлювати правила без урахування принципу територіальності. Це виправдано, якщо її застосування призводить до вищої ефективності, ніж це передбачено державним законодавством [199].

Є також такий підхід до визначення саморегулювання як виду форм регулювання, що належать до категорії регуляторних інструментів, які

спираються на консенсус і співпрацю для регулювання поведінки, але не як альтернативу законодавству [219, с. 117]. Це дуже цікаве визначення, яке ставить саморегулювання в положення, яке не є протилежним до державного регулювання, а є частиною регулювання суспільних відносин, яке може мати більший або менший вплив, ніж інші види суспільних регуляторів, проте є самостійним і рівним.

Варто також продемонструвати думку Мухіна В.В., який визначив саморегулювання як процес упорядкування суспільних відносин, що проходить без використання публічно-правових засобів [59, с. 227-229, 236]. Тут важливо додати, що публічно-правові засоби можуть виступати гарантантами виконання норм саморегулювання, наприклад, у тому випадку, коли ми говоримо про договірне саморегулювання, виконання якого може гарантуватися судовою владою, яка діє від імені держави. Є .О. Харитонов слушно зауважує, що “цивільне право створює нормативну базу передумови для саморегулювання у сфері приватного права”[102, с.198].

Існують схожі поняття на саморегулювання, такі як саморегуляція, самоорганізація, самоврядування, тому є необхідність визначити їх співвідношення. Щодо розмежування саморегулювання і саморегуляції, то тут варто погодитись із Гончаренко О.М., яка вказує, що це тотожні поняття [30, с. 27].

Щодо самоорганізації, то вона визначає здатність системи до спонтанного створення більш складних структур або впорядкованості, тоді як саморегуляція розглядається як функція, яка допомагає системі реагувати на зміни в ній із метою забезпечення її нормального функціонування або розвитку [83].

Такий підхід відображає різницю між цими двома концепціями. Самоорганізація вказує на здатність системи до створення порядку та структури, тоді як саморегуляція акцентує увагу на здатності системи

контролювати свої внутрішні процеси для досягнення певних цілей або підтримки стабільності.

Самоврядування, за твердженням Батракової Д.С. відрізняється від саморегулювання та самоорганізації наявністю цілей, «що обумовлюють регулювання, коригування параметрів цієї системи» [2]. Зазначається, що це поняття може в себе включати елементи самоорганізації та саморегулювання.

Самоврядування зазвичай вказує на процес, коли члени групи або спільноти беруть активну участь у вирішенні питань, що стосуються їхнього колективного життя. Це може включати в себе вибір лідерів, прийняття рішень, управління ресурсами та вирішення конфліктів всередині групи.

З іншого боку, саморегулювання зазвичай описує внутрішні механізми або процеси, за допомогою яких система або організація регулює свою власну діяльність. Це може включати в себе встановлення правил, стандартів, контроль за дотриманням норм та корекцію власної діяльності для досягнення поставлених цілей чи підтримки стабільності.

Отже, головна різниця між самоврядуванням та саморегулюванням полягає в тому, що самоврядування акцентує на ролях та участі членів групи у вирішенні питань, тоді як саморегулювання описує способи, якими система або організація контролює та управляє своєю власною діяльністю. Обидва ці поняття можуть бути важливими для забезпечення ефективного функціонування груп та організацій у суспільстві.

Погрібний С.О. пропонує відрізнити саморегулювання від автономного регулювання. Так, учений вказує, що ці два поняття хоч і мають деякі схожі риси (сторони є суб'єктами регулювання, це є правом сторін, а не обов'язком і якщо вони ним не скористаються, то тоді відповідні відносини підлягають державному регулюванню), але все ж мають і відмінності. Це, насамперед, те, що автономне регулювання здійснюється на підставі дозволу публічної влади відповідно до конкретної диспозитивної норми, а саморегулювання може

застосовуватись до широкого кола суспільних відносин на підставі загальних правил встановлених цивільним законодавством [71].

Дослідивши загальне поняття саморегулювання визначимо специфіку саморегулювання саме цивільних відносин. Насамперед, слід згадати позицію Васильєва В.В., який розглядав питання саморегулювання в цивільних відносинах на рівні загального приватноправового режиму та спеціального правового режиму конкретних правовідносин.

На загальному рівні приватноправового регулювання існує загальнодозвільний тип правового регулювання, де норми цивільного права встановлюють базові принципи та моделі цивільних відносин, але учасники можуть змінювати свої права й обов'язки. У спеціальному правовому режимі відбувається конкретизація правил для конкретних правовідносин і встановлюються обмеження та зобов'язання. Зазвичай цей режим має обмежувальний характер і встановлює позитивні зобов'язання та заборони. Проте в ході саморегулювання можливе звуження або розширення обсягу прав та обов'язків учасників правовідносин. Зазначено, що встановлені позитивні зобов'язання та заборони в спеціальних правових режимах можуть бути змінені тільки в частинах, що не охоплені цими зобов'язаннями та заборонами. Принцип вільного волевиявлення суб'єктів грає важливу роль, дозволяючи їм визначати свої права та обов'язки відповідно до власних потреб і обставин [15].

Аналіз механізмів саморегулювання в майнових цивільних відносинах дозволив зробити декілька висновків. Саморегулювання в цих відносинах включає комплекс правових інструментів, таких як акти саморегулювання, які організовують майнові відносини та визначають моделі поведінки. Механізми саморегулювання можна розділити на окремі частини, спрямовані на різні аспекти відносин, такі як правове встановлення, реалізація майнових прав, їх припинення та захист. Важливо відзначити, що саморегулювання має

двоєдину природу через інструмент, що використовується, як правовий засіб та як юридичний факт. Майнові цивільні відносини мають великий потенціал для саморегулювання завдяки більшому обсягу імперативних норм, порівняно з немайновими відносинами, хоча саморегулювання в них реалізується в гібридній формі з урахуванням таких норм [14, с. 124].

Засади диспозитивності та децентралізації, які притаманні цивільному праву, визначають саморегулятивний характер цивільно-правового регулювання. Ч. 1 ст. 1 ЦК України втілює ідеї юридичної рівності суб'єктів, майнової самостійності та вільного волевиявлення як об'єктивних базисних основ цивільних відносин, що реалізуються за допомогою саморегулятивних засобів цивільного права, у першу чергу, договорів [104].

Саме диспозитивність надає учасникам цивільних відносин можливість вибору та самостійного встановлення, зміни правил регулювання, їх узгодження з іншими учасниками таких відносин, що є саморегулятивною ознакою цивільного права.

В українському правовому просторі починається активне використання ідеї саморегулювання цивільних відносин, що підтверджується наступними висновками Верховного Суду. Так, у постанові від 22 січня 2020 року, в окремій думці судді в справі № 399/590/17 зроблено висновок, що «переважним способом правового регулювання договірних цивільних відносин в Україні є їх саморегулювання, яке здійснюється безпосередньо учасниками таких відносин як членами громадянського суспільства з урахуванням їхніх інтересів». Тут же надано визначення поняттю *саморегулювання договірних цивільних відносин* – «це врегулювання зазначених відносин на власний розсуд безпосередньо їх учасниками (сторонами) в укладеному між ними договорі, норми (правила) якого можуть відступати від норм (нормативних приписів), закріплених у відповідних актах цивільного законодавства та розрахованих на врегулювання саме таких

відносин, крім випадків, коли в актах цивільного законодавства прямо вказано на неможливість відступати від норм (нормативних приписів), що вміщені в них, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті укладеного між сторонами договору» [65].

У постанові Верховного Суду від 12 травня 2022 року в справі № 756/15123/18 прослідковується подальша еволюція ідеї, зазначеної вище: договір визначається як «універсальний регулятор приватних відносин, покликаний забезпечити їх регулювання і має бути спрямований на встановлення, зміну або зупинення приватних прав та обов'язків» [72].

Кочин В. вважає, що саморегулювання є способом, упорядкування суспільних відносин між юридично рівними суб'єктами на основі самостійного визначення їх взаємних прав та обов'язків, що формуються у відповідному правочині, або шляхом створення норм та правил поведінки спеціально створеними організаціями (регуляторами), які визначаються та виконуються їх учасниками (членами)» [46, с. 55].

Погрібний С.О. також дає визначення поняття саморегулювання договірних цивільних відносин у своєму дисертаційному дослідженні, суть якого написана вище в окремій думці судді по справі № № 399/590/17. [65] Зважаючи на те, що ми досліджуємо саморегулювання цивільних відносин, не обмежуючись договірним, а включаючи й одностороннє саморегулювання [13], будемо розглядати поняття саморегулювання цивільних відносин дещо ширше.

Враховуючи описані вище підходи до саморегулювання надамо наступне визначення саморегулюванню цивільних відносин. **Саморегулювання цивільних відносин** – вид правового регулювання, який передбачає процес врегулювання цивільних відносин шляхом створення

суб'єктами саморегулювання власних норм при наявній можливості самостійно гарантувати виконання норм саморегулювання.

Таке визначення має важливе значення з наступних причин. По-перше, визначається саморегулювання цивільних відносин як вид правового регулювання, що дає змогу відрізнити його від неправового саморегулювання, наприклад, самостійно встановлених норм моралі. По-друге, додається важлива ознака саморегулювання цивільних відносин саме як правового регулювання – здатність забезпечити виконання встановлених норм. Як уже розглядалося вище в поточному дослідженні, у контексті історії саморегулювання цивільних відносин, така можливість є передумовою успішного існування та функціонування саморегулювання, інакше воно буде абсолютно позбавленим сенсу.

По суті, ця ознака містить в собі концепт “правове забезпечення”, яке Є. О. Харитонов визначає як “створення правовими (юридичними) засобами надійних умов для здійснення чого-небудь, вирішення якихось завдань, що становлять інтерес для суспільства (держави)” [98, с. 37]. Коли норми саморегулювання забезпечуються самими учасниками саморегулювання, то це дає можливість відносити його до недержавних форм правового забезпечення, проте коли норми саморегулювання забезпечуються державою, наприклад в судовому порядку, то тоді говоримо про державне правове забезпечення.

Можна виділити наступні ознаки саморегулювання цивільних відносин.

1. Вільне волевиявлення. За загальним правилом, виникнення цивільного правовідношення внаслідок використання інструментів саморегулювання передбачає вільне волевиявлення всіх його учасників, за винятком окремих випадків, коли особа може бути включена в правовідношення іншим суб'єктом, наділяючи цю особу суб'єктивними цивільними правами без супроводжуючих їх обов'язків [68, с. 105].

2. Реальне забезпечення. Це можливість забезпечити фактичне виконання та практичну реалізацію установлених норм і стандартів саморегулювання, діючи через механізми та інструменти, які забезпечують відповідність між прийнятими правилами та їх реалізацією на практиці. Саморегулювання, яке є просто номінальним, не може називатися правовим регулюванням без «власних механізмів його виконання та захисту» [32, с. 52], що є важливою рисою саморегулювання цивільних відносин.
3. Юридична рівність сторін. Саморегулювання передбачає, що суб'єкти цивільних відносин мають однакову властивість діяти автономно й незалежно від публічно-правових органів. Вони можуть встановлювати правила й норми для регулювання своїх відносин, не обмежуючись лише законодавчими актами, маючи при цьому рівний набір прав.
4. Системність. Саморегулювання повинно бути системним, тобто воно охоплює багато взаємопов'язаних відносин і встановлює загальні принципи та правила для всіх суб'єктів, які входять у дану систему.
5. Наявність специфічних цілей. Головною метою саморегулювання є забезпечення певних стандартів і якості у сфері цивільних відносин. Воно спрямоване на досягнення конкретних цілей, таких як підвищення якості послуг або регулювання етичних питань.
6. Сторони саморегулювання є суб'єктами регулювання. Ця ознака означає, що суб'єкти саморегулювання цивільних відносин є одночасно і його регуляторами й учасниками. Важливо зазначити, що сторони, які беруть участь у саморегулюванні цивільних відносин, виступають як активні учасники цього процесу. Вони не лише підпорядковані нормам та правилам саморегулювання, але й мають активний внесок у їх створення та розвиток. Такі суб'єкти володіють можливістю визначати, яким чином вони бажають регулювати свої відносини, розробляти

стандарти, контролювати їх дотримання, та впливати на процес саморегулювання загалом. Ця двозначність, де сторони є і регуляторами, й учасниками, є ключовою для розуміння сутності саморегулювання цивільних відносин, оскільки вона підкреслює активну роль суб'єктів у визначенні правил і стандартів, які регулюють їхні власні відносини.

7. Гнучкість. Ця ознака вказує, по-перше, на здатність норм саморегулювання ефективно діяти в умовах змін, по-друге, бути універсальним регулятором. Суб'єкти цивільних відносин, які виявляють бажання використовувати саморегулятивні норми можуть самостійно змінювати ці норми відповідно до своїх потреб та викликів часу, базуючись на взаємній згоді учасників саморегулятивних відносин.
8. Презумпція легітимності. За аналогією із презумпцією правомірності договору, яка передбачає, що вчинений правочин є правомірним доти поки його неправомірність не буде встановлена законом, судом [81] можна говорити і про презумпцію легітимності саморегулювання.

Важливим аспектом у розумінні саморегулювання цивільних відносин є визначення суб'єктів цього процесу. *Суб'єктами* саморегулювання цивільних відносин є суб'єкти цивільних відносин, які здатні встановлювати норми для регулювання таких відносин, забезпечувати їх виконання, користуватись ними без залучення публічно-правових інструментів.

Такий підхід вказує на самостійність та автономію суб'єктів у формуванні правового режиму для своїх відносин. Вони можуть вирішувати питання щодо обсягу своїх прав і обов'язків, умов угод, інших аспектів взаємодії, дотримуючись при цьому загальних норм цивільного законодавства. Це підкреслює значення і роль громадянського суспільства та саморегулювання в розвитку правових відносин, а також можливість суб'єктів цивільних відносин впливати на об'єкт та умови їх регулювання.

Визначаючи *об'єкт* саморегулювання слід погодитись із Погрібним С.О., який зазначив, що «об'єктом... саморегулювання приватних осіб (цивільно-правового регулювання) є відносини у сфері громадянського суспільства, що виникають між його членами з приводу майнових та особистих немайнових благ, і характеризуються юридичною рівністю, вільним волевиявленням та майновою відокремленістю їх учасників» [69]. Визначення об'єкта саморегулювання в цивільно-правовому контексті є важливим, оскільки воно визначає сферу застосування саморегулювання в цивільних відносинах. Встановлення об'єкта допомагає уточнити, які саме відносини можуть бути піддані саморегулюванню, а це, у свою чергу, впливає на способи регулювання та взаємодію між учасниками цивільних правовідносин. Таке визначення є важливим кроком для забезпечення ефективного функціонування цивільного права та громадянського суспільства загалом.

Можна виділити наступні види саморегулювання цивільних відносин.

За суб'єктами саморегулювних відносин можна виділити індивідуальне саморегулювання та локальне [103].

До індивідуальних можна віднести ті акти саморегулювання, які створюються окремими суб'єктами для регулювання власних суспільних відносин. Зазвичай, такі відносини є двосторонніми, тому прикладом такого регулювання є договір. Локальним саморегулюванням є акти саморегулювання, дія яких поширюється на широке коло осіб. Прикладом такого регулювання можуть бути етичні кодекси певної інтернет-спільноти або правила користування вебресурсом.

За формою вираження саморегулювання можна поділити на табу, правовий звичай, договір, односторонні акти [11].

За кількістю учасників, які встановлюють саморегулювні норми саморегулювання можна поділити на одностороннє та двостороннє [16].

Якщо ініціатива встановлення певних правил виходить від однієї сторони, а інша сторона безапеляційно приймає умови регулювання суспільних відносин, то такий вид саморегулювання буде одностороннім.

За предметом саморегулювання можна поділити на саморегулювання криптоіндустрії, соціальних мереж, медіа, електронної комерції тощо.

За територіальною ознакою можна виділити міжнародне, національне, регіональне саморегулювання. Якщо говорити про онлайн-сферу, то в інтернеті саморегулювання є міжнародним у тому випадку, коли вебресурс надає послуги на ринках різних країн. Багато вебсайтів мають користувачів по всьому світу, тому в інтернет-сфері міжнародне саморегулювання є найбільш поширеним. Національним чи регіональним вебресурс може бути у випадку надання послуг тільки на певній території [26].

За ступенем втручання держави можна виділити три типи саморегулювання: добровільне саморегулювання на приватній, автономній основі без участі держави, саморегулювання із мінімальним втручанням держави, саморегулювання з високим ступенем державного втручання [195].

У сучасному правовому контексті питання саморегулювання цивільних відносин є важливим напрямком дослідження. Є необхідність детального аналізу всіх аспектів цього правового явища. Так, одним із ключових понять, пов'язаних із саморегулюванням, є **локус правового саморегулювання**. Це поняття є новим у правовій науці України та інших країн і його впровадження та дослідження є важливим кроком у розвитку юридичної теорії та практики, розумінні процесів саморегулювання цивільних відносин.

Є необхідність розглядати локus правового саморегулювання саме в рамках дослідження саморегулювання цивільних відносин, яке, як ми визначили вище, є видом правового регулювання. Це важливо, адже саморегулювання саме як джерело права формується в рамках договірного саморегулювання цивільних відносин. Для спрощення конструкції поняття

будемо вживати назву описуваного явища як «локус правового саморегулювання».

Аналіз концепту «локус правового саморегулювання» є необхідним із наступних причин. Правове саморегулювання є специфічним процесом, у якому учасники цивільних відносин визначають власні правила та механізми регулювання своїх взаємин. Введення поняття «локус правового саморегулювання» дозволить чітко визначити місце, де відбувається цей процес, джерело його походження, специфіку.

Детальне вивчення локусу правового саморегулювання пропонує глибше розуміння його сутності та впливу на цивільні відносини. Аналізуючи різні аспекти та особливості локусу, можна встановити як саморегулювання впливає на формування, розвиток та зміну цивільних відносин. Академічний аналіз досліджуваного поняття дозволить виявити, які суб'єкти та структури беруть участь у саморегулюванні, які механізми та процедури використовуються, які норми і принципи лежать в основі саморегулювання. Розкриття різних варіацій локусу дозволить встановити, як саморегулювання здійснюється на різних рівнях – внутрішньокорпоративному, професійному, територіальному чи галузевому.

Крім того, розкриття сутності локусу може виявити основні проблеми, виклики та переваги, пов'язані з правовим саморегулюванням. Це може включати аналіз конфліктів і протиріч у регулюванні цивільних відносин, виявлення недоліків чи прогалин у правових нормах, а також розгляд позитивних аспектів саморегулювання, таких як гнучкість, ефективність та здатність адаптуватися до змінних потреб суспільства.

Наукове дослідження локусу правового саморегулювання може внести значний внесок у розвиток цивільного права та поліпшення механізмів регулювання цивільних відносин. Детальний аналіз локусу допоможе краще зрозуміти роль саморегулювання у формуванні правової системи та

сприятиме створенню більш ефективних інститутів та механізмів для регулювання цивільних відносин. Введення поняття «локус правового саморегулювання» дозволить поліпшити відповідну нормативну базу у сфері саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Це може включати удосконалення відповідних кодексів поведінки в інтернет-мережі, правил користування вебресурсами та інших принципів, процедур та механізмів контролю в інтернеті. Для розкриття сутності локусу правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті спочатку варто дати визначення загальному поняттю «локус правового саморегулювання», та детально його охарактеризувати.

Локус – термін, що походить від латинського слова «locus», що буквально означає «місце». Також це поняття може визначатися як центр чи джерело діяльності або влади, впливу [168]. Термін «локус» використовується в багатьох галузях науки, зокрема в генетиці, математиці, юриспруденції та психології. Так, у генетиці, локус означає конкретне місце на хромосомі, де розташовано ген або гени. У математиці, локус вказує на множину точок, які відповідають певній умові або відношенню. У юриспруденції, локус може вказувати на місце здійснення правових дій або судового процесу. У психології, локус може використовуватися для вказівки на місце або фактор, який впливає на психологічні явища або поведінку людини (локус контролю) [169]. Цей термін може мати своє значення в кожній галузі, проте загальна ідея полягає у вказівці на місце або фактор, який має важливе значення в конкретному контексті дослідження.

Для поточного дослідження цікавим є поняття «locus standi» в правових системах зарубіжних країн. В Cambridge Dictionary надається наступне визначення цьому поняттю: «право або можливість подати позов до суду або постати перед судом» [170]. «Locus» означає місце розташування, тоді як «standi» є формою герундія від дієслова «stare», що означає стояти. Locus

standi, відповідно, є місцем, де позивач може стояти для представлення справи та отримання рішення по суті. З фактичного місця розташування в судовому засіданні поняття *Locus standi* перетворилося на важливу концепцію, що охоплює умову, яку повинен виконати позивач, щоби бути офіційно допущеним до відповідних судів із метою отримання рішення [204].

По суті, описане правове явище співзвучне українському поняттю «правоздатність». В українській мові це може звучати як «право постати перед судом». Можна застосувати термін «локус» у словосполученні «локус правового саморегулювання», як можливість здійснювати саморегулювання, з огляду на правове положення суб'єктів саморегулювання в певному правовому просторі. Так, такий підхід визначає велике значення локусу правового саморегулювання як індикатора реального здійснення правового саморегулювання, адже показує чи здатні самі ці суб'єкти створити норми, які будуть ефективно регулювати суспільні відносини.

При буквальному трактуванні локусу як місця саморегулювання виникають певні труднощі, адже визначити конкретну локацію виникнення і функціонування саморегулювання, особливо в інтернеті доволі складно. Більше того, саморегулівна діяльність безпосередньо пов'язана із суб'єктами саморегулювання, які є його джерелом походження. Так, за аналогією із розумінням поняття «*locus standi*» пропонується ширше трактування локусу правового саморегулювання як місця суб'єктів саморегулювання в процесі саморегулювання, їхньої здатності вчиняти саморегулювання, яка включає в себе правове положення та ступінь ефективності норм.

Зазначений локус вказує на правовий простір, у якому суб'єкти саморегулювання можуть впливати на свої власні цивільні відносини та встановлювати правила, процедури та норми, що регулюють ці відносини. Це означає, що в рамках цього локусу суб'єкти мають можливість самостійно вирішувати питання, пов'язані з їхніми правами, обов'язками та взаєминами,

відповідно до встановлених правил, норм та процедур.

Правовий простір також можна визначити як однорідний комплекс правових явищ у межах особливої соціальної структури [47, с. 18]. Відповідно, правовий простір правового саморегулювання – це сфера, у якій суб'єкти мають можливість самостійно встановлювати норми, правила та процедури для регулювання власних правовідносин. Цей простір визначає межі, у яких суб'єкти можуть здійснювати саморегулювання, впливати на регулювання своїх відносин та встановлювати внутрішні правила та процедури для дотримання норм та забезпечення ефективності правового саморегулювання.

Важливо зазначити, що локус правового саморегулювання є індикатором не лише існування саморегулювання, але і його ефективності. Якщо суб'єкти саморегулювання здатні створити норми, які добре працюють і відповідають потребам та очікуванням учасників цивільних відносин, це свідчить про успішне функціонування правового саморегулювання в межах визначеного локусу. Зворотно, недостатня ефективність саморегулювання може вказувати на необхідність перегляду норм та процедур відповідно до потреб учасників.

Концепція локусу правового саморегулювання відображає важливість контексту та правового середовища, у якому здійснюється саморегулювання. Вона підкреслює взаємозв'язок між саморегулюванням та його правовим контекстом, а також вплив суб'єктів саморегулювання на регулювання їхніх відносин у межах встановленого локусу.

Отже, *локус правового саморегулювання* можна трактувати як правове положення суб'єктів саморегулювання, яке визначається їхньою здатністю самостійно встановлювати дієві норми в конкретному правовому просторі.

Локус правового саморегулювання можна аналізувати через призму наступних характеристик, які визначають його особливості та властивості:

1. **Правова основа.** Локус правового саморегулювання базується на чіткому правовому положенні та рамках, що визначають його обсяг та межі. Він ґрунтується на встановлених правових нормах, законах, стандартах та процедурах, які регулюють цивільні відносини відповідно до визначеного контексту.
2. **Суб'єкти саморегулювання.** Локус правового саморегулювання передбачає наявність певних суб'єктів, які мають право та можливість здійснювати саморегулювання. Це можуть бути організації, спільноти, професійні асоціації, громадські організації та інші учасники, які мають інтереси та повноваження для встановлення та дотримання норм саморегулювання.
3. **Ступінь самостійності та впливу.** Локус правового саморегулювання визначає можливість суб'єктів самостійно приймати рішення, встановлювати норми та процедури, а також впливати на регулювання своїх власних цивільних відносин. Суб'єкти мають право визначати свої власні правила, стандарти та етичні кодекси, а також здійснювати контроль за їх дотриманням.
4. **Рівень ефективності та результативності.** Локус правового саморегулювання показує ступінь досягнення результатів у регулюванні суспільних відносин. Норми та процедури саморегулювання повинні бути добре продуманими та відповідати потребам учасників, забезпечуючи реальну ефективність у вирішенні спорів, забезпеченні порядку та взаємодії між суб'єктами.
5. **Контекстуальність.** Локус правового саморегулювання є відображенням контексту та правового середовища, у якому відбувається саморегулювання. Він показує особливості та потреби учасників цивільних відносин, а також взаємозв'язок між саморегулюванням та правовими рамками, у яких воно здійснюється.

Отже, локус правового саморегулювання включає в себе такі ознаки, як *особлива правова основа, наявність специфічних суб'єктів, здатність суб'єктів правового саморегулювання самотійно впливати на суспільні відносини, ефективність та результативність, а також контекстуальність*. Врахування цих ознак допомагає зрозуміти значення та роль локусу в правовому саморегулюванні суспільних відносин.

Правове саморегулювання цивільних відносин має свої особливості та характеристики, які відрізняють його від інших видів правового саморегулювання. Виникає необхідність виділення ознак локусу правового саморегулювання цивільних відносин.

Локус правового саморегулювання цивільних відносин фокусується на регулюванні цивільних відносин між приватними суб'єктами, такими як фізичні особи, юридичні особи, включаючи контракти, майнові відносини та інші цивільні правовідносини. Локус правового саморегулювання цивільних відносин знаходиться у сфері приватного сектору, де приватні суб'єкти мають можливість встановлювати власні правила, стандарти та процедури для регулювання своїх цивільних відносин.

Цивільне правове саморегулювання також має економічний аспект, оскільки часто пов'язане з економічними відносинами та ринковим середовищем. Суб'єкти цивільних відносин можуть встановлювати правила та норми, спрямовані на забезпечення ефективності, справедливості та захисту економічних інтересів сторін.

Дієвість норм саморегулювання цивільних відносин можна визначити досліджуючи особливості локусу правового саморегулювання. Таким чином, при наявності невідповідних суб'єктів або правових інструментів при здійсненні саморегулювання можна сказати, що дієвість норм саморегулювання обмежена або незабезпечена. Наслідком такого неефективного саморегулювання у сфері цивільних відносин можуть бути

незадовільні економічні показники, порушення прав та інтересів учасників саморегулювання чи інших осіб тощо. Саморегулювання в бізнес-сфері може приховувати примусовий контроль групою, яка обмежує свободу індивідуальної поведінки. Кодифікація правил саморегулювання такими групами може призвести до утворення картелів. У результаті, таке саморегулювання має багато вад і може призвести до обмеження різноманітності, якості товарів та послуг, а також зменшити свободу в суспільстві [151].

Отже, локус правового саморегулювання цивільних відносин має особливості, що враховують роль приватного сектору, економічний аспект та захист прав та інтересів. Ці особливості визначають специфіку та значення локусу правового саморегулювання цивільних відносин [20].

РОЗДІЛ 3. САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЯК РЕГУЛЯТОР ІНТЕРНЕТ-СФЕРИ.

3.1. Аналіз існуючих цивільних інтернет-відносин із позиції їх саморегулятивної здатності.

Аналізуючи правові проблеми, пов'язані з інтернет-сферою, можна зазначити, що досить важко регулювати цю глобальну мережу в межах однієї країни. Прийняття законів не завжди дає позитивний результат, оскільки ці закони не є достатньо гнучкими для того, щоб слідувати за науково-технічним прогресом і часто навіть не можуть застосовуватись, оскільки відносини, врегульовані цими нормативно-правовими актами, змінюються під впливом нових технологій, які розвиваються занадто швидко в порівнянні із законотворчим процесом.

Набагато вигіднішим для влади, бізнесу, приватних осіб може бути саморегулювання. Це означає, що учасники інтернет-відносин мають розробити механізми регулювання для себе, наприклад, вказівки щодо розгляду скарг або кодекси поведінки (правила користування) які встановлюють права та обов'язки суб'єктів саморегулювання, тощо.

Суворе державне регулювання цифрових платформ, можливо, і є більш демократичним, краще узгоджується з верховенством права та конституційністю, ніж приватне впорядкування, саморегулювання та дискреційні повноваження, але урядове регулювання не може охопити всю сферу рішень, яку регулюють інтернет-платформи.

Запровадження та реальне застосування саморегулювання в мережі інтернет на державному рівні дозволить гарантувати конституційні права та свободи, швидко вирішувати конфліктні ситуації між особами і приватного й публічного права, заповнюючи прогалини в цій мінливій сфері, яка стрімко розвивається [86].

Є.О. Харитонов зазначає, проблеми упорядкування ІТ-сфери неможливо вирішити тільки за допомогою технологічних рішень, а доцільно розглядати, у першу чергу, правове регулювання, яке “слугує основним засобом державного впливу на суспільні відносини з метою їхнього упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави” [99, с.3].

Самовпорядкування ІТ-сфери тільки за допомогою технологічних рішень, як альтернативи соціальному управлінню, на сучасному етапі розвитку суспільства є неможливим через недосконалість систем забезпечення сталого функціонування інтернет-екосистеми. В майбутньому така можливість може з’явитися, зокрема через розвиток штучного інтелекту чи інших технологій [100, с.7-8].

Важливо зазначити, що розгляд саморегулювання як права у контексті інформаційних технологій відкриває широкий спектр можливостей для розуміння та впорядкування сучасного інформаційного суспільства. Специфіка цієї сфери зумовлює необхідність врахування як технологічного, так і соціального підходів до регулювання відносин у ІТ-галузі. Саморегулювання, як ключовий елемент соціального впорядкування, відображає соціальну складову взаємодії учасників цієї сфери та доповнює технологічні засоби регулювання. Такий комплексний підхід сприяє більш ефективному та гармонійному розвитку ІТ-сфери, забезпечуючи збалансовану взаємодію між технічними можливостями та соціальними потребами суспільства.

У тому випадку, коли учасники суспільних відносин у мережі інтернет самостійно використовують певний цифровий інструментарій для врегулювання зв’язків між собою, можна говорити про використання засобів саморегулювання, а відтак, як наслідок, і про виникнення саморегулювання. Отже, *саморегулювання цивільних відносин в інтернеті* це такий вид правового регулювання цивільних відносин, який виражається в правових

нормах, створених учасниками цих відносин самотійно із використанням інформаційно-комунікаційних технологій із метою їх застосування в інтернеті, при наявній можливості самотійно гарантувати виконання норм саморегулювання. Відповідно, державне регулювання інтернет-сфери є протилежним, централізованим відносно саморегулювання.

Інтернет кардинально змінив спосіб нашого життя, роботи та взаємодії. Завдяки широкому охопленню та впливу онлайн-сфера створює унікальні виклики, зокрема, проблеми з конфіденційністю, ризики кібербезпеки та поширення шкідливого вмісту. У відповідь на ці виклики саморегулювання стало ключовим механізмом сприяння відповідальній поведінці та забезпечення безпечного інтернет-середовища. Виникає необхідність розгляду особливостей саморегуляції в інтернет-сфері, детальне їх дослідження.

Можна виділити наступні особливості саморегулювання в інтернет-сфері. Це добровільна участь, наявність галузевих стандартів, кодексів поведінки, прозорість, підзвітність, розширення прав і можливостей користувачів і постійне вдосконалення. Саме ці ознаки вказують на здатність саморегуляції до створення відповідального, етичного та безпечного цифрового середовища. Проаналізуємо кожен із зазначених особливостей окремо.

Однією із фундаментальних аспектів саморегулювання в інтернет-сфері є добровільна участь. На відміну від традиційних форм регулювання, що нав'язуються зовнішніми суб'єктами, саморегулювання діє на добровільній основі, коли зацікавлені сторони та учасники галузі охоче приймають і дотримуються встановлених стандартів і вказівок. Цей добровільний характер дає можливість окремим особам, організаціям і платформам брати на себе відповідальність за свої дії та активно сприяти створенню безпечнішого та більш етичного онлайн-середовища [127].

Саморегулювання передбачає встановлення галузевих стандартів і найкращих практик, які слугують еталонами етичної поведінки, захисту конфіденційності, модерації вмісту та безпеки користувачів. [126, с.2] Ці стандарти розроблені спільними зусиллями за участю галузевих асоціацій, організацій та експертів. Встановлюючи чіткі правила та керівні принципи, саморегулювання гарантує, що учасники прагнуть дотримуватись цих стандартів, сприяючи підзвітності та відповідальній поведінці в інтернет-сфері.

Кодекси поведінки відіграють ключову роль у саморегулюванні, окреслюючи принципи та правила, яких мають дотримуватися особи та організації, беручи участь у діяльності в інтернеті. Ці кодекси стосуються широкого кола проблем, зокрема різного роду дискримінації, кіберзалякування, дезінформації та конфіденційності даних. Пропагуючи відповідальну та шанобливу поведінку, кодекси поведінки забезпечують основу для саморегулювання та спрямовують користувачів інтернету до безпечної та етичної взаємодії в інтернеті [218].

Прозорість і підзвітність є основними ознаками саморегулювання в інтернет-сфері. Учасників заохочують бути прозорими у своїй діяльності, забезпечуючи відкритість і чесність зі своїми користувачами або клієнтами. Така прозорість створює довіру та надійність, оскільки користувачі можуть мати більшу впевненість в організаціях і платформах, з якими вони взаємодіють. Крім того, акцентується особлива увага на підзвітності, шляхом встановлення механізмів для усунення порушень і застосування негативних наслідків за невиконання встановлених правил. Це формує культуру відповідальності та допомагає підтримувати цілісність зусиль із саморегулювання [134].

Саморегулювання в інтернет-сфері робить сильний акцент на розширенні прав і можливостей користувачів, їх навчанні. Вважається, що

поінформовані та уповноважені користувачі краще підготовлені для відповідального орієнтування в інтернеті. Через освітні ініціативи, просвітницькі кампанії та ресурси саморегулювання має на меті ознайомити людей із їхніми правами та обов'язками, цифровою грамотністю та потенційними ризиками, пов'язаними з онлайн-діяльністю. Надаючи користувачам знання та навички, саморегуляція дозволяє їм приймати обґрунтовані рішення, захищати свою конфіденційність і брати участь у безпечній та відповідальній онлайн-практиці [193].

Саморегулювання в інтернет-сфері є безперервним і динамічним процесом, який передбачає постійне вдосконалення. Розвиток цифрового ландшафту, нові технології та виклики є передумовами розвитку саморегулювання. Щоб залишатися ефективним і актуальним, саморегулювання потребує регулярного оцінювання, механізмів зворотного зв'язку та спільних зусиль між зацікавленими сторонами галузі. Це дозволяє виявити прогалини, удосконалити існуючі заходи та розробити нові стратегії для вирішення нових проблем. Постійно розвиваючись і адаптуючись, саморегуляція може відповідати на зміни в інтернет-середовищі [137].

Отже, саморегуляція відіграє життєво важливу роль у популяризації відповідальної поведінки та створенні безпечної інтернет-сфери. Завдяки таким особливостям як добровільність, наявність галузевих стандартів, кодексів поведінки, прозорість та підзвітність, розширення прав і можливостей користувачів, постійне вдосконалення, саморегулювання сприяє етичній поведінці, захисту конфіденційності та безпеці користувачів. Це дає можливість окремим особам і організаціям брати на себе відповідальність за свої дії та сприяти досягненню спільної мети – створення безпечної та ефективної інтернет-екосистеми. Однак, цей процес вимагає колективної відданості та активної участі окремих осіб, організацій і політиків, щоб

сприяти розвитку культури відповідальної поведінки та забезпечити довгострокову стійкість інтернету як позитивної сили в нашому житті.

Окремо слід наголосити на диспозитивному характері саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Це означає, що учасники таких відносин мають можливість встановлювати власні умови та правила, виходячи з їхніх потреб та інтересів, що передбачено принципом свободи договору, на основі якого виникає основний масив норм ІТ-права.

Для продовження дослідження локусу правового саморегулювання є необхідність надати характеристику цього явища саме в специфічній онлайн-сфері. Аналіз локусу правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті відіграє важливу роль у забезпечення ефективної онлайн-діяльності. За допомогою цього поняття визначається здатність суб'єктів саморегулювання самостійно встановлювати правила, процедури та норми для регулювання своїх відносин, що сприяє ефективності та результативності регулювання.

Локус правового саморегулювання в інтернеті, на практиці, фактично є локусом правового саморегулювання цивільних відносин у цьому середовищі з деякими особливостями. Це пояснюється тим, що саморегулювання в інтернеті в основному стосується взаємовідносин між приватними суб'єктами, які залежать від цивільного права.

Така ситуація виникає з кількох причин. По-перше, інтернет виступає як платформа, де приватні особи та підприємства вступають у цивільні відносини, зокрема, укладають угоди, здійснюють торгівлю товарами та послугами, обмінюються інформацією. Ці взаємодії між приватними суб'єктами є основою для саморегулювання в інтернеті.

По-друге, в інтернеті активно функціонують онлайн-майданчики, електронні ринки та платформи, де приватні суб'єкти вступають у торговельні, фінансові та інші цивільні відносини. У цих середовищах

саморегулювання грає важливу роль у встановленні правил взаємодії, захисті цивільних прав та інтересів учасників.

Таким чином, локус правового саморегулювання в інтернеті, фактично, має більшість ознак локусу правового саморегулювання цивільних відносин, оскільки саме цивільні відносини є основою для взаємодії приватних суб'єктів в інтернеті. Розглянемо деякі особливості локусу правового саморегулювання в інтернеті.

Локус правового саморегулювання в інтернеті має свої особливості, які відрізняють його від традиційних форм саморегулювання. Цивільне правове саморегулювання в інтернеті охоплює всесвітню мережу, вимагає багатосторонньої участі різних сторін, має технологічну складність, співвідноситься з національним законодавством та забезпечує захист прав та свобод користувачів.

Локус правового саморегулювання в інтернеті має глобальний характер, адже охоплює всесвітню мережу, тому вимагає міжнародного співробітництва та координації. Різні сторони, включаючи урядові органи, громадські організації, приватні компанії та індивідуальні користувачі, беруть участь у саморегулюванні, що вимагає розробки механізмів співробітництва та врегулювання інтересів різних учасників.

Локус правового саморегулювання в інтернеті показує необхідність взаємодії з національним законодавством, з огляду на можливість виникнення питань про врегулювання конфліктів між правилами саморегулювання та правовими нормами різних країн. Інтернет є глобальним середовищем, де відбувається перетин меж та взаємодія між різними юрисдикціями. Це створює необхідність у розробці правових механізмів, що враховують різноманітні правові системи та потреби різних країн. Саморегулювання в цивільних відносинах в інтернеті може виступати як інструмент гармонізації та вирішення конфліктів між різними юрисдикціями [211].

Технологічна складність саморегулювання в інтернеті пов'язана з використанням технологій інформаційно-комунікаційних систем. Саморегулювання в інтернеті вимагає розробки інструментів, які дозволяють ефективно контролювати та взаємодіяти з величезним обсягом інформації та даних, що постійно змінюються. Крім того, необхідно враховувати різні культурні, правові та етичні норми, які існують у різних країнах і серед користувачів інтернету. Технологічна складність також полягає в тому, що інтернет постійно розвивається і змінюється. Нові технології, сервіси та платформи з'являються на ринку, що може вимагати перегляду та адаптації правил саморегулювання.

Захист прав та свобод користувачів є важливим аспектом локусу правового саморегулювання в інтернеті. Необхідно забезпечувати баланс між саморегулюванням та захистом основних прав та цінностей, таких як приватність, свобода вираження та доступ до інформації.

Такі особливості локусу правового саморегулювання в інтернеті визначають його унікальність та потребу в розробці спеціалізованих правил та механізмів саморегулювання, які враховують контекст мережі та потреби користувачів. Це сприяє забезпеченню ефективного та справедливого функціонування інтернет-середовища.

Отже, локус правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті – це правове положення суб'єктів саморегулювання в інтернет-просторі, що визначає їхню здатність самостійно встановлювати дієві норми та правила, регулюючи цивільні відносини в цифровому середовищі.

Локус правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті є складним та багатограним феноменом. Він постійно розвивається та змінюється, що пов'язано з розвитком технологій та змінами в правовому середовищі. Це важливий інструмент регулювання цивільних відносин в

інтернеті, який сприяє ефективній та результативній діяльності, а також захисту прав і свобод людини в онлайн-сфері. Він сприяє формуванню ефективних механізмів вирішення спорів та конфліктів. Розуміння поняття та ознак локусу правового саморегулювання допоможе покращити процес саморегулювання цивільних відносин та забезпечити стійке функціонування правової системи в Україні та світі [20].

Для кращого розуміння феномену саморегулювання і його реальної дії ми розглянемо конкретні приклади його застосування в різних галузях. Проведемо детальний аналіз проявів саморегулювання в таких сферах як NFT, галузі онлайн-ігор та сфері віртуальної власності. Демонструючи як ці інструменти працюють на практиці, ми розглянемо важливі механізми, що забезпечують функціонування норм саморегулювання в інтернеті. Вивчення цих конкретних випадків надасть нам можливість краще зрозуміти, як саморегулювання впливає на різні галузі та як воно забезпечує ефективну регуляцію в сучасному світі.

Можна впевнено говорити про перспективи розвитку NFT як ефективного інструменту цивільно-правового регулювання для заміни традиційних засобів посвідчення правочинів та розвитку саморегулювання. На жаль, на даний момент облік авторських прав за допомогою NFT, яким зараз починає користуватися прогресивне людство, для нашого законодавства не існує. Існують самі авторські права, які потрібно передавати не за допомогою блокчейну, а шляхом договірних відносин у рамках Цивільного кодексу України.

У зв'язку із розвитком та популяризацією технології блокчейн з'являються нові та креативні способи її використання. Одним із таких напрямків, який став популярним у галузі мистецтва та розваг, є створення та продаж невзаємозамінних токенів або NFT. Технологія блокчейн дозволяє аутентифікувати та продавати унікальні фрагменти цифрового вмісту, іноді за

мільйони доларів. NFT є порівняно новим явищем, яке вже вимагає вирішення нових юридичних проблем.

NFT (non-fungible tokens) – невзаємозамінними токен (віртуальна цифрова одиниця) у блокчейн-мережі. По суті, це цифровий сертифікат, який підтверджує право на володіння цифровим активом: зображенням, відеороликом або аудіо.

На відміну від взаємозамінних токенів, таких як біткойн або інші криптовалюти, які взаємозамінні один з одним і мають однакову вартість, незамінні токени є унікальними. Це робить їх ідеальними для представлення цифрових активів з унікальними властивостями або правом власності, таких як цифрове мистецтво, музика, елементи відеоігор, нерухомість тощо [212].

Купуючи токен, особа закріплює право на володіння певним об'єктом. Ці об'єкти можна було купити й до появи NFT, але ніде не фіксувалося те, що саме ця особа є єдиним власником. Тепер же інформація про це й історія операцій відкрито зберігається на блокчейн-платформах. Ніхто не зможе продати цифрової артефакт без згоди власника, навіть його творець, адже в коді токена буде відображатися інформація про творця NFT.

Кожен, хто планує створювати, купувати або продавати NFT, повинен розуміти можливі вигоди та ризики таких операцій, зважаючи на прогалини правового регулювання правочинів, які укладаються щодо цих об'єктів. Отже, покупці отримують право на розпорядження токеном, але авторство все одно залишається за творцем. Умови покупки дорогих активів можуть відрізнятися за згодою покупця і продавця.

Варто зазначити, що на даний момент цінність NFT для позначення саме права власності є доволі спірною, сам факт купівлі невзаємозамінного токена, як уже зазначалося вище, не спричиняє таких же правових наслідків як договір купівлі-продажу, адже до власника переходить не право на сам об'єкт, а цифровий сертифікат, який прив'язаний до цього об'єкта. Можна

припустити, що внаслідок розвитку правового регулювання в майбутньому технологія блокчейну стане основним інструментом для позначення будь-яких прав. NFT дозволяє не просто посвідчити певне право, а зробити запис про нього унікальним, незамінним, унеможлиблює підробку, зміну запису одним користувачем.

NFT з правової точки зору можна розглядати наступним чином. Є об'єкт, зазвичай це цифрові об'єкти (файли із зображенням, музикою), але теоретично можуть бути й об'єкти матеріального світу, облік прав на які ведеться за допомогою записів у децентралізованому блокчейні. Правовий статус такого запису – *неофіційний суспільний консенсус*. Безліч користувачів у всьому світі вирішило для себе, що NFT – це хороший спосіб враховувати права на цифрові активи: можна простежувати, хто зараз володіє правами (токеном), хто отримав виняткові або невиключні права, кому вони були перепродані [154].

У майбутньому розвиток технології блокчейну через формат NFT можна вважати заміною традиційного нотаріального та іншого посвідчення як діяльності штучного інтелекту, яка останнім часом набуває загальнодержавного значення, зокрема шляхом прийняття Кабінетом Міністрів України плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки [77].

Уже зараз на платформі OpenLaw запущено систему, на основі блокчейн, для допомоги художникам у безпечному контролі й отриманні прибутку від інтелектуальної власності, шляхом поєднання технологій укладення смартконтрактів та NFT. OpenLaw представляють попереднє, первинне бачення майбутнього правового регулювання у сфері права інтелектуальної власності, що показує, як художники можуть підтвердити своє право власності, видати ліцензії на контент, розділити і продати права власності, а також автоматично отримувати платежі роялті з використанням

смартконтрактів – і все це законно та автоматизовано [18, с.67-68].

Наступним приладом саморегульовної діяльності в інтернеті є індустрія комп'ютерних ігор, зокрема, онлайн-ігор. Сучасні технології зробили гру доступнішою та зручною для користувачів з усього світу. Онлайн-ігри стали популярним видом розваг, що викликало зростання попиту на ці послуги. Однак, разом зі зростанням їх популярності з'явилася потреба в регулюванні цієї сфери. Одним зі способів регулювання онлайн-ігор є саморегулювання.

Саморегулювання в індустрії онлайн-ігор стає актуальною темою дослідження, оскільки воно може впливати на забезпечення збалансованого та стійкого розвитку цієї галузі. У цьому контексті, важливо проаналізувати існуючі цивільні інтернет-відносини із позиції їх саморегульовної здатності та визначити ефективність застосування саморегулювання в цій галузі.

Онлайн-ігри стали основною формою розваги в усьому світі, за оцінками, є понад 3 мільярда гравців у всьому світі [5]. Однак швидке зростання індустрії онлайн-ігор також призвело до зростання занепокоєння щодо її соціальних та етичних наслідків, таких як залежність від ігор, кіберзалякування та вплив неприйняттого контенту. У той час як традиційні форми азартних ігор підлягають суворому регулюванню, онлайн-ігри часто діють у сірій зоні, де правові та етичні межі нечіткі, тому зацікавлені сторони галузі звернулися до саморегулювання як засобу вирішення цих проблем.

За останні роки індустрія онлайн-ігор досягла значних успіхів у розробці галузевих стандартів, програм сертифікації та кодексів поведінки. Ці ініціативи спрямовані на сприяння відповідальним та етичним практикам серед зацікавлених сторін галузі, включаючи розробників ігор, видавців та операторів. Наприклад, Рада з оцінки програмного забезпечення для розваг (ESRB) надає систему оцінки вмісту для відеоігор. Рейтинги ESRB надають інформацію про те, що міститься в грі чи додатку, щоби батьки та споживачі могли зробити поінформований вибір щодо того, які ігри підходять для їх

сім'ї. Оцінки складаються з 3 частин: категорій оцінок, дескрипторів вмісту та інтерактивних елементів [147].

Міжнародна асоціація розробників ігор (IGDA) створила кодекс етики для розробників ігор. Він містить низку принципів і стандартів етичної поведінки в індустрії розробки ігор. Кодекс охоплює такі сфери, як повага до прав інтелектуальної власності, відповідальне спілкування та уникнення конфлікту інтересів. Він також наголошує на важливості створення безпечного та інклюзивного робочого середовища, вільного від переслідувань та дискримінації. Цей кодекс призначений для сприяння професіоналізму та доброчесності серед розробників ігор, а також для забезпечення етичної та відповідальної діяльності галузі [133].

Варто додати, що Міжнародну асоціацію розробників ігор (IGDA) звинувачують у неналежному розгляді скарг про переслідування та порушення правил поведінки в ігровій індустрії. Організація зіткнулася з критикою за те, що вона недостатньо робить для захисту своїх членів і за нездатність вирішити проблему переслідувань і зловживань у галузі. IGDA визнала недоліки своєї поточної системи та взяла на себе зобов'язання покращити свою політику та процедури для кращого вирішення цих проблем [140].

Альянс онлайн-ігор (OGA) надає програму сертифікації для операторів онлайн-ігор, щоби продемонструвати їхню відповідність галузевим стандартам. Процес сертифікації передбачає оцінку різних аспектів діяльності оператора, таких як його фінансова стабільність, протоколи безпеки та політика відповідальної гри. Сертифікація OGA має на меті надати гравцям впевненість у тому, що оператор працює чесно та прозоро. На додаток до сертифікації, OGA також забезпечує адвокацію та навчання для індустрії онлайн-ігор, працюючи над просуванням відповідальних та етичних практик серед зацікавлених сторін галузі [178].

Незважаючи на ці ініціативи, саморегулювання в індустрії онлайн-ігор стикається з кількома проблемами. Це підтримка прозорості, підзвітності та довіри, що має вирішальне значення для забезпечення ефективності зусиль із саморегулювання. Крім того, відсутність однакових стандартів саморегулювання в різних юрисдикціях і платформах створює проблему для галузі. Також, існує потреба в постійній оцінці та перегляді ініціатив саморегулювання, щоби переконатися в їх актуальності та ефективності.

Використання нових технологій, таких як блокчейн і штучний інтелект (ШІ), є перспективним для розвитку саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Наприклад, технологію блокчейн можна використовувати для забезпечення прозорості та безпеки фінансових транзакцій, тоді як ШІ можна використовувати для моніторингу та виявлення потенційних етичних порушень в онлайн-іграх. Крім того, існує потреба в тісній співпраці між зацікавленими сторонами галузі та регуляторними органами, групами громадянського суспільства для популяризації відповідальної та етичної практики в індустрії онлайн-ігор.

Саморегулювання має потенціал відігравати вирішальну роль у сприянні відповідальним та етичним практикам в індустрії онлайн-ігор, але потребує постійного розвитку та вдосконалення. Оскільки індустрія продовжує розвиватися, існує потреба в тісній співпраці та інноваціях, щоб переконатися, що ініціативи саморегулювання є актуальними та ефективними для вирішення проблем і реалізації можливостей, пов'язаних з онлайн-іграми.

Саморегулювання в інтернеті може мати велике значення для контролю та управління віртуальною власністю. Оскільки інтернет є своєрідним глобальним простором, який збирає разом користувачів із різних країн та культур, державне регулювання віртуальної власності може бути недостатнім та повинно поєднуватись із саморегулюванням.

Для розуміння важливості віртуальної власності в контексті інтернет-саморегулювання, необхідно вивчити різні аспекти цього явища. Це включає в себе правовий статус віртуальної власності в різних юрисдикціях, ефективність механізмів регулювання віртуальної власності. Особливу увагу слід приділити тому, що закріплення віртуальної власності на законодавчому рівні вплине на процес саморегулювання в інтернеті. Це може бути основою для розробки стандартів саморегулювання. Встановлення правових норм щодо віртуальної власності може стимулювати розвиток і вдосконалення саморегулюючих механізмів в інтернеті, включаючи етичні кодекси, норми поведінки та механізми врегулювання спорів. Врегулювання віртуальної власності на законодавчому рівні може змінити ландшафт інтернет-саморегулювання, забезпечуючи більший захист прав інтернет-користувачів, розвиток віртуальних ринків та створення чіткого правового середовища для криптовалют. Такий крок може виявитися важливим для розвитку інтернету та забезпечення його сталого функціонування.

Дослідженням віртуальної власності, як частини правового простору, займалися такі зарубіжні вчені як В.В. Архіпов, Р. Бартл, Ч. Блейзер, Гр. Ластовка, А.В. Лисаченко, Дж. Нельсон, Дж. Фейрфілд, Д. Хантер та інші. Деякі питання, пов'язана із дослідженням віртуальної власності у своїх наукових роботах висвітлюють українські вчені Є. О Харитонов, О. І. Харитонova Р. А. Майданик, Л. Р. Майданик, К. Г. Некіт.

Як зазначає Є. О. Харитонов «Право віртуальної власності у віртуальному світі це право власності на ігрові предмети, створені або придбані гравцем за віртуальну валюту або реальні гроші, віртуальну нерухомість, і все те, що перебуває у віртуальному світі, і може бути об'єктом правочинів» [95, с. 85]. У даний час ігрові предмети можуть дорого коштувати на спеціалізованих ринках ігрових спільнот. Наприклад, «Alpine

Stalker's Set», набір шкінів у Dota 2, може коштувати до 1200 доларів. У програмі Counter-Strike: Global Offensive (CS: GO) пістолет під назвою «StatTrak M4A4 Howl» може коштувати до 26 000 доларів, що робить його найдорожчим предметом у CS: GO [131]. Це показує нагальну необхідність врегулювання сфери використання віртуальних активів. Законодавство практично всіх країн не встигає за стрімким розвитком віртуального простору й питання «віртуальної власності», є однією із «сірих зон» законодавства у світі. Таке зволікання породжує ряд проблем, наприклад, появу та поширення «сірих» ринків продажу віртуальних предметів, ріст кількості крадіжок віртуальних речей [63, с. 41].

Яскравим прикладом законодавчого закріплення віртуальної власності є новий Цивільний кодекс КНР. Цей законодавчий акт включає положення щодо захисту віртуальної власності, персональних даних та інформації в інтернеті. Стаття 127 Цивільного кодексу КНР має відсильний характер, вказуючи на те, що «у тому випадку, коли, існують закони, що передбачають захист даних та віртуальних активів, то таких положень слід дотримуватися» [132].

Віртуальна власність також визнана в Цивільному кодексі Японії, Кореї, Тайвані, частково в США. Згідно із законодавством США, даний вид власності має комерційну цінність. Тут також існує ринок віртуальних предметів, товарів і послуг, відомий як «торгівля за реальні гроші» («RMT») [187].

В Україні перші кроки до законодавчого закріплення віртуальної власності зроблено із прийняттям Закону України «Про віртуальні активи», де визначається поняття «віртуальні активи», регулюються правовідносини, що виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначаються права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів [76].

Підсумовуючи написане вище, можна зазначити, що тенденція актуалізації закону до сучасних потреб суспільства є надзвичайно важливою, оскільки нові технології мають значний вплив у сучасному світі. Україна повинна розвивати свій ІТ-потенціал, створювати комфортні умови для інвесторів та ІТ-спеціалістів, у першу чергу, шляхом модернізації правової сфери.

Учасники інтернет-спільноти можуть розвивати власні системи саморегулювання для забезпечення безпеки, дотримання правил та етичних стандартів, а також вирішення конфліктів, пов'язаних із віртуальною власністю. Вони можуть створювати власні правила й механізми, які контролюють та регулюють обіг віртуальних активів, забезпечуючи взаємодію між учасниками та розвиток спільної екосистеми.

Наприклад, у гральних чи масових онлайн-іграх, де віртуальна валюта або предмети мають значну цінність, гравці можуть укласти власні договори, створювати асоціації та організації, які контролюють обіг та торгівлю цими активами. Таким чином, вони формують систему саморегулювання, яка дозволяє вирішувати спірні питання та забезпечує довіру серед учасників гри.

Таке саморегулювання може також виявлятися в криптовалютних спільнотах, де користувачі спільно вирішують питання технічних змін у мережі, узгоджують правила поведінки та запобігають шахрайству. Такі спільноти можуть розробляти спеціальні кодекси, етичні стандарти та механізми врегулювання спорів для забезпечення стійкості та стабільності в криптосфері.

Однак варто зауважити, що саморегулювання не повинно замінювати державний контроль та правові норми, особливо у сферах, де існують ризики щодо безпеки або дотримання прав громадян. Воно може доповнювати державний контроль, створюючи додаткові механізми та можливості для

управління віртуальною власністю та забезпечення стійкості інтернет-середовища.

Виникає також необхідність дослідити способи забезпечення норм саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Як уже зазначалося вище, реальне виконання встановлених правил є передумовою визнання саморегулювання як виду правового регулювання. Одним із комплексних інструментів, який здатний гарантувати дотримання норм саморегулювання є механізм вирішення спорів онлайн.

Термін онлайн-вирішення спорів (ODR) відноситься до всього спектру альтернативного вирішення спорів поза межами суду (ADR), яке здійснюється за допомогою інформаційних технологій, зокрема інтернету. Інститут позасудового вирішення спорів стає поширеним як наслідок розвитку інформаційних технологій. Можна справедливо зазначити, що роль суду у вирішенні спорів не може бути абсолютною, адже це суперечить правилам побудови громадянського суспільства, яке характеризується його самостійністю відносно держави (розмежування компетенції держави та суспільства), наявністю інститутів самоорганізації та саморегуляції, динамічністю системи [105].

У процесі самостійного створення норм учасниками цивільних відносин виникає необхідність наявності способів їх захисту. Якщо право не має інструментарію для гарантування своєї ефективної діяльності, то виникає питання про необхідність такого регулювання взагалі. Так, створення норм саморегулювання в інтернет-просторі повинно супроводжуватися також і створенням механізму захисту порушених прав. Наприклад, створюючи правила для інтернет-обмінника криптовалют, потрібно крім процедурних норм щодо порядку здійснення операцій передбачити й захисні – щодо вирішення спорів між учасниками, унеможливити або хоча б мінімізувати

діяльність шахраїв. Саме функцію захисту і виконує ODR, слугуючи своєрідним інтернет-судом.

Онлайн-вирішення спорів (ODR) – це галузь вирішення спорів, яка використовує технології для полегшення вирішення суперечностей між сторонами. Можна виділити такі види ODR як переговори, медіацію, арбітраж або комбінацію всіх трьох. ODR розширює традиційні засоби вирішення спорів, застосовуючи інноваційні методи та онлайн-технології до процесу [180].

ODR, по суті, є особливою формою ADR, запозичуючи більшість своїх ідей і методів з останнього. Традиційно, у більшості випадків, ADR починається з розуміння того, що процес вирішення спорів включає трьох партнерів, тобто сторін у суперечці та нейтральну третю сторону, а ODR додає четвертого «партнера» – технологію. ODR включає широкий спектр інструментів і технологічних засобів, таких як електронна пошта, конференц-дзвінки, пряма розсилка, месенджери, різноманітні засоби відеозв'язку, призначені для вирішення суперечок у випадках, коли традиційні альтернативи є менш життєздатними, а часом і неможливими.

Онлайн-вирішення суперечок включає в себе вебсайт, який створює систему, у якій сторони можуть спілкуватися самостійно або за участі посередника в конфліктах. Цей процес включає пошук позицій із різних питань за допомогою посередництва або переговорів, де важливо знайти спільну мову та вирішити проблему, а не просто керувати нею. Прикладами діяльності з ODR можна назвати такі органи або способи вирішення спорів, які зазвичай утворюються на базі великих інтернет-компаній або за ініціативою урядових, неурядових організацій, як механізм вирішення спорів на eBay (Disputes Resolution Center), PayPal Dispute resolution process, Modria, Demander justice, «Дорожня карта правосуддя» (Rechtwijzer) (онлайн спосіб вирішення спорів, розроблений Радою правової допомоги Нідерландів), Civil

Resolution Tribunal (перший третейський онлайн-суд Канади), Youstice, Alibaba Group (AliExpress Case Management) [28], [58].

Становлення ODR припадає на другу половину 1990-х років, на початок розвитку електронної комерції. З огляду на обмеженість традиційних способів для вирішення спорів, що виникають в інтернеті (наприклад, суперечки щодо електронної комерції), були розроблені нові інструменти, які пропонували вирішення спорів онлайн. Традиційні способи захисту прав, такі як судовий, переговори, медіація та арбітраж виявилися неефективними тим, що мали необхідність вирішення складних питань юрисдикції та вибору права, передбачали витрати на проведення міжнародних процесів між учасниками, які живуть на великій відстані один від одного, мали проблеми щодо забезпечення виконання результатів вирішення спорів та забезпечення наданих прав. Таким чином, виникла потреба в механізмі, який міг би служити недорогою, зручною та доступною альтернативою.

Послуги ODR надаються нейтральними приватними організаціями згідно з опублікованими ними на власних вебресурсах правилами. Механізм сприймається як такий, що може забезпечити ефективний, справедливий, дешевий процес, має своїм результатом адаптивні рішення для вирішення спорів на світовому ринку електронної комерції та інших сфер діяльності інтернет-спільноти. Протягом багатьох років, з розвитком глобальної електронної комерції та інформаційних технологій загалом, усе більше компаній звертаються до онлайн-вирішення суперечок як до найкращого варіанту вирішення спорів у цій сфері. Тенденція розвитку ODR як у кількісному, так і в географічному плані є позитивною.

Переваги та недоліки ODR. Загалом, механізм ODR має ряд переваг, які є особливо актуальними під час вирішення міжнародних спорів між представниками бізнесу та споживачами.

Однією з основних переваг ODR є його здатність долати такі перешкоди як місце та відстань. Через використання онлайн-спілкування процес комунікації між людьми в різних місцях може відбуватися легко і швидко без необхідності фізичної присутності. Ця перевага також, ймовірно, збільшить можливість використання широкого спектру професійних знань у процесі через залучення експертів, які знаходяться відстані. Віртуальне спілкування в цьому контексті відкриває можливість створення нових видів нефізичних просторів, у яких можна використовувати віртуальні процеси та інструменти.

Ще одна перевага – простота і зручність процесу. Крім доброї волі та підключення до інтернету, процес майже нічого не вимагає від сторін. Немає потреби погоджувати нейтральне місце і їхати туди, немає потреби узгоджувати графіки зустрічей, адже постачальники послуг ODR доступні 24 години на добу, 7 днів на тиждень. Цей процес також передбачає істотну економію часу, завдяки тому, що немає необхідності проводити зустрічі особисто, узгоджувати графіки принаймні трьох людей і витратити дорогоцінний час на подорожі. Економія часу, відсутність необхідності орендувати приміщення для проведення зустрічей сприяють, безумовно, і зниженню витрат.

Цифрові комунікаційні засоби дозволяють сторонам подавати запити, заповнюючи електронні форми, а також подавати документи та обмінюватися кореспонденцією онлайн через захищені канали. Таким чином, сторони, нейтральні учасники обмінюються інформацією в електронному вигляді (на додаток до використання будь-яких доступних аудіо- та відеозасобів), зменшуючи потребу в інших потенційно трудомістких і дорогих засобах зв'язку та особистих зустрічах, слуханнях. Нові технології дозволяють створювати автоматичні повідомлення, а також бази даних для підтримки реєстрації та архівування документів. Фінансові операції в ході провадження,

у тому числі онлайн-оплата кредитною карткою, фіксуються в спеціальних фінансових базах даних.

Швидкий розвиток електронної комерції обумовлює особливу цінність ефективного за часом та дешевого вирішення спорів, що виникають внаслідок транзакцій у цій сфері. Можна очікувати в майбутньому позитивні зміни динаміки застосування ODR суб'єктами, які ведуть бізнес в інтернеті [179].

Онлайн-процес вирішення спорів має перевагу в зменшенні напруги та ворожості між сторонами. Так, дослідження американської вченої Анни-Марі Хаммонд про конфлікти та їх вирішення, продемонстрували, що сторони конфлікту почуваються спокійнішими, менш ворожими та більш впевнені в собі в середовищі онлайн-суперечок. Кілька користувачів визначили онлайн-середовище як менш напружене та загрозливе, таке, що зменшує неприємні почуття в порівнянні з процесами вирішення конфліктів при особистій зустрічі [166]. Схоже, що дистанція між двома сторонами конфлікту допомагає їм зберігати спокій і зосереджуватися на основних питаннях вирішення конфлікту.

Нетократія також сприймається як одна з переваг ODR. Цей термін відноситься до анонімності, що забезпечується інтернет-спілкуванням. Нетократія в процесах ODR (у порівнянні з процесами ADR на основі зустрічей віч-на-віч) вирівнює ігрове поле в ситуації, коли є дисбаланс сил (відкритий чи прихований) і, імовірно, сприятиме справді безпрограшному договору, у якому обидві сторони задоволені результатом. Це часто стосується вирішення конфліктів у площині клієнт-надавач послуг (це суперечки, які за своєю природою мають ознаки сильної сторони (надавач послуги) проти слабкої сторони (клієнт)). В офлайн-відносинах підпорядкована сторона, як правило, йде на поступки, щоб уникнути конфронтації з домінуючою стороною. Оскільки інтернет забезпечує

безпечний бар'єр на відстані, то слабка сторона буде наполегливіше відстоювати свою позицію і з меншою ймовірністю піде на поступки.

Ще однією характеристикою комунікацій в ODR є той факт, що вона базується на письмових (текстуальних) комунікаціях. Цей вид комунікації має ряд притаманних переваг: по-перше, сповільнює темп відповіді в порівнянні з усним спілкуванням, а також дозволяє візуалізувати слова в тексті. Таким чином, це дає змогу сконцентруватися на тому що сказано, і діє як бар'єр для імпульсивних фраз та вчинків. Крім того, це спілкування змушує того, хто передає повідомлення бути точним і зрозумілим. У цьому виді комунікацій (на відміну від особистого спілкування) недостатньо просто натякнути.

Ще однією перевагою ODR є архівне збереження процесу спілкування. Цифрове супроводження письмових текстів і той факт, що вони автоматично зберігаються, дає можливість точно документувати весь процес вирішення спору та при необхідності без труднощів перевірити необхідні дані, які в подальшому можуть викривлятися або заперечуватися сторонами.

Незважаючи на свої переваги, ODR не позбавлений недоліків. По-перше, це стосується письмових повідомлень. Письмові комунікації завжди «сухі», лаконічні та позбавлені інтерактивності в порівнянні з особистим спілкуванням. У письмовому спілкуванні бракує невербальної мови, як от міміка, жести та тон голосу. Можна також припустити, що розмова, у якій відсутні вирази обличчя, жести, і т.п. може призвести до непорозумінь [166].

Також до недоліків онлайн-вирішення спорів можна віднести диспозитивність цього способу вирішення конфліктів, тобто більшість процесів у ньому не є обов'язковими або можуть бути реалізовані лише за умови, що сторони дають попередню згоду на застосування ODR у разі майбутнього спору. Ця проблема може вирішуватись згодою з правилами та умовами надання послуг, яку, наприклад, дає користувач вебсайту перед його

використанням. У цих правилах може бути зазначено про обов'язкове вирішення суперечок арбітражем, який створюється адміністрацією. Проте, таке вирішення конфліктів може застосовуватись тільки до вирішення суперечок між користувачами вебресурсу. Коли справа відноситься до спору з адміністрацією, то в такому разі диспозитивність ODR поступається ефективністю судовому та урядовому способам захисту.

Види ODR. Виділяють такі види ODR як онлайн-переговори, онлайн-медіація та онлайн-арбітраж. По своїй суті ці інструменти вирішення спорів є традиційними переговорами, медіацією та арбітражем, але з використанням новітніх інтернет-технологій.

Так, медіація, в основному, є добровільним процесом, який дає можливість сторонам вирішити спір між ними за допомогою нейтральної третьої сторони, посередника, який не уповноважений приймати рішення щодо спору. Посередник спілкується з обома сторонами й намагається залучити їх до безпрограшної угоди, яка стосується інтересів кожного.

Медіація в режимі онлайн зазвичай починається з того, що сторонам надсилається електронний лист з інформуванням про основні положення щодо онлайн-посередництва. Потім зустрічі проводяться віртуально в «кімнатах чату», де посередник може спілкуватися окремо з кожною стороною або одночасно з обома сторонами. Зазвичай є одна чат-кімната для спільних сесій, одна для зборів або «кімнати секцій», а інша для подання та зберігання документів. Цей процес також може відбуватися за допомогою електронного листування [163].

Онлайн-переговори – це процес ведення переговорів між партнерами за допомогою електронних засобів. Інтерес до електронних переговорів мотивується його потенціалом надавати діловим партнерам більш ефективні рішення, що дозволяє їм укласти кращі контракти за менший час. Більшість

сучасних електронних ринків підтримують певну форму електронних переговорів [215].

Професійний учасник переговорів повинен володіти навичками їх ведення для вирішення бізнес-конфліктів і досягнення прийнятного бізнес-рішення із зацікавленими сторонами. Онлайн-переговори можуть передбачати залучення професійного переговорника, який за допомогою використання методів переконання та інших прийомів ведення переговорів досягає корисних результатів для сторони, яку представляє, усуваючи конфлікти та неузгодженості в бізнес-відносинах.

Онлайн-арбітраж можна визначити як арбітраж, у якому всі аспекти розгляду проводяться в режимі онлайн. Онлайн-арбітражі можуть проводити слухання за допомогою відеоконференцій, але більшість онлайн-арбітражів просто вимагають від сторін завантажити свої докази в електронному вигляді, відповісти на запитання арбітра, і, як наслідок, вони отримують рішення від арбітра. Онлайн-арбітраж має багато подібних переваг разом з онлайн-медіацією, як-от нижчі витрати та гнучкість через їхню асинхронну природу. Відсутність особистої взаємодії, є незначним недоліком онлайн-арбітражу, оскільки він менше опирається на взаємодію сторін, а більше на письмові докази [163].

Отже, зважаючи на написане вище, можна зазначити, що інтернет пропонує унікальні можливості для нових способів вирішення спорів щодо цифрового контенту, яким може бути фактична публікація чи спірний коментар, або скарга до адміністратора сайту щодо обробки такого повідомлення чи коментаря.

Онлайн-вирішення спорів (ODR) відноситься до механізмів, які сприяють вирішенню спорів онлайн без залучення державних чи наддержавних інституцій. ODR все частіше використовується підприємствами та споживачами для вирішення конфліктів, що виникають

унаслідок онлайн-транзакцій. ODR по суті охоплює всі способи вирішення спорів між сторонами з належним рівнем управління, включаючи переговори, медіацію та арбітраж. ODR вважається бізнес-рішенням для ефективного та недорогого вирішення спорів щодо транскордонних онлайн-відносин, що дозволяє уникнути громіздких судових процесів, відповідно до чинного законодавства.

Вирішення суперечок у режимі онлайн є особливо корисним, коли немає офіційного договору, який визначає правовідносини та встановлює зобов'язання щодо вирішення спору відповідно до визначеної сторонами юрисдикції, а суспільні відносини регулюються за допомогою норм саморегулювання. Саме ODR є своєрідним заміником судової влади в саморегулювальних інтернет-відносинах [21].

Крім уже висвітленого онлайн-вирішення спорів можна виділити такий вид гарантування норм саморегулювання як самозахист прав та інтересів в інтернеті.

Кількість кібератак на організації та приватних користувачів зростає з кожним роком. Найбільш вразливими галузями є фінансова та телеком-сфера, а також органи державної влади. У зв'язку із цим компанії-надавачі послуг в інтернет-сфері змушені постійно вдосконалювати технології для захисту персональних даних своїх користувачів. Однак, варто зауважити, що відповідальність за збереження даних у цифровому просторі несуть і самі користувачі, які повинні бути більш пильними. Для цього необхідно розвивати цифрову грамотність населення для можливості здійснення користувачами інтернету самостійного захисту своїх персональних даних від несанкціонованого використання.

Такі вчені як Ч.Н. Азімов, К.Н. Анненков, В.П. Грібанов, І.О. Дзера, О.С. Йоффе, В.Ф. Кириченко, Д.І. Меєр, Й.О. Покровський, З.В. Ромовська,

Г.А. Сverdлик, В.І. Синайський, Є.О. Харитонов, В.Л. Яроцький досліджували самозахист у своїх роботах.

Самозахист як поняття вживається в Цивільному кодексі України, де визначається як «застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства» [104], захист особою цивільних прав та інтересів самотужки, своїми власними діями, без звернення до суду або іншого органу, який здійснює захист цивільного права [93].

Не можна не погодитись з О.М. Берназ-Лукавецькою, яка вказує на конституційну природу права на захист персональних даних особи, яке є похідним від права недопущення втручання в особисте життя та права на заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу [4].

У зарубіжній літературі вживається поняття «Digital self-defense» для позначення самостійного захисту користувачами своїх прав під час використання цифрових технологій, використання стратегій самозахисту користувачами інтернету для забезпечення цифрової безпеки, захисту конфіденційної особистої електронної інформації. Цифровий самозахист вимагає від користувачів інтернету активної участі в захисті власної особистої інформації.

Можна виділити чотири основних напрями самозахисту: *комп'ютерний* (на рівні програмного забезпечення, яке встановлюється на персональні комп'ютери), *облікових записів* (наприклад, використання декількох облікових записів електронної пошти для розділення особистого та ділового використання), *надійності паролів* (є ключовою стратегією захисту особистої інформації, на думку Microsoft, ідеальний пароль повинен складати щонайменше 14 символів і містити літери, розділові знаки, символи та цифри, де складність додається включенням великих літер) та *керування*

особистою інформацією за допомогою параметрів конфіденційності (багато вебсайтів надають можливість зменшити обсяг використання особистої інформації, за допомогою налаштування параметрів конфіденційності) [142].

Часто навіть безпечні для користувачів цифрові продукти можуть сприяти розповсюдженню персональних даних. Так, популярний месенджер Telegram, який зовні здається безпечною і зашифрованою платформою для обміну повідомленнями, насправді є «притулком» для шахраїв. Так, надзвичайно популярними є схеми обману користувачів із використанням ботів для незаконного отримання конфіденційної інформації, у тому числі і фінансової. [205].

Можна зазначити, що самозахист персональних даних в інтернеті є надзвичайно важливим та необхідним інструментом протидії їх несанкціонованому використанню. Ефективність самозахисту в першу чергу залежить від рівня цифрової та правової грамотності інтернет-користувачів, на що потрібно звернути увагу органам державної, які реалізують політику у сфері інформаційної безпеки та компаніям, які відповідальні за збереження конфіденційності персональних даних.

Самозахист і саморегулювання в інтернеті можуть мати важливий зв'язок, особливо в контексті забезпечення безпеки та ефективності онлайн-середовища. Самозахист в інтернеті означає заходи, які користувачі вживають для захисту своєї приватності, особистої інформації, а також для попередження можливих загроз та кібератак. Це може включати використання паролів, двоетапної перевірки, антивірусного програмного забезпечення, захисту персональних даних та обмеження доступу до конфіденційної інформації.

Саморегулювання в інтернеті, з іншого боку, стосується колективних зусиль спільнот та громад для встановлення правил та стандартів поведінки, які сприяють забезпеченню порядку, етичності та ефективності спільного

використання онлайн-ресурсів. Громади можуть створювати кодекси поведінки, етичні стандарти, процедури вирішення конфліктів та інші механізми саморегулювання, щоб забезпечити безпеку та доброзичливий клімат в онлайн-середовищі.

Зв'язок між самозахистом та саморегулюванням в інтернеті полягає в тому, що індивідуальні зусилля користувачів у сфері самозахисту можуть бути підсиленими або підтриманими колективними діями спільноти. Коли громади визначають загальні стандарти безпеки та етичних норм, це може забезпечити додатковий рівень захисту для кожного окремого користувача.

Наприклад, у випадку криптовалютних спільнот, які активно використовують саморегулювання, користувачі вживають індивідуальних заходів самозахисту, таких як захист приватного ключа до свого гаманця, а також дотримання правил та стандартів, визначених спільнотою. Це допомагає запобігати шахрайству та втраті коштів, а також забезпечує довіру в екосистемі криптовалют.

Загалом, взаємодія між самозахистом та саморегулюванням в інтернеті допомагає створювати безпечне, довірче та збалансоване онлайн-середовище для всіх учасників, сприяючи ефективному та гармонійному використанню цифрового простору.

3.2. Правила користування вебресурсами як норми саморегулювання.

Сучасна цифрова епоха, насичена великою кількістю вебресурсів та онлайн-платформ, перетворює суспільну діяльність і взаємодію. Від вебсайтів соціальних мереж до онлайн-ринків і сервісів, які надають різноманітні послуги, інтернет став не тільки важливою частиною нашого повсякденного життя, але й невід'ємним елементом економіки та суспільства загалом. В умовах цифрової трансформації зростає і значущість саморегулювання як інструмента, що допомагає встановлювати порядок та ефективно управляти цим онлайн-екосистемою. Особливу увагу слід звернути на правила користування вебресурсами, оскільки вони виступають важливими нормами саморегулювання в цьому динамічному інтернет-просторі. Цей розділ дисертації присвячений вивченню та аналізу природи, ролі та впливу правил користування вебресурсами на сучасну онлайн-спільноту та її функціонування.

Спробуємо визначити які правила користування взагалі використовують вебсайти для саморегулювання, як їх називають, що ці правила містять. Спробуємо надати конкретні приклади правил користування вебресурсами, систематизуємо їх, надамо визначення, проаналізуємо ознаки та функції. Вважається доцільним вживати термін «правила користування вебресурсами» як загальну назву норм саморегулювання, які створюються адміністрацією різних вебресурсів.

Децентралізація регулювання в онлайн-світі є практично корисною, особливо з розвитком цифрового ринку, де інновації відбуваються у сферах або секторах, де державне регулювання відсутнє.

Правила користування вебресурсами показують, як децентралізація регулювання здійснюється приватними суб'єктами (тобто бізнесменами), які сьогодні стали основою онлайн-транзакцій. По суті, це договір, який встановлює основу, на якій будуються та регулюються відносини між

сторонами на платформі. Як договір, їх існування ґрунтується на домовленості між сторонами щодо положень, передбачених умовами. У реальному житті положення оформлюються онлайн-платформою як стандартний договір, що означає, що, як правило, користувачі можуть використовувати платформу, лише погодившись з умовами використання вебресурсу [222].

Наприклад, щоб отримати доступ до послуг, що надаються компаніями соціальних медіа, їхні користувачі повинні прийняти відповідні Умови використання (Terms and Conditions) або Умови надання послуг і Правила Спільноти (Terms of Service and Community Guidelines), які визначають, який вміст є прийнятним на платформі. Ці договірні угоди зазвичай можуть бути змінені за бажанням компаній соціальних мереж. Платформи соціальних медіа регулярно видаляють вміст зі своїх платформ на основі цих Умов використання або Правил Спільноти – або з власної ініціативи, у відповідь на зовнішній тиск, або на основі скарг своїх користувачів. Таким чином, можна стверджувати, що ці компанії вже певним чином саморегулюються [192, с. 15].

Варто зазначити, що вебресурси охоплюють широкий спектр: від інтернет-магазинів та вебпорталів до цифрових сервісів і мобільних додатків. Це означає, що правила користування вебресурсами мають багато різноманітних аспектів, залежно від конкретного сервісу.

На основі проведеного аналізу сформулюємо наступне визначення. **Правила користування вебресурсами** – це набір внутрішніх правил, умов і вимог, встановлених адміністрацією конкретного вебсайту чи інтернет-платформи, які регулюють поведінку користувачів на даному ресурсі. Ці правила визначають умови доступу, використання, інтеракції та створення контенту на вебресурсі. Вони є частиною норм саморегулювання в інтернет-середовищі та визначають права, обов'язки та відповідальність

користувачів, сприяючи підтримці порядку та забезпеченню безпеки на цьому ресурсі.

Суб'єктами встановлення правил користування вебресурсами є адміністрація та власники цих ресурсів. Іншими словами, це ті особи або організації, які володіють, управляють або керують конкретними вебсайтами чи інтернет-платформами. Саме вони встановлюють і змінюють правила користування, визначають умови використання своїх ресурсів, а також встановлюють механізми забезпечення дотримання цих правил користувачами.

Способом погодження встановлених правил користування вебресурсами є клік як погодження із цими правилами або повідомлення, що користування сайтом вважається укладенням угоди. Таким чином укладаються договори типу “click-wrap” і “browse-wrap” [92]

Угоди clickwrap – це тип електронного підпису, який передбачає натискання користувачем простої кнопки для прийняття угоди. Це дозволяє організаціям отримати юридичну згоду за лічені секунди, що полегшує та прискорює роботу користувача [225]. На відміну від угод clickwrap, угоди browsewrap не вимагають від користувача вчинення дій для підтвердження згоди на її укладення. Натомість в умовах browsewrap зазвичай зазначено, що використання вебсайту вважається прийняттям угоди. Судова практика свідчить, що умови використання, представлені таким чином, не створюють договір, який має юридичну силу, якщо власник вебсайту не представить докази того, що користувач фактично чи конструктивно знав умови [123].

Якщо відвідати сайти популярних соціальних мереж, таких як X (Twitter), YouTube, Facebook, то можна побачити в кінці кожної вебсторінки посилання на Умови використання, Політику конфіденційності. Як мінімум, у названих інтернет-платформах ці два види зводів норм зустрічаються постійно. Додатково ще можуть бути правила щодо використання файлів

куків, щодо реклами тощо. Так, можна виокремити наступні *складові* правил користування вебресурсами: умови використання, політика конфіденційності, інші правила. Варто зазначити, що часто адміністрація вебсайтів використовує аналізовані правила під різними назвами, але завжди вони містять умови користування (відомості щодо користування таким вебресурсом, щодо отримання послуг), та правила щодо конфіденційності (порядок збору даних користувачів та їх використання). Вважається з необхідне детальніше дослідити окремо умови використання та політику конфіденційності як саморегулівних правил користування вебресурсами.

У контексті саморегулювання слід підкреслити важливість *умов користування*, як передового механізму вирішення питань, пов'язаних із вмістом. Умови користування набувають значущості через той факт, що компанії мають можливість визначати, що є допустимим або забороненим на їхніх платформах. У контексті юрисдикцій, де деякий контент усе ще дозволений, компанії можуть встановлювати власні правила, визначаючи, яким чином вони бажають, щоб їхні послуги використовувалися. Таким чином, вони мають можливість створювати власні норми. Цей підхід дозволяє регулювати конкретні питання щодо контенту на глобальному рівні, незважаючи на різні юридичні рамки.

Прозорість відіграє ключову роль у процесі саморегулювання, оскільки чіткі настанови інформують користувачів про те, що дозволено та заборонено. Крім того, важливо систематично оновлювати та переглядати умови користування. Враховуючи можливість появи нових тенденцій, цей процес може вимагати актуалізації умов користування з метою забезпечення їх ефективності. Отже, умови користування вебресурсами як засоби саморегулювання можуть допомогти компаніям ефективно вирішувати питання, пов'язані з контентом, та сприяти безпеці та повазі в онлайн-середовищі [209].

На різних цифровий майданчиках можуть зустрічатися різні назви цього документу – просто Умови використання, Умови та правила, Умови та положення і т.п. По суті, тут відображаються такі аспекти як умови на яких користувачі укладають угоду зі стороною надавача послуг та права та обов'язки сторін, порядок виконання угоди. Умови використання можна трактувати як публічну оферту [206]. Тут повинні бути наявні конкретні пункти, з якими обидві сторони погоджуються в контракті. Наприклад, у контракті на покупку нерухомості, умовами може бути те, що сторона погодилася придбати певний будинок або квартиру за фіксовану ціну зі встановленою датою закриття угоди. Аналогічно, у випадку покупки товару через електронний магазин, умови можуть вказувати на гарантовану покупку товару за ціною, вказаною при оформленні замовлення.

Умови користування – це типові договори, що формуються однією стороною і запропоновані користувачам на одних і тих самих умовах для всіх. Оскільки користувачі не мають можливості вести переговори, а лише прийняти або відхилити ці умови, Умови обслуговування є частиною юридичної категорії угод про приєднання. Насправді ці угоди встановлюють своєрідні відносини «бери або залишай», замінюючи традиційну концепцію договірних положень між сторонами [135, с. 22].

Можна зазначити, що підтвердженням укладення такого договору, який укладається на основі викладених умов може бути реєстрація на сайті, надання згоди з Умовами використання, шляхом кліку на відповідне поле сайту, чи іншим способом.

У випадку покупки товару через електронний магазин, порядком, підтвердженням виконання угоди є доставка товару протягом певного часового інтервалу та відсутність суттєвих відмінностей від того, що було вказано при оформленні замовлення [228].

Варто зазначити, що вебресурси охоплюють широкий спектр: від інтернет-магазинів та вебпорталів до цифрових сервісів і мобільних додатків. Це означає, що правила користування вебресурсами мають багато різноманітних аспектів, залежно від конкретного сервісу.

Умови використання сайту інтернет-магазину є однією з форм правил користування. Вони визначають, яким чином користувачі можуть замовляти товари, проводити оплату й отримувати доставку товарів. Важливим елементом є гарантійні обов'язки та їх обмеження, які визначаються законодавством про захист прав споживачів. Такі правила також можуть включати вимоги податкового законодавства та використання реєстраційного номеру облікової картки платника податків при продажу технічно-складних товарів [89].

Загалом, якщо говорити наприклад про умови користування як про норми саморегулювання саме соціальних мереж, то тут варто додати кілька ключових моментів. Перш за все, необхідно змусити соціальні мережі дотримуватися строго своїх власних правил «Умов використання» та надати органам влади повноваження для контролю за їх дотриманням. Другим важливим кроком є внесення змін у законодавство, що дозволить визначити прибуток, отриманий платформами від поширення шкідливого контенту, та надати можливість накладати штрафи за це. Зрештою, важливо заохочувати використання саморегулювання в цифрових платформах, сприяючи його розвитку під певним контролем з боку уряду [138].

Існує також поняття, яке звучить мовою оригіналу як Terms Of Use. По суті, можна відносити це поняття і до умов використання (Terms And Conditions), але є думка, яка вказує на те, що це різні поняття. Так, Джоель Тореллі робить акцент саме на тому, що існують окремо Умови та Положення (Terms And Conditions) й Умови використання (Terms Of Use) [214].

Вказується, що перше поняття застосовується вже в тому випадку, якщо між клієнтом, який платить, і компанією, яка надає послуги онлайн, відбувається економічний обмін, а друге поняття ж вказує на порядок користування самим сайтом. Автор вказує, що Умови використання повинні містити інформацію про те, що вебсайт робитиме з даними відвідувачів, які були згенеровані під час відвідування сайту, і чи будуть вони надані чи використані з будь-якою метою. Іншими розділами можуть бути повідомлення про файли cookie, загальні застереження, відповідність міжнародним стандартам (тобто дотримання законів певних юрисдикцій) і ліцензія на використання. Також автор додає, що основним компонентом угоди про умови використання буде визначення того, що таке використання або неправильне використання продукту чи послуги, які ви надаєте.

Тут вбачається певна плутанина понять, адже Умови використання прирівнюються до Політики конфіденційності. Проблема недостатньої стандартизації та неоднозначності термінів в умовах використання вебресурсів важлива й актуальна. Часто такі умови є малозрозумілими, а їхні терміни можуть викликати плутанину й потребують додаткового уточнення та стандартизації.

Варто все ж погодитись, що при використанні сайту можуть виникати декілька угод. Це може залежати від типу використання користувачем вебресурсу. Наприклад, відвідувач може просто знайомитись із товаром інтернет-магазину, може отримувати інформаційні послуги шляхом ознайомлення зі статтями на сайті, а може й купити певний товар. Вважається доцільним не створювати безліч документів, а описати в одному документі всі аспекти діяльності вебресурсу та умови договору. Окремим документом варто виділити *Політику конфіденційності*, де вже й описувати положення про захист особистої інформації, порядок її збору та використання.

Політика конфіденційності відноситься до нормотворчого виду саморегулювання у сфері забезпечення конфіденційності [197]. У світі, де конфіденційність даних стає все більш актуальною проблемою, саморегулювання виявляється потужним інструментом для забезпечення відповідального оброблення інформації про користувачів. Важливо розуміти, що це не виключає можливості державного регулювання, але саморегулювання може бути ефективнішим у ряді випадків. Воно сприяє швидкому адаптивному реагуванню галузі на нові виклики, дозволяє балансувати інновації та захист споживачів, і заохочує конкуренцію на ринку, що сприяє покращенню продуктів і послуг [111].

Політика конфіденційності, як вид саморегулювання у використанні вебресурсів, відіграє ключову роль у забезпеченні захисту особистих даних користувачів та їхньої конфіденційності в онлайн-середовищі. Ця політика визначає правила та умови, за якими оператор вебресурсу збирає, обробляє і зберігає інформацію, яку користувачі надають під час використання сайту чи послуги. Політика конфіденційності на вебресурсах включає важливі аспекти, які спрямовані на захист особистих даних користувачів та забезпечення їхньої приватності.

Насамперед, визначається, які дані будуть збиратися від користувачів, включаючи особисту інформацію та дані про місцезнаходження. Має пояснюватись, як ці дані будуть використовуватися та чи будуть вони передаватися третім сторонам. Політика конфіденційності встановлює заходи безпеки для захисту цих даних від несанкціонованого доступу або втрати. Вона визначає права користувачів щодо їхніх особистих даних, включаючи право на доступ, виправлення та видалення даних.

Ця політика також може містити інформацію про використання cookies і інших технологій для збору інформації про користувачів. Вона пояснює, як

ці дані використовуються для покращення вебсайту та як користувачі можуть керувати налаштуваннями цих технологій.

Політика повинна також визначати процедуру інформування користувачів про будь-які зміни в політиці конфіденційності та як ці зміни можуть вплинути на їхні права та налаштування конфіденційності. До того ж вона має містити контактну інформацію, щоб користувачам було легко зв'язатися з адміністрацією вебресурсу для отримання додаткової інформації чи вирішення питань. Політика конфіденційності створює довіру між користувачами і вебресурсами, забезпечуючи прозорість та контроль над обробкою особистих даних.

Політика конфіденційності дозволяє користувачам бути обізнаними щодо того, як їхні дані використовуються та зберігаються в цифровому середовищі. Це важливий крок у напрямку саморегулювання, що сприяє збалансованому використанню інформації та захисту приватності в онлайн-середовищі.

Політика конфіденційності може визначатися як юридичний документ, який докладно пояснює, як будуть використовуватися та оброблятися особисті дані, зібрані через вебсайти або мобільні додатки. Вона є важливим інструментом для захисту як прав споживачів, так і інтересів компаній, що збирають ці дані.

Політика конфіденційності може відрізняється від угод щодо захисту даних і політики файлів cookie, які на деяких вебсайтах зазначаються окремо. Угода про захист даних зазвичай має внутрішнє призначення та описує, як буде забезпечено безпеку особистих даних користувачів. Вона не призначена для загального споживача. Політика щодо файлів cookie повідомляє користувачам про використання технологій для відстеження їхньої активності на вебсайті або в додатку.

Політика конфіденційності стає актуальною, коли користувачі надають особисту інформацію, таку як адресу електронної пошти чи ім'я, і визначає, як ця інформація буде використовуватися та чи буде передаватися третім сторонам. Вона регулює питання збору та обробки даних, встановлює заходи безпеки для захисту цих даних, надає права користувачам на доступ та управління своєю особистою інформацією, повідомляє про зміни у політиці та надає контактну інформацію для звернень.

Усі ці аспекти важливі як для користувачів, які повинні знати, як їхні дані використовуються, так і для компаній, які мають забезпечити відповідність з законодавством та довіру споживачів через прозорість та контроль над обробкою даних.

Деякі закони про регулювання конфіденційності вимагають наявності політики конфіденційності. Ця тенденція почалася порівняно нещодавно і закони не всюди однакові. Наприклад, GDPR (Загальний регламент захисту даних) встановлює регулювання цієї сфери починаючи з 2016 року щодо того як можна збирати та обробляти дані, якщо ви живете або ведете бізнес у ЄС. ССРА (Каліфорнійський закон про конфіденційність споживачів) – це закон штату, підписаний у 2018 році, призначений для захисту жителів Каліфорнії від неправомірних практик збору даних [226].

В Канаді діє Закон про захист особистої інформації та електронних документів (PIPEDA), відповідно до якого підприємствам часто потрібна інформована згода споживачів на обробку даних, в чому і допомагає політика конфіденційності. Також і Закон Вірджинії про захист даних споживачів (CDPA) дає жителям Вірджинії більше контролю над своїми особистими даними, і необхідність для вебресурсів надавати політику конфіденційності [165].

Забезпечення актуальності та відповідності Політики конфіденційності є критично важливою задачею для будь-якої організації, яка опрацьовує

особисті дані. Оскільки норми та вимоги щодо обробки особистих даних можуть час від часу змінюватися, важливо періодично оцінювати та оновлювати політику, щоб вона залишалася актуальною та відповідала поточному законодавству.

Зміни в практиці обробки даних можуть включати в себе різні аспекти, такі як типи даних, які збираються, способи їхньої обробки, а також процедури збереження і захисту. Ці зміни можуть бути обумовлені новими вимогами законодавства або стратегічними перетвореннями внутрішньої діяльності компанії.

Варто зауважити, що одне лише оновлення політики конфіденційності недостатнє. Важливо також повідомити аудиторію вебсайту або платформи, про ці зміни. Це може бути здійснено через сповіщення на вебсайті, електронною поштою або іншими засобами комунікації. Повідомлення користувачів є важливим етапом, оскільки це дозволяє зберегти їхню довіру та забезпечити відповідність з обов'язками, які виникають з підтримки актуальної політики конфіденційності. Невиконання цих кроків може призвести невідповідності з вимогами законодавства і підірвати довіру користувачів до онлайн-компанії та її практики обробки даних. Тому важливо пильно відстежувати зміни в цій сфері та дотримуватися найвищих стандартів щодо захисту особистих даних [120].

Багато вебсайтів оновлюють свої політики конфіденційності і вказують на відповідність стороннім стандартам. Проте такі зміни робляться нечасто, і лише невелика частина вебсайтів вказує на таку відповідність. Більше того, докладний аналіз показує, що багато з тих, хто вказує на свою відповідність певним стандартам, насправді не відповідають їм. Тобто саморегулювання через недобросовісність окремих адміністраторів онлайн-компаній може мати обмежений вплив на зміст політики конфіденційності і недосконалі правила

можуть бути використані фірмами для створення хибного враження про відповідність міжнародним загально визнаним стандартам у цій сфері [158].

Наступним видом правил саморегулювання в інтернеті є *правила щодо реклами*. Вони можуть мати різні назви: Центр політики Google Ads, Стандарти розміщення реклами в Facebook, X Ads policies (Рекламна політика X). Політика реклами, або рекламна політика, є важливою складовою правил користування вебресурсами і виступає як норма саморегулювання для організацій, які використовують онлайн-рекламу. Ця політика визначає принципи та стандарти, яких повинні дотримуватися усі сторони, що взаємодіють з рекламними матеріалами на вебресурсі. Вона спрямована на забезпечення етичності та чесності в рекламній діяльності та має на меті захист користувачів від недостовірної чи оманливої інформації. Встановлення рекламних стандартів має вирішальне значення під час запуску рекламної платформи в інтернеті [229].

Розглянемо деякі конкретні приклади таких рекламних правил.

Політика реклами, яку встановлює Google, є важливим документом, що визначає правила та умови для рекламодавців, які використовують платформу Google для своїх рекламних кампаній. Ця політика виступає як приклад саморегулювання у сфері реклами, оскільки її розробка та впровадження покладаються на саму компанію Google, а не на державні органи.

Основною метою політики реклами Google є забезпечення чесності, прозорості та відповідальності в області реклами в онлайн-середовищі. Ця політика охоплює широкий спектр питань, включаючи якість реклами, захист конфіденційності даних користувачів, можливість блокування реклами та забезпечення невторчання в користувацький досвід. Вона встановлює вимоги та обмеження для рекламодавців, спрямовані на забезпечення високих стандартів у сфері реклами.

Google використовує різні механізми для забезпечення дотримання політики реклами на своїй платформі. Ці механізми включають систему автоматичного виявлення порушень, команду модераторів, які відслідковують випадки порушення політики, а також можливість користувачів подавати скарги на рекламу, яка не відповідає цій політиці.

Політика реклами Google є прикладом ефективного саморегулювання в сфері реклами, оскільки вона поєднує гнучкість у відповіді на зміни в ринкових умовах з відповідальністю перед користувачами та рекламодавцями. Однак важливо враховувати, що ця політика має свої переваги і недоліки, зокрема, залежність від доброї волі компанії Google та необхідність довіри до її регулюючих заходів. Усупереч цим обмеженням, вона залишається важливим інструментом для забезпечення високих стандартів у сфері реклами в онлайн-середовищі [74].

Інтернет-медіа X (Twitter) також має свій звід рекламних правил. В них зазначається, що вони застосовуються до всіх платних рекламних продуктів Twitter. Рекламодавці відповідають за використання сервісу Реклама у Twitter. Це означає, що вони повинні дотримуватись усіх чинних законів і нормативних вимог, а також створювати чесну та безпечну рекламу, що демонструє повагу до аудиторії. Політика реклами Twitter вимагає від користувачів дотримання законодавства, але її не слід розглядати як поради з будь-яких правових питань [233].

Політики реклами Twitter та Google мають багато спільних рис. Обидві політики мають на меті забезпечити прозорість та відповідальність у сфері реклами. Вони також охоплюють широкий спектр питань, включаючи якість реклами, конфіденційність, блокування реклами та взаємодію з користувачами.

Однак є також деякі ключові відмінності між цими двома політиками. Наприклад, політика реклами Twitter має більш жорсткі правила щодо

дискримінаційних рекламних оголошень. Крім того, політика реклами Twitter дозволяє користувачам блокувати рекламу, яка не відповідає їхнім інтересам, навіть якщо ця реклама відповідає правилам політики.

У 2023 році Facebook усе ще панує в цифровому світі реклами в соціальних мережах. Понад сім мільйонів рекламодавців відкривають магазини, і ця платформа продовжує залишатися улюбленою для компаній, які прагнуть охопити свою цільову аудиторію. Але хоча вони в основному складаються з невеликих підприємств, великі гравці також активно залучені. У процесі розгляду заявок на рекламне оголошення використовуються рекламні стандарти Facebook, щоб переконатися, що всі оголошення відповідають політиці компанії. Це включає в себе відомості чи реклама містить точну інформацію, чи не вводить в оману, не містить неприйнятних зображень, тексту чи повідомлень і багато іншого [159].

На основі проведеного аналізу можна зазначити, що політика реклами, яка використовується на згаданих платформах, показує важливий приклад саморегулювання в інтернет-середовищі. Ці політики визначають правила та стандарти для рекламодавців з метою забезпечити прозорість, відповідальність та захист прав користувачів. Основні аспекти цих політик включають якість реклами, дотримання конфіденційності даних користувачів, можливість блокування нав'язливої реклами та забезпечення чесної взаємодії з користувачами. Вони також передбачають механізми контролю, такі як системи автоматичного виявлення порушень, команди модераторів та системи скарг.

Ці політики є важливими для забезпечення довіри користувачів до рекламних послуг та захисту їхніх прав на приватність та безпеку. Вони вказують, що в інтернет-середовищі може існувати ефективне саморегулювання, яке сприяє створенню справедливих та етичних умов для реклами. Загалом, політика реклами на вебресурсах слугує як важливий

приклад того, як саморегулювання може сприяти створенню етичного та безпечного інтернет-середовища, де права та інтереси користувачів захищені.

Політика партнерської програми (affiliate policy) є важливою складовою сучасної інтернет-економіки та є прикладом правил користування вебресурсами як норм саморегулювання. Ця політика визначає правила та обмеження для вебресурсів, які беруть участь в партнерських програмах, де вони співпрацюють з іншими компаніями або особами для просування продуктів чи послуг у обмін на комісійні винагороди.

Політика партнерської програми (партнерська угода) – це угода між продавцем і афілійованою особою, згідно з якою оператор вебсайту зазвичай сплачує комісію або плату за перенаправлення від афілійованої особи на вебсайт продавця. Це домовленості, за якими вебсайт онлайн-торговця сплачує партнерському вебсайту комісію за надсилання потенційних клієнтів (клієнтів). Зазвичай на афілійованому сайті є посилання, і коли користувачі переходять по ньому, вони переходять на вебсайт продавця. Продавець, як правило, має механізм відстеження, щоб слідкувати, скільки потенційних клієнтів або рефералів спрямовується через партнерське посилання, і може сплатити партнеру винагороду або комісію відповідно. Багато онлайн-бізнесу отримують вигоду від залучення філій для продажу продуктів або послуг в інтернеті, це також може бути дешевою та ефективною маркетинговою стратегією [112].

Більшість афілійованих угод, згідно із загальним розумінням, укладаються між двома сторонами, які не мають прямого корпоративного або власницького зв'язку та не контролюють ділову діяльність одна однієї. Наприклад, у випадку, коли одна особа продає товари або послуги через інтернет, використовуючи електронну торговельну платформу, таку як Shopify, і інша особа, будучи її клієнтом, бажає рекомендувати цей магазин своїм друзям через соціальні мережі, така особа не визнається афілійованою

(партнерською) компанією. Це пояснюється тим, що вона не отримує будь-якої компенсації від магазину за направлення нових клієнтів, і між сторонами відсутня угода про партнерство чи афілійовану угоду [160].

Афілійована угода, що визначає умови співпраці між афілійованими партнерами та продавцем, нерідко встановлює комісійну винагороду, яка виплачується партнерам в залежності від кількості переадресованих відвідувачів, а також від кількості конвертованих потенційних клієнтів, що призводять до покупок товарів чи послуг. Такий вид винагороди іноді відомий під термінами "оплата за продаж", "оплата за клік" або "оплата за потенційного клієнта".

Залежно від угоди, афілійовані партнери можуть бути зобов'язані підтримувати свій афілійований вебсайт у належному стані, включаючи дизайн, вміст та функціональність, щоб вони відповідали встановленим стандартам. Крім того, вони можуть бути змушені дотримуватися законодавства, регулюючого маркетингову діяльність, включаючи відповідні правові акти, кодекси практики та галузеві стандарти.

Угода також може містити заборони для афілійованих партнерів, такі як: заборона використання незаконного чи забороненого контенту на своєму вебсайті, використання небажаних електронних повідомлень (спаму) або інших небажаних способів маркетингу, заборона використання шпигунського, паразитного або рекламного програмного забезпечення або інших антисоціальних методів маркетингу, недопущення спроб збільшити кількість ініційованих платежів шляхом шахрайських чи оманливих методів [112].

Ці умови і обмеження встановлюються з метою забезпечення чесної та етичної співпраці між афілійованими партнерами та продавцем, а також з метою дотримання законодавства та встановлених стандартів у сфері маркетингу.

У підсумку, можна зазначити, що правила користування на вебресурсах виступають важливими елементами норм саморегулювання в інтернет-середовищі. Вони визначають умови та обмеження, яких користувачі мають дотримуватися під час використання конкретного вебресурсу чи платформи. Правила користування вебресурсами, стали необхідним інструментом для якісного та безпечного функціонування в інтернет-просторі. Вони регулюють взаємовідносини між користувачами та власниками вебресурсів і виконують ряд функцій, важливих для забезпечення безпеки, відповідальності та функціонування вебсервісів.

Нижче наведемо ключові функції правил користування вебресурсами як норм саморегулювання.

1. Визначення припустимої поведінки. Правила користування конкретного вебресурсу чітко визначають, яка поведінка вважається припустимою для користувачів на цьому ресурсі. Вони надають конкретні вказівки та стандарти, які допомагають уникнути конфліктів та непорозумінь між користувачами та адміністрацією ресурсу.

2. Забезпечення безпеки та конфіденційності. Правила користування повинні містити вимоги щодо збереження конфіденційності особистої інформації користувачів та заходів щодо їхньої безпеки. Вони визначають правила щодо паролів, доступу до облікових записів та інші аспекти, які стосуються приватності користувачів.

3. Врегулювання конфліктів та спорів. Правила користування встановлюють процедури врегулювання конфліктів та спорів між користувачами чи між користувачами та адміністрацією. Вони можуть визначати порядок подання скарг, вирішення суперечок та накладення санкцій на порушників.

4. Збереження якості та репутації ресурсу. Правила користування сприяють збереженню якості та репутації вебресурсу. Вони можуть включати

в себе вимоги до якості контенту, заборону на образливий чи незаконний вміст та визначення відповідальності за порушення цих правил.

5. Забезпечення співпраці та взаємодії. Правила користування можуть сприяти співпраці та взаємодії між користувачами та учасниками вебспільноти. Вони можуть регулювати обмін інформацією, спільними проєктами та комунікацією між користувачами.

6. Забезпечення відповідальності. Правила користування часто містять положення щодо відповідальності користувачів за їхню поведінку та вміст, який вони створюють або розміщують на вебресурсі. Вони визначають можливі санкції за порушення цих правил.

7. Забезпечення стабільності та розвитку ресурсу. Правила користування можуть містити вимоги щодо забезпечення стабільності та тривалості роботи вебресурсу. Це може включати в себе заборону на атаки, спрямовані на вебресурс, а також вимоги до безпеки та стійкості серверів.

Отже, правила користування вебресурсами виконують різноманітні функції в регулюванні поведінки користувачів та сприяють забезпеченню функціонування інтернет-спільноти загалом. Вони є важливим інструментом саморегулювання в цифровому середовищі, який сприяє підтримці порядку, безпеки та взаємодії в інтернеті.

3.3 Волонтерська діяльність офлайн та онлайн як приклад саморегулювної здатності суспільства

На офіційному рівні закон переважно ототожнюється з правом. Реальність, яка потребує розвитку, полягає в тому, що законодавець не в змозі встановити правові норми, що здатні повною мірою справедливо регулювати нескінченне різноманіття життєвих ситуацій, які стрімко з'являються. Такі обставини потребують інших форм регулювання, які включають процес саморегуляції, що надає можливість скористатися перевагами альтернативного регулювання, у випадках, коли це потрібно. У рамках дослідження саморегулювання як правового явища, аналіз волонтерської діяльності та її саморегулювних аспектів в інтернеті стає актуальним та цікавим із кількох важливих причин.

По-перше, волонтерська діяльність у сучасному суспільстві відіграє значущу роль у вирішенні різноманітних соціальних, екологічних, та гуманітарних проблем. Волонтери, використовуючи різні онлайн-майданчики, надають допомогу та підтримку в надзвичайних ситуаціях, сприяють розвитку громад та впровадженню позитивних змін. Розглядаючи саморегулювання в контексті волонтерської діяльності, ми можемо вивчати, як саме громади та організації волонтерів самостійно встановлюють правила, норми, та процедури для забезпечення якості та ефективності своєї роботи. Це може включати в себе етичні кодекси, процедури відповідальності, та механізми взаємоконтролю.

По-друге, аналіз волонтерської діяльності дає можливість досліджувати як саморегулювання впливає на ефективність та дієвість громадських ініціатив, а цифрове середовище дозволяє підгрунтя для такого аналізу. Інтернет збільшує можливості спостереження за тим, як волонтери вирішують конфлікти, узгоджують свої дії, та забезпечують відкритість та

прозорість у своїй роботі, може надати важливі висновки для розвитку інших громадських організацій та ініціатив.

По-третє, волонтерська діяльність часто охоплює області, які не покриваються повністю діючим законодавством, і вимагає гнучкості та адаптивності в управлінні. Дослідження саморегулювання в контексті волонтерської діяльності може розкрити, які саме проблеми виникають при взаємодії із законодавством, і чи існують специфічні механізми саморегулювання, які допомагають волонтерам пристосовуватися до цих умов.

Отже, аналіз волонтерської діяльності та її саморегулювних аспектів стає важливою частиною дослідження саморегулювання як складного та актуального правового явища в сучасному праві. [48, с. 246].

В Україні діяльність волонтерів врегульована Законом України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236–VI, у якому визначено, що «волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [75]. Так, волонтерство є формою добровільної допомоги, коли люди безоплатно віддають свій час, знання та зусилля для підтримки благодійних, соціальних, екологічних або громадських ініціатив. У такій діяльності участь беруть індивіди, які поділяють спільні цінності та мають бажання внести позитивний внесок у суспільство.

Саморегулювання, з іншого боку, означає здатність спільноти, групи або організації встановлювати власні правила, норми та стандарти поведінки, які регулюють їхню діяльність і взаємовідносини в межах даної ініціативи. Це внутрішній механізм контролю, який базується на добровільній підтримці та згоді учасників. Цікаво, що фактично Законом України «Про волонтерську діяльність» надається можливість волонтерським організаціям та волонтерам здійснювати саморегулювання шляхом укладання договорів. Волонтерська

діяльність в Україні зазвичай здійснюється за допомогою двох видів договорів: договору про проведення волонтерської діяльності та договору про надання волонтерської допомоги, які визначені в статтях 9 та 10 згаданого закону.

Перший тип договору регулює відносини між волонтерами та установами, організаціями, які їх залучають. Згідно з таким договором, волонтери здійснюють свою діяльність безоплатно та особисто виконують завдання для отримувачів волонтерської допомоги. Додатково, у договорі може бути визначений порядок відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням завдань та інші умови на розсуд сторін.

Другий тип договору укладається за бажанням осіб, що потребують волонтерської допомоги. Волонтери, що укладають такий договір, надають конкретну допомогу, описану в угоді. Ця допомога може включати в себе різноманітні послуги, такі як медична або соціальна підтримка, освітня допомога та інше.

Обидва ці види договорів грають важливу роль у регулюванні та організації волонтерської діяльності в Україні. Вони надають можливість волонтерам саморегулювати свою роботу відповідно до потреб та обставин, що сприяє більш ефективній допомозі та позитивному впливу на громаду.

У цілому, волонтерство й саморегулювання взаємодоповнюють одне одного, створюючи сприятливе середовище для ефективного та позитивного впливу на суспільство та сприяючи розвитку громадських ініціатив.

Волонтерська діяльність у період COVID-19 стала прикладом самоорганізації та саморегулювання суспільства з використанням інформаційних технологій. У цей непередбачуваний час, коли норми та правила не могли оперативно відповісти на нові виклики, волонтери, незалежно від державних органів, організували та координували допомогу офлайн та онлайн в умовах пандемії. З початку повномасштабного вторгнення

російської федерації до України у 2022 році волонтери стали своєрідною мінівладою. Просто очевидною стає різниця між неповороткою державною машиною і ефективним саморегулюванням волонтерів. Розглянемо особливості саморегулювання волонтерської діяльності на прикладі боротьби суспільства з коронавірусом та російською загарбницькою війною.

Так, ситуація, яка постала перед людством із 2019 року, що викликана пандемією COVID-19, вимагала швидкого реагування та прийняття рішень в умовах, коли традиційне регулювання не могло оперативно вирішувати проблеми. [210, с. 3-4].

Розглядаючи саморегулювання як правове явище в контексті дослідження волонтерської діяльності, важливо включити опис поняття самоорганізації волонтерської громади, адже самоорганізація волонтерів визначає механізми, за якими вони об'єднуються, взаємодіють та приймають колективні рішення. Це допомагає зрозуміти, як саме волонтери формують та підтримують систему саморегулювання.

Опис самоорганізації допомагає визначити, які норми, стандарти та правила встановлюються волонтерами в межах їхньої громади. Ця інформація важлива для розуміння того, які саморегулятивні механізми використовуються для забезпечення виконання цих норм.

Гончаренко О. влучно показує зв'язок саморегулювання та самоорганізації, вказуючи, що саморегулювання «це і функція, і можливість (властивість), і процес у конкретній системі, однак саморегулювання є вужчим поняттям від самоорганізації, яке означає, що певна система може самоорганізовуватися відповідно до правил, визначених нею самою і для себе». [33, с. 26].

Основним аспектом саморегулювання є здатність системи або організації регулювати свою діяльність відповідно до внутрішніх правил та стандартів. У порівнянні із цим, самоорганізація більше вказує на здатність

людей або груп об'єднуватися для досягнення спільних цілей, будуючи свої власні правила та інфраструктуру. Такі поняття важливі для розуміння динаміки суспільства та внутрішньої організації систем, і їх взаємозв'язок глибоко досліджується в сучасній науці та соціології.

Мельник Н.В. надає визначення поняттю «самоорганізація народу», яке можна застосовувати для дослідження самоорганізації волонтерської діяльності. Так, вказується, що самоорганізація народу – це здатність людей об'єднуватися для досягнення спільних цілей. У вузькому розумінні вона може бути спонтанною, наприклад, у відповідь на стихійне лихо або політичну кризу. У широкому розумінні вона є більш цілеспрямованою, спрямованою на вирішення конкретних проблем або реалізацію певних інтересів [57, с. 14].

Можна говорити про значний потенціал самоорганізації волонтерських платформ навіть в умовах пандемії. Люди можуть спонтанно пристосовуватися та організовуватися, щоб виконувати завдання. Ефективне регулювання може підвищити успіх системи під час процесу самоорганізації. Крім того, самоорганізація дозволяє системі волонтерських взаємовідносин швидше досягти стабільного стану, що призводить до збільшення загальних переваг системи [236].

Взаємозв'язок між саморегулюванням і самоорганізацією полягає в тісній взаємодії цих явищ у функціонуванні складних систем, включаючи громади та волонтерські організації.

Саморегулювання – це властивість системи регулювати свою внутрішню діяльність та адаптуватися до змін в оточенні за допомогою внутрішніх механізмів і правил. Саморегулювання визначає, як система функціонує і взаємодіє з іншими частинами. Самоорганізація, з іншого боку, вказує на здатність системи або групи людей об'єднуватися та встановлювати

власні структури та правила без зовнішнього втручання. Це може бути спонтанним процесом або відповідати конкретним цілям і завданням.

Волонтерська діяльність є прикладом такого взаємозв'язку. Волонтери самоорганізуються, об'єднуються в громади або організації, розробляють внутрішні правила співпраці та взаємодії, використовуючи саморегулювання для забезпечення ефективності своєї діяльності і внутрішньої координації. Саморегулювання і самоорганізація є взаємопов'язаними явищами, які сприяють різним спільнотам працювати ефективно, досягати своїх цілей та адаптуватися до змін у навколишньому середовищі.

Волонтерство виступило рушійною силою в боротьбі із пандемією, спричиненою COVID-19. Взаємодопомога, благодійництво, виконання різного роду робіт на безоплатній основі на благо суспільства є показником рівня розвитку громадянського суспільства, показує здатність людей до самоорганізації та саморегулювання.

Реакція суспільства та його діяльність у межах приватноправових відносин у відповідь на епідемію коронавірусу особливо чітко виділяється на фоні неефективної діяльності більшості держав, які неспроможні виконати завдання, які делегувало їм суспільство. Ця пандемія показала значну роль волонтерських та благодійних організацій у кризовий період. Було розпочато безліч волонтерських ініціатив для підтримки найбільш вразливих груп населення по всій Європі. За словами Лейли Сегіч Релік, президента CEV (**The European Volunteer Centre**), «це демонструє важливість відповідального та активного громадянського суспільства в підтвердженні духу стійкої та турботливої громади» [220].

Незважаючи на закриття кордонів у зв'язку з пандемією коронавірусу, корисний досвід волонтерства поширюється серед соціально активних представників різних країн завдяки мережі інтернет. Розвиток ІТ-технологій відкриває нові можливості для розвитку громадянського суспільства,

вирішення важливих суспільних питань у приватноправовому порядку, розвантажуючи цим публічно-правову сферу. Так, прикладом самоорганізації громадян для ефективної боротьби із наслідками, спричиненими епідемією COVID-19 є створення чисельних онлайн-майданчиків для консолідації зусиль волонтерів, наприклад, **Kogukondaitab (Естонія)** **Coronahelpers (Великобританія)**, **Volunteering Network for stranded danes (Данія)**, **Волонтерський центр допомоги під час пандемії коронавірусу (Україна)**, **Корпорація монстрів (Україна, Одеса)**, чисельні телеграм-канали, інші групи в соцмережах.

Волонтерська діяльність виконує важливі функції в суспільстві в умовах боротьби із коронавірусом, карантинних обмежень. Організації громадянського суспільства надають важливу допомогу великі кількості людей, які зазнали труднощів, внаслідок ізоляції, здійснюють уважну перевірку дій уряду та приватного сектору, комунікацію та інформування населення [109]. Криза, спричинена пандемією коронавірусу, показала вразливість влади різних держав у багатьох сферах суспільного життя: систем охорони здоров'я, фінансових систем, правоохоронних. На противагу цим недолікам ми можемо прослідкувати ефективну діяльність волонтерів, які в приватноправовому порядку вирішують проблеми, з якими зіштовхнулося людство у 2020 році. Так, це підтверджують численні приклади допомоги медперсоналу з боку юридичних та фізичних осіб у транспортуванні, забезпеченні обладнанням, засобами індивідуального захисту, чого державна система не змогла забезпечити, а навпаки показала свою некомпетентність та низьку ефективність. Наприклад, запроваджуючи карантинні обмеження на транспорті, не було врегульовано можливість проїзду для осіб, які задіяні у виконанні соціально важливих завдань. Вирішили цю проблему в приватноправовому порядку представники бізнесу, наприклад сервіс для перевезень Uber надав промокоди для безкоштовного проїзду медпрацівників.

Дуже гарно контраст ефективності видно на прикладі діяльності уряду та волонтерів України під час боротьби із росією після початку повномасштабної війни у 2022 році. Люди з перших днів почали самоорганізовуватися та надавати допомогу військовим та постраждалим від війни. Урядова ж машина працювала дуже повільно і спочатку, і вже після спливу значного часу після початку війни. Це підтверджується численними публікаціями в засобах масової публікації, у яких у тому числі і волонтери звертають увагу на те, що уряд не тільки не допомагає належним чином військовим та постраждалим, але й перешкоджає діяльності волонтерів. Так, Президент Всеукраїнської благодійної організації «Асоціація благодійників України» Олександр Максимчук зазначає, що певні корупційні схеми, які існували до війни, повернулися, особливо в медичній галузі, якою він займається. Це стосується, наприклад, закупівлі обладнання та фінансування різних заходів, і це все прикривається пандемією та війною. Коли благодійники починають заважати цим схемам, їх намагаються придушити. По суті, благодійники стають конкурентами для влади, зокрема, у питаннях, які вирішує держава [22].

Підтверджується написане вище щодо проблем у медичній галузі і зверненням волонтерів організації Leleka Foundation до військового керівництва щодо забезпечення порядку надання першої допомоги та евакуації поранених, постачання засобів тактичної медицини. Звертається увага на те, що за 10 років бойових дій на території України немає належного контролю якості медичного обладнання, засобів, не забезпечено їх облік, порядок списання, використовуються застарілі протоколи дій для військових медиків, нормативно-правова база в цій сфері не оновлюється вчасно. Це все призводить до збільшення смертності серед поранених [23].

За інформацією Центру протидії корупції Міністерством оборони України було використано 36 мільярдів гривень на закупівлю товарів та

послуг, які не були надані зовсім або неналежної якості. Волонтери зазначають, що вже могли б закупити на ці кошти 200 тисяч FPV дронів для потреб військових [62].

Ці приклади підкреслюють, що урядове регулювання може бути недостатнім або неефективним у ситуаціях надзвичайного стану. Волонтерська спільнота може швидко мобілізуватися, встановити нові стандарти та процедури та забезпечити необхідні ресурси. У таких випадках саморегулювання та самоорганізація можуть бути набагато ефективнішими та реагувати на виклики швидше, ніж традиційні урядові механізми. Дуже гарно це також підтверджують результати соціального опитування проведеного в липні 2023 року в Україні Фондом «Демократичні ініціативи» та Київським міжнародним інститутом соціології за підтримки Празького центру громадянського суспільства. Так, 59.8 % українців вважають, що визначну роль у забезпеченні фронту відіграють саме волонтери, 53.1 % – великі волонтерські організації і тільки 25 % респондентів назвали уряд як джерело забезпечення військових [107].

Усе це наштовхує на думку про необхідність передачі частини функцій держави до приватноправової сфери, де послуги які зараз надає держава будуть надаватися приватними юридичними особами. Приклад діяльності волонтерів показує можливість виконання суспільно значимих завдань таким чином. [17]

Загалом, можна зазначити, що саморегулювання у волонтерській діяльності проявляється в тому, що волонтери самостійно визначають пріоритети, об'єднуються для вирішення конкретних завдань, розробляють власні правила діяльності відповідно до обставин та потреб. Вони швидко реагують на зміни ситуації та адаптують свої дії. Волонтерство може бути важливим аспектом саморегулювання. Вона виявляється у власних ініціативах та координації зусиль для вирішення певних проблем.

Можливість здійснення діяльності згаданих волонтерських організацій та інших численних благодійницьких проєктів забезпечується саме інтернет-середовищем. Соціальні мережі є потужним двигуном для збору коштів на благодійність, для ефективної координації волонтерських рухів.

Отже на підставі написаного вище, можна зазначити наступне. Саморегулювання волонтерської діяльності – це процес, за допомогою якого волонтери встановлюють власні норми та правила поведінки у своїй діяльності. Це важливий аспект волонтерства, оскільки він допомагає гарантувати, що волонтерська діяльність є ефективною, відповідальною та безпечною.

Саморегулювання волонтерської діяльності може відбуватися на різних рівнях. На індивідуальному рівні волонтери можуть встановлювати власні норми та правила для себе. Наприклад, вони можуть вирішити, що вони будуть волонтерити не більше певної кількості годин на тиждень або що вони будуть волонтерити лише в певних сферах.

На груповому рівні волонтери можуть обговорювати та приймати рішення про те, які норми та правила будуть діяти для їхньої групи. Наприклад, вони можуть вирішити, що в групі буде діяти дрес-код або що всі волонтери будуть зобов'язані проходити навчання з безпеки.

На організаційному рівні волонтерські організації можуть створювати власні правила та процедури для волонтерів. Наприклад, вони можуть вимагати від волонтерів проходити перевірку надійності або підписувати договір про волонтерство.

Волонтерська діяльність може здійснюватися як в офлайн-режимі, так і в онлайн-режимі. Офлайн-волонтерство – це традиційний вид волонтерства, який передбачає особисту участь волонтера в діяльності організації або проєкту. Наприклад, волонтери можуть працювати в дитячих будинках,

будинках для літніх людей, соціальних центрах, а також брати участь в екологічних акціях, благодійних ярмарках та інших заходах.

Онлайн-волонтерство – це вид волонтерства, який здійснюється за допомогою Інтернету. Наприклад, волонтери можуть допомагати людям в країнах, що розвиваються, перекладаючи тексти, надаючи юридичні консультації або навчаючи дітей. Вони також можуть займатися адмініструванням вебсайтів, створенням контенту або проведенням зборів коштів.

Волонтерська діяльність є важливим прикладом саморегульованої здатності суспільства. Вона дозволяє людям об'єднуватися для вирішення спільних проблем і сприяє розвитку громадянської активності. Офлайн-волонтерство має ряд переваг. Воно дозволяє волонтерам безпосередньо спілкуватися з людьми, яким вони допомагають, і отримувати від цього задоволення. Крім того, офлайн-волонтерство може бути корисним для розвитку професійних навичок і отримання досвіду.

Онлайн-волонтерство також має свої переваги. Воно є більш доступним, ніж офлайн-волонтерство, і дозволяє волонтерам працювати з людьми з усього світу. Крім того, онлайн-волонтерство може бути більш гнучким, ніж офлайн-волонтерство.

Можна виділити наступні цілі саморегулювання волонтерської діяльності.

1. Забезпечити ефективність волонтерської діяльності. Саморегулювання може допомогти волонтерам бути більш продуктивними та досягати поставлених цілей. Наприклад, волонтери можуть встановлювати для себе конкретні цілі та завдання, а також плани та методи роботи.

2. Забезпечити відповідність волонтерської діяльності цінностям та цілям волонтерських організацій. Саморегулювання може допомогти волонтерам діяти відповідно до цінностей та цілей волонтерських

організацій. Наприклад, волонтери можуть обговорювати і приймати рішення про те, які види поведінки є прийнятними, а які ні.

3. Забезпечити безпеку волонтерів. Саморегулювання може допомогти захистити волонтерів від шкоди. Наприклад, волонтери можуть розробляти процедури для запобігання нещасних випадків або ризиків для здоров'я.

Саморегулювання волонтерської діяльності має ряд переваг як для волонтерів, так і для волонтерських організацій. Для волонтерів саморегулювання може допомогти їм відчувати себе залученими до своєї роботи і відчувати, що їхні зусилля мають значення, бачити реальний результат саморегулювання. Воно також може допомогти їм розвивати навички лідерства та управління. Для волонтерських організацій саморегулювання може допомогти їм бути більш ефективними та відповідальними. Воно також може допомогти їм залучити більше волонтерів і підтримати їхній інтерес до волонтерської діяльності.

Саморегулювання є частиною моделі регулювання волонтерської діяльності на ряду з практиками, традиціями та аналогією в деяких країнах. Ця модель зазвичай використовується в країнах із добре розвиненою традицією волонтерської діяльності, наприклад, у скандинавських країнах та Великобританії, де визначення участі у волонтерській діяльності та всі відповідні положення можна отримати з існуючих традицій і практик або з практики саморегулювання організацій. Позитивним аспектом цієї моделі є те, що традиції волонтерської діяльності вже широко поширені серед населення цієї країни, тому просто немає потреби впроваджувати обов'язкове правове регулювання [221, с. 6-7].

Саморегулювання волонтерської діяльності є ключовим явищем для визначення саморегулювання як феномена в правовому просторі. Волонтери відзначаються здатністю організовувати та регулювати свою власну діяльність відповідно до внутрішніх правил, стандартів та цінностей, які вони

приймають. Ця спроможність до саморегулювання створює певні рамки та механізми контролю в межах самої волонтерської спільноти.

Саморегулювання волонтерів визначає, як вони об'єднуються, взаємодіють та приймають колективні рішення, і це стає складовою частиною саморегулювання в правовому просторі. Здатність волонтерів до організації та управління своєю волонтерською діяльністю на основі внутрішніх норм та стандартів впливає на регулювання цієї діяльності в рамках законодавства. Таким чином, саморегулювання волонтерської громади має значущий вплив на формування правових норм та політик, пов'язаних із волонтерством.

Саморегулювання волонтерської діяльності не лише розкриває сутність саморегулювання в правовому просторі, але також особливо чітко показує контраст між урядовим регулюванням та саморегулюванням. Урядове регулювання може бути обмеженим, недостатньо гнучким та повільним у вирішенні викликів, які виникають під час волонтерської діяльності. У той час, коли саморегулювання волонтерів дає їм можливість оперативно реагувати на потреби та обставини, забезпечуючи ефективну координацію та внутрішній контроль.

Цей контраст стає важливим аргументом на користь саморегулювання волонтерської діяльності як ефективного механізму, що доповнює урядове регулювання. Волонтери можуть працювати у сфері, де швидкість та гнучкість важливі для надання допомоги та реагування на надзвичайні ситуації. Таким чином, саморегулювання волонтерської діяльності відіграє важливу роль у створенні сприятливого середовища для суспільної підтримки та впливу на суспільні процеси, особливо в умовах пандемій та кризових ситуацій.

Отже, саморегулювання волонтерської діяльності допомагає розуміти природу та механізми саморегулювання в правовому просторі, показуючи, як внутрішні правила та структури волонтерських груп впливають на взаємодію

із законодавством та формування правового середовища для волонтерської діяльності. Волонтерська діяльність, незалежно від форми – онлайн чи офлайн, є прикладом саморегуляції в суспільстві. Волонтери добровільно діють на основі власних цінностей, спільнот та правил, визначених ними самими, що свідчить про потужний внесок громадян у розв'язання соціальних проблем.

3.4. Перспективи розвитку саморегулювання як ознаки цивільного права майбутнього

Цивільне право є однією з основних галузей права, яка регулює правові відносини між приватними особами. Саморегулювання, як ознака цього правового поля, набуває все більшого значення в сучасному суспільстві. Воно виявляється у здатності суб'єктів цивільного права встановлювати, розробляти та дотримуватися власних норм, правил та стандартів, які регулюють їхні відносини та діяльність. Цей підхід дозволяє приватним особам більш ефективно адаптуватися до змін у суспільстві та власному оточенні, а також сприяє підвищенню ефективності правового регулювання.

Однією з основних переваг саморегулювання є його гнучкість та адаптивність до змін. У майбутньому ця риса може набути ще більшого значення, оскільки сучасне суспільство характеризується швидкими технологічними, економічними та соціокультурними змінами. Саморегулювання дозволяє суб'єктам цивільного права в унісоні зі змінами власної сфери діяльності встановлювати нові норми та стандарти, щоб відповідати викликам майбутнього.

Саморегулювання дозволяє суб'єктам цивільного права ефективно захищати свої інтереси. Вони можуть встановлювати правила та стандарти, які відповідають їхнім потребам та очікуванням, і таким чином, забезпечувати більш високий рівень захисту прав та інтересів. У майбутньому ця можливість саморегулювання може сприяти створенню більш адаптивних та індивідуально орієнтованих правових рішень.

Саморегулювання також може сприяти інноваціям у сфері цивільного права. Суб'єкти цивільного права, дотримуючись принципів саморегулювання, можуть спрямовувати свої зусилля на вдосконалення та розвиток нових підходів до регулювання відносин. Це може стати особливо

важливим у сферах, які швидко розвиваються, таких як інформаційні технології, електронна комерція та фінансові послуги.

Вважається з необхідне дослідити в поточному підрозділі деякі перспективні напрямки розвитку онлайн-сфери, які можуть значно вплинути на розвиток саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. Насамперед слід відзначити стрімкий розвиток технологій блокчейну та штучного інтелекту (ШІ). Вони можуть відігравати ключову роль у розвитку саморегулювання цивільних відносин. Розглянемо деякі перспективи розвитку сучасного інтернету та проаналізуємо їхній можливий вплив на подальшу еволюцію саморегулювання.

Можна говорити про значне поширення використання криптовалют на території України. Значна децентралізація цього фінансового інструменту та можливість використання власних правил використання криптовалют, тобто саморегулювання, зробила можливим швидкий обмін активами глобально без сплати великих сум комісій, бюрократії тощо.

Розвиток технології блокчейну має значний вплив на розвиток приватного права в Україні та закордоном. Сприйняття українською спільнотою криптоіндустрії викликала необхідність державного втручання в цю саморегульовану сферу та перенесення її в публічно-правову площину, шляхом прийняття ряду законодавчих актів, зокрема, Закону України «Про віртуальні активи», який станом на початок 2023 року не набув чинності, хоча його підготовка почалася ще у 2020 році. Це вказує на низьку мобільність держави в цій сфері та неможливість сприйняти її на тому рівні, який потрібен користувачам.

Саме криптоактиви, як частина інтернету майбутнього (Web 3.0) є великим проривом для приватноправової сфери, яка тут є незалежною від державного регулювання, має транснаціональний характер і є повністю саморегульованою. Така незалежність не корелює з урядовим імперативом,

який притаманний державній владі, тому і виникла свого роду альтернатива традиційним криптовалютам – цифрова валюта центрального банку (CBDC).

Цифрова валюта центрального банку (CBDC) є відносно новою концепцією, яка привертає увагу в останні роки. Згідно з визначенням наданим на вебсайті Федерального резерву США, CBDC – це цифрова форма грошей центрального банку, які можна використовувати як засіб обміну, збереження вартості та розрахункову одиницю. Питання наукового дослідження концепту CBDC є надзвичайно важливим і полягає в тому, щоби провести детальний аналіз переваг та ризиків впровадження цифрової валюти центрального банку.

Уряд США вивчає можливість провадження цього фінансового інструменту, зокрема особливості технологій, які будуть забезпечувати надійне функціонування цієї електронної валюти, гарантуючи конфіденційність і безпеку, яким чином інтегрувати її в існуючу фінансову систему. На відміну від криптовалют, CBDC випускаються та схвалюються центральними банками та є законним платіжним засобом. Федеральна резервна система США співпрацює з іншими центральними банками та міжнародними організаціями для координації зусиль і обміну знаннями щодо CBDC. Однак рішення щодо випуску цієї цифрової валюти станом на початок 2023 року ще не прийнято, адже цей процес вимагатиме значних зусиль, зокрема координації з приватним сектором та іншими зацікавленими сторонами [207].

В Україні також запущено процес впровадження CBDC під назвою е-гривня. Національний банк України розкрив концепцію проєкту власної цифрової валюти центрального банку. Ця цифрова валюта випускатиметься та підтримуватиметься центральним банком і співіснуватиме з фізичною готівкою та традиційними електронними методами оплати. Впровадження CBDC має за мету підвищити ефективність, безпеку та прозорість платежів, а

також зменшити витрати та підвищити фінансову доступність. Концепція проєкту включає кілька можливих варіантів впровадження згаданої технології, наприклад, чи має використання CBDC бути анонімним чи ідентифікованим, і як ця валюта буде поширюватися та використовуватися [61].

Виникає цілком логічне питання чи замінить CBDC криптовалюту повністю, чи частково як урядовий стейблкоїн (монета, яка корелює з вартістю офіційних валют, долара США, зокрема). Нижче проаналізуємо деякі позиції щодо згаданої проблеми.

Заступник голови Резервного банку Індії (RBI) Т. Рабі Санкар вважає, що цифрові активи банків (CBDC) ліквідують приватні криптовалюти, такі як Bitcoin та Ethereum. Санкар стверджує, що будь-яка валюта повинна мати внутрішню цінність та власні органи управління, тому інвестори та регулятори не повинні брати до уваги та інвестувати в криптовалюти, які не мають цих ознак. Уряд Індії удосконалює свою політику щодо регулювання криптовалют, поступово розвиваючи та запускаючи власні CBDC. Криптогравці відносяться до заяви Санкара з недовірою, стверджуючи, що RBI захищається від некерованої сили криптовалюти, адже недавно в Індії було запроваджено податкову ставку в 30 % для прибутку, одержаного від інвестицій у криптовалюти [128].

На противагу попередній критичній позиції, Чанпен Чжао, генеральний директор Binance, заявив, що цифрові валюти центральних банків не загрожують криптовалютам і допоможуть побудувати довіру серед скептиків, підтверджуючи цінність технології блокчейну. Він також відзначив, що є фундаментальна різниця між криптовалютами та CBDC з погляду інфляції та кореляції з фінансовими ринками. За словами Чжао, наявність більшої кількості цифрових валют, включаючи CBDC, тільки стимулюватиме прийняття криптоіндустрії в суспільстві [118].

За словами Міккеля Морха, виконавчого директора хедж-фонду цифрових активів ARK36, цифрові валюти центрального банку (CBDC) не становлять прямої загрози для таких криптовалют, як Bitcoin. Однак Морч вважає, що випуск CBDC все ще пов'язаний із ризиками щодо обігу стейблкойнів, випущених приватними компаніями, оскільки CBDC може зменшити попит на них. Незважаючи на це, Морч припускає, що розгортання CBDC може сприяти поширенню недержавних криптовалют і технологій. Зауваження Морча стали відповіддю на те, що фінансовий регулятор і центральний банк Сінгапуру пообіцяли бути «жорстокими та невблаганними» щодо будь-якої «поганої поведінки» індустрії криптовалют [181].

У статті Forbes також обговорюються плюси та мінуси цифрових валют центрального банку. Автори пояснюють, що CBDC має такі переваги, як підвищення фінансової доступності, зниження транзакційних витрат і підвищення ефективності монетарної політики. Однак впровадження CBDC також пов'язано з потенційними ризиками, такими як підвищена фінансова нестабільність, проблеми з конфіденційністю та можливість зловживання урядом владою. У статті робиться висновок, що хоча CBDC може надати суспільству значні переваги, політики повинні ретельно розглянути потенційні ризики та компроміси перед впровадженням CBDC [235].

Впровадження CBDC може призвести до посилення державного нагляду та контролю за фінансовими операціями громадян, що може порушити приватне життя та особисті свободи. Також цифрові валюти центрального банку збільшують ризик фінансової нестабільності, особливо під час економічної кризи, адже є вразливими до кібератак. На жаль, CBDC можуть не вирішити основні проблеми фінансової ізоляції та нерівності [117].

Підсумовуючи написане вище, можна впевнено стверджувати про значний вплив цифрової валюти центрального банку на розвиток ринку криптовалют. Однозначно, впровадження цього фінансового інструменту є кроком до централізації, а відтак, контролю за обігом цифрових активів. Це становить загрозу для однієї з найбільших переваг саморегульованих криптовалют – анонімності.

Випуск цифрових валют центрального банку становить потенційну загрозу для функціонування криптовалют наступним чином. По-перше, громадяни вже довіряють готівці, тож вони, ймовірно, легко довірятимуть фіатній цифровій валюті, якщо вона випускається урядом, підтримується центральними банками та захищається нормативно-правовими актами. По-друге, центральні банки мають повноваження оголошувати нефіатні цифрові валюти незаконними, оскільки вони зазвичай є єдиними емітентами законного платіжного засобу. Так, після випуску CBDC, усі інші криптовалюти будуть оголошені або незаконними або визнані цінними паперами, що суттєво змінить їх правове регулювання. Як наслідок, потрібно буде розробляти нову нормативно-правову базу, нівелюючи напрацювання щодо обігу цифрових активів як саморегульованих та децентралізованих.

Можна зазначити, що все ж CBDC можуть мати деякі можливі переваги для розвитку саморегулювання в інтернеті. Вони можуть допомогти підвищити ефективність і прозорість фінансових систем. CBDC побудовані на децентралізованих технологіях блокчейн, що дозволяє забезпечити прозорість та перевірку транзакцій у реальному часі, сприяючи довірі в онлайн-операціях. Електронні валюти центральних банків дозволяють здійснювати прямі пір-до-пір транзакції без посередників, що може сприяти ефективному функціонуванню саморегулювання в інтернет-середовищі. Ці валюти можуть зробити платежі більш безпечними й надійними, полегшити доступ до фінансових послуг.

Однак у CBDC також є низка потенційних недоліків. По-перше, вони можуть бути використані для надмірного урядового контролю. Впровадження CBDC може створити залежність від центрального банку, що може вплинути на автономію та самостійність користувачів. Також їх розвиток може збільшити повноваження регуляторів, що може негативно вплинути на саморегуляцію в інтернет-просторі та створити додаткові обмеження.

По-друге, CBDC можуть призвести до втрати приватності. Вони в основному є цифровим еквівалентом готівки та мають потенціал для збирання детальної інформації про транзакції користувачів. Оскільки всі транзакції реєструються центральним банком або іншими відповідними органами, це створює можливість для систематичного моніторингу фінансових операцій громадян. В авторитарних режимах це може бути використано як інструмент контролю та спостереження за населенням, що може обмежити особисту свободу та приватність громадян, порушуючи їхні права та демократичні цінності.

По-третє, CBDC можуть бути піддані кібератакам. Забезпечення безпеки та захисту даних стає важливим аспектом використання CBDC, оскільки цифрові середовища чутливі до кіберзагроз та зловживань.

Загалом, CBDC мають потенціал для революціонізації фінансових систем і сприяння розвитку саморегулювання в інтернеті. Однак важливо враховувати потенційні ризики, пов'язані із цими технологіями, перш ніж їх впроваджувати. Оцінка плюсів та мінусів CBDC у контексті розвитку саморегулювання в інтернет-середовищі вимагає належного аналітичного балансу та уважного врахування технологічних, економічних та правових аспектів. Саме розвиток та впровадження CBDC показує вектор, якого дотримуються уряди більшості країн. Відбувається перехід від неконтрольованих, децентралізованих інструментів віртуального середовища,

таких як NFT, криптовалюти, до створення певного симбіозу, де відбувається поєднання саморегулювання та урядового регулювання.

Тенденцію обмеження саморегулювання цивільних відносин в інтернеті можна прослідкувати проаналізувавши особливості розвитку правового регулювання в галузі штучного інтелекту (ШІ). Розвиток технологій штучного інтелекту зумовив необхідність прийняття перших законодавчих актів у цій сфері. У кожній країні ця проблема вирішується індивідуально з урахуванням особливостей місцевої правової системи. До 2022 року в різних країнах накопичено власний досвід законодавчого регулювання відносин, що виникають у зв'язку з розвитком ШІ, – від норм саморегулювання, прийнятих приватними особами, національних стратегій ШІ, принципів застосування, етичних кодексів ШІ в конкретних сферах до перших законів.

Саморегулювання не можна вважати ідеальним і постійним регулятором для ШІ, оскільки його творці, а це зазвичай великі компанії, як от Facebook чи Google, не враховують ризики діяльності ШІ для інших, адже вони завжди будуть переконувати споживачів у безпечності та надійності свого продукту для отримання конкурентної переваги, не дбаючи про суспільну користь. Саморегулювання може бути ефективним у поєднанні із державним регулюванням у межах визначених законом або на тому етапі, коли суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі створенням ШІ не врегульовані нормами закону.

Починаючи з 2004 року занепокоєння громадськості щодо необхідності регулювання сфери нових технологій почало збільшуватись, посилювався тиск на ІТ-компанії. Саморегулювання ймовірно могло допомогти покращити бізнес-стратегії, сформувавши політику та правила користування ІТ-продуктами. Думка полягала в тому, що цифрова індустрія може сформулювати власні етичні кодекси та стандарти, вимагати й контролювати

їх дотримання. Це була непогана ідея. Теоретично, компанії могли б розробляти та впроваджувати саморегулювання швидше та ефективніше, без необхідності чекати нового законодавства. Зроблене належним чином, саморегулювання могло б запобігти катастрофам, одночасно підготувавши галузь до майбутньої правової бази. Це навіть могло сприяти їх покращенню. Потенціал для конструктивного та плідного діалогу між бізнесом і суспільством був. Варто було домагатися цього. На жаль, це не спрацювало.

У 2014 році Google створив свою Консультативну раду для боротьби з наслідками рішення Суд Європейського Союзу про так зване «право бути забутим». Цей конкретний проєкт мав певний успіх, але загалом наступна ера саморегулювання була розчаруванням. Скандал Facebook-Cambridge Analytica у 2018 році та створена як наслідок явно непродумана та дуже короткочасна Зовнішня консультативна рада з передових технологій, також створена Google Рада щодо етики штучного інтелекту у 2019 році, показали, наскільки складним і невдалим саморегулювання може бути. Здавалося, що компанії неспроможні або не бажають вирішувати свої етичні проблеми, не тільки з погляду ресурсів, лобіювання та PR, а з погляду стратегії керівництва для формування належної ментальності та поведінки. Коли промисловість відреагувала на етичні проблеми, поставлені ІІІ, створивши сотні різних кодексів, рекомендацій і декларацій, саморегулювання стало складним та незручним. Наглядова рада Facebook, створена у 2020 році, була анахронізмом, пізньою реакцією на кінець ери, коли саморегулювання не дало змін. Ера саморегуляції як стандартного й основного варіанту правового регулювання закінчилася. Воно залишає після себе також і хороший досвід для аналізу проблем та їх вирішення, культурної та соціальної обізнаності та етичної чутливості та навіть певного позитивного внеску в законодавство [153].

Цікавим є досвід Індії, де є ряд правових актів, об'єднаних назвою «Policy Documentation», де саморегулювання здійснюється за визначеним законом алгоритмом та обмежується такими принципами: принцип безпеки та надійності, принцип рівності, принцип інклюзивності та недискримінації, принцип конфіденційності та безпеки, принцип прозорості, принцип підзвітності, принцип захисту та зміцнення людських цінностей [194].

Кінець ери необмеженого саморегулювання в правовому полі Європейського Союзу (ЄС) зумовлено розробкою Закону про штучний інтелект, проєкт якого був представлений 21 квітня 2021 року Європейською комісією. Суть Закону про штучний інтелект полягає в його підході, що ґрунтується на оцінці ризику. Системи штучного інтелекту поділяються на групи від високого до низького ризику. Кожна група підпорядковується різним правилам, починаючи від повних заборон до відсутності нагляду [149].

Закон класифікує системи, які використовують штучний інтелект на: ті, що мають неприйнятний ступінь ризику – діяльність, яка заборонена законом, наприклад, пов'язана із соціальним скорингом; види діяльності з високим ризиком, наприклад, пов'язані з медичною сферою, кредитоспроможністю споживачів; діяльність із низьким рівнем ризику, як-от чат-боти.

Критики цього нормативного акту вказують на те, що велика частина закону є абстрактною, наприклад, щодо регулювання систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику, адже необхідно підготувати практичні вказівки для конкретних випадків. Визначення понять також перебувають на стадії розробки, для встановлення доцільних меж сфери дії закону.

Незважаючи на цю певну невизначеність, слід відзначити прогресивність Закону про штучний інтелект, зокрема, на тлі глобальних регуляторних змін у цій сфері. Наприклад, Великобританія стала однією з перших країн, яка визначила ШІ у своєму Законі про національну безпеку та

інвестиції 2021 року, вона опублікувала національну стратегію ШІ, а нещодавно 29 листопада 2021 року вона запустила стандарт прозорості алгоритмів. Аналогічно, Управлінням із продовольства й медикаментів США (FDA) у співпраці з Health Canada та Агентством із регулювання лікарських засобів та продуктів охорони здоров'я Великобританії (MHRA) 27 жовтня 2021 року випущено керівні принципи належної практики машинного навчання в галузі медицини [148].

25 вересня 2021 року в Китаї Національний спеціальний комітет з управління штучним інтелектом нового покоління видав «Кодекс етики для штучного інтелекту нового покоління» (далі «Кодекс етики», 新一代人工智能), щоб інтегрувати, етику та мораль у всьому життєвому циклі штучного інтелекту та забезпечити етичні вказівки для зацікавлених сторін, які займаються діяльністю, пов'язаною зі штучним інтелектом.

Кодекс етики визначає, що різні види діяльності, пов'язані зі штучним інтелектом, повинні відповідати шістьом основним етичним нормам, включаючи сприяння добробуту людей, покращення справедливості та неупередженості, захист конфіденційності та безпеки, забезпечення контролю та довіри, підвищений рівень відповідальності та зміцнення моральних цінностей [130].

В Україні також закладено основи правового регулювання у сфері діяльності ШІ, шляхом схвалення Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Зокрема, цим нормативно-правовим актом визначається поняття ШІ, визначаються основи розвитку технологій ШІ, шляхом стимулювання освітньої, інноваційної, наукової діяльності [78].

Зважаючи на вище написане, можна зазначити, що розвиток та популяризація знань у сфері діяльності ШІ необхідні для формування базових знань у цій сфері в суспільстві. Цього можна досягти в тому числі шляхом

прийняття різних програмних документів на державному рівні, законодавчих актів. Потрібно формувати основи грамотності у сфері ІІІ в громадськості. Це нагадує правила в галузі виробництва автомобілів. Широкій публіці не потрібно розуміти, що відбувається під капотом, щоб мати уявлення про безпеку автомобіля. Щось подібне має бути і для ІІІ, коли неспеціалісти зможуть зрозуміти основні поняття, що дозволить їм приймати зважені рішення.

Варто зазначити, що ІІІ може відігравати важливу роль у подальшому розвитку саморегулювання в інтернеті. ІІІ може забезпечити ефективність та точність виявлення недоліків та порушень у великих обсягах даних, допомагаючи швидше та більш точно виявляти проблеми в інтернет-середовищі. Крім того, штучний інтелект може прогнозувати поведінку користувачів та ідентифікувати потенційні загрози для безпеки, сприяючи ефективнішому управлінню ризиками та попередженню можливих проблем. Однак, застосування ІІІ викликає потребу у вирішенні етичних та правових питань, таких як приватність даних та вплив на користувачів. Для успішного розвитку саморегулювання в інтернеті, необхідно збалансувати переваги ІІІ з врахуванням його можливих обмежень та забезпечити відповідне регулювання в цій сфері.

ІІІ можна використовувати для перевірки норм саморегулювання на відповідність законам і нормативним актам. Це може допомогти гарантувати, що норми саморегулювання є ефективними та сприяє захисту прав користувачів. Наприклад, ІІІ можна використовувати для виявлення норм саморегулювання, які дискримінують певні групи людей або порушують їх права.

ІІІ також можна використовувати для прогнозування дії саморегулювання на поведінку користувачів. Це може допомогти розробникам норм саморегулювання приймати обґрунтовані рішення про те,

як найкраще регулювати інтернет. Наприклад, ШІ можна використовувати для прогнозування того, чи призведе нова норма саморегулювання до зменшення шкідливого контенту в інтернеті. Аналізу дії саморегулювання в інтернеті за допомогою ШІ може допомогти розробникам норм саморегулювання оцінювати ефективність цих норм і вносити необхідні зміни.

Саморегулювання, як концепція, відіграє важливу роль у сучасному суспільстві, але для перспектив його подальшого розвитку і ефективності дії в інтернеті варто розглядати також в контексті метавсесвіту. Метавсесвіт – це ширший концептуальний простір, що охоплює різноманітні реальності та системи, включаючи фізичний, соціальний, культурний, інформаційний та віртуальний світи. У цьому контексті, саморегулювання представляє собою процес, за допомогою якого різні системи й суб'єкти можуть встановлювати та зберігати стабільність і баланс у своєму функціонуванні.

Саморегулювання в метавсесвіті передбачає внутрішні механізми та механізми взаємодії, які дозволяють системам адаптуватись до змінних умов, забезпечуючи їх сталість та здатність до самозбереження. Це може виявлятися у різних контекстах, таких як екологічна саморегуляція екосистем, економічне саморегулювання ринків, соціальна самоорганізація громад тощо.

Метавсесвіт це футуристичний віртуальний світ, де можна відчувати новий тип реальності. Метавсесвіт більше не є науковою фантастикою, тому не можна не враховувати нові виклики, які ця технологія може становити як для окремих споживачів, так і для компаній.

Метавсесвіт – термін, якому важко дати визначення. Це поняття в загальних рисах відноситься до ідеї віртуальних світів, у яких тисячі або навіть мільйони людей можуть збиратися у величезних 3D-світах. Його часто асоціюють із такими технологіями, як віртуальна та доповнена реальність [122]. У широкому розумінні метавсесвітом можна вважати частину інтернету

нового покоління – Web 3.0. Так, з позиції цього підходу, вчиняючи криптовалютну транзакцію в блокчейні, користувач уже діє в певному метавсесвіті.

Щоб бути життєздатним місцем для життя та ведення бізнесу, метавсесвіт потребуватиме засобів контролю в реальному світі, щоб захистити користувачів від зловживань, шахрайства та втрат. Регулювання потребує часу, і його важко застосувати глобально. Але розробники метавсесвіту можуть вжити активних заходів для створення власного кодексу поведінки, тобто створення норм саморегулювання.

Потрібен час, щоб державне чи міжнародне регулювання наздогнало технологічні інновації, а це означає, що наразі немає зовнішнього нагляду за метавсесвітом. Ця ситуація може бути проблемною з наступних причин.

По-перше, валюти, які ми обмінюємо у віртуальних світах, не є реальними грошима в традиційному розумінні: це або криптовалюти, або внутрішньоігрові валюти, такі як Fortnite V-Bucks. Можуть існувати облікові записи або гаманці для зберігання цих активів, але державний захист від втрати чи шахрайства відсутній.

По-друге, вартість того, що ми купуємо та продаємо в метавсесвіті, менш відчутна, ніж у реальному світі. Невзаємозамінний токен (NFT) або частина віртуальної нерухомості може здаватися цінним активом, але це не обов'язково так, і в користувачів немає реального права на відшкодування чи інші форми захисту споживачів.

У метавсесвіті вже працює багато компаній і багато інших, ймовірно, прийдуть у цю сферу. Теоретично, будь-який із цих окремих операторів може існувати нескінченно довго поза нормативною базою. Якщо регулювання метавсесвіту не є глобальним, то мало що може зупинити офшорний інвестиційний механізм, який керує власним куточком метавсесвіту, і людей, які отримують доступ до нього з інших віртуальних світів.

Можливо, деякі технології, які лежать в основі метавсесвіту, за своєю суттю зменшують ризики транзакцій і потребу у фінансовому регулюванні, наприклад транзакції через блокчейн, які неможливо фальсифікувати. Блокчейн не тільки унеможливорює зміну даних транзакцій без запису внесених змін, але й надає публічний доступ до цих даних усім, хто бере участь.

Але, з іншої сторони, весь етос метавсесвіту, здається, суперечить такому виду відстеження. Якщо можна бути ким завгодно у віртуальному світі, то, можливо, не доведеться підтверджувати свою особу, що не обов'язково суперечить нормам. Анонімність є однією з найбільших переваг метавсесвіту, не обов'язково як прикриття для злочинних дій користувачів, а і як засіб захисту конфіденційності.

На розробку нормативних актів потрібні роки, тому власники, інвестори чи рекламодавці в метавсесвіті, повинні розробити простий набір принципів і слідувати їм, тобто застосувати саморегулювання. Стимулювання змін зсередини може дати метавсесвіту та його учасникам свободу, необхідну для надання веселих, захоплюючих вражень та інноваційних послуг без ризику для користувачів. У суто комерційному плані це привабить рекламодавців та інвесторів, забезпечивши прозорість та швидке регулювання.

Розробка цих принципів вимагатиме співпраці та, ймовірно, методу проб і помилок і може включати наступне.

1. Встановлення власних стандартів. Найавторитетніші гравці метавсесвіту могли б об'єднати зусилля, щоб сформувати незалежну індустріальну організацію та розробити власні надійні кодекси поведінки.

2. Використання передової фінансової практики. Повинні бути чітко визначені процеси для управління фінансовими ризиками метавсесвіту. Наприклад, слід публікувати комісію за обмін, коли незалежні стейблкоїни

переводяться в або з метагаманців, а реальне забезпечення публікується для значних позик або торгів. Також було б доцільно передати процеси перевірки посвідчення особи авторитетній третій стороні та забезпечити страхування від особистих втрат або навіть травм третьої сторони.

3. Надання споживачам можливості вибору. Галузовий орган міг би розробити еталон якості, який показує, що віртуальні світи є саморегульованими, дотримуються встановлених стандартів і тому є безпечними місцями для відвідування. Потім користувачі метавсесвіту вирішуватимуть, чи користуватися такими саморегульованими світами, продуктами із чіткими стандартами, чи ризикнути, користуючись явно нерегульованим середовищем. Віртуальні світи без корпоративної присутності в реальному світі також ускладнять застосування будь-яких нормативних стандартів [121].

Прикладом органу, який розробляє норми саморегулювання для метавсесвіту є Oasis. Консорціум Oasis, заснований у серпні 2021 року і є аналітичним центром, який об'єднує експертів з ігор, соціальних медіа та онлайн-знайомств для сприяння розвитку «етичного інтернету». Нещодавно він оприлюднив перші в історії принципи роботи, Стандарти безпеки користувачів, для нового інетернет-світу Web 3.0.

Усе більше вебкомпаній підписуються на Стандарти безпеки користувачів. Серед них Agora, Fandom, Grindr, Pandora/Sirius XM, The Meet Group, Wildlife Studios і Wisdom, але цього недостатньо, адже великі технологічні компанії поки не сліднують таким шляхом. Це не дивно, враховуючи, що навіть сьогодні вони нездатні до значущої саморегуляції та борються проти законодавства, щоб вирішити свої численні проблеми [223]. Історія великих технологічних компаній показує, що їхнє охоплення та контроль над аспектами метавсесвіту можуть бути ще виразнішими, ніж в епоху Web 2.0, якщо хтось не зупинить цей процес, адже такий розвиток

подій суперечить концепції децентралізованого інтернету майбутнього – Web 3.0.

Деякі країни вже роблять перші кроки до урядового регулювання метавсесвіту. Так, у Великобританії представлено законопроект про безпеку в інтернеті – законодавчий акт, спрямований на обмеження поширення шкідливого вмісту в інтернеті. Правила покладатимуть на фірми обов'язок вживати жорстких і пропорційних заходів для боротьби зі шкідливими матеріалами, такими як дезінформація про вакцини або публікації, що пропагують самоушкодження.

Світи віртуальної реальності (VR), або метавсесвіти, не згадуються в законопроекті, однак у заяві його авторів зазначено, що «цей знаковий законопроект охоплює всі сервіси, з якими користувачі можуть взаємодіяти в інтернеті – від вебсайтів і програм до метавсесвіту та інших. Послуги, до яких діти можуть отримати доступ, повинні бути безпечними, інакше є загроза величезного штрафу» [150].

Метавсесвіт не буде юридично захищений від нових правил, які встановлюються в законопроекті, адже сфера його застосування достатньо широка щоб врахувати платформи та компанії, які відіграють певну роль у метавсесвіті.

Отже, як у випадку із зовнішнім контролем, ключем до саморегулювання цивільних відносин в інтернеті буде підвищення прозорості, довіри та підзвітності за підтримки передових практик. Цілком ймовірно, що в цій сфері кризи будуть і з них потрібно буде накопичувати досвід. Те, як ми реагуємо колективно, на рівні урядів, компаній та споживачів, сформує метавсесвіт майбутнього як місце, яке доповнить наше реальне життя та розширить його.

У метавсесвіті, де існує багатство зв'язків і взаємодій між різними системами, саморегулювання виступає як необхідна умова для забезпечення

гармонії та стійкості. Воно допомагає вирішувати конфлікти та регулювати взаємодії між різними аспектами метавсесвіту, дозволяючи досягти збалансованого та згуртованого розвитку. Однак, важливо враховувати, що саморегулювання в метавсесвіті може також викликати виклики та проблеми. Наприклад, деякі системи можуть намагатись досягти своїх інтересів на шкоду інших, що може призвести до дисбалансу й конфліктів. Також, не завжди вдається досягти ефективного саморегулювання, особливо у випадку складних і несприятливих умов.

Отже, саморегулювання та метавсесвіт взаємопов'язані й мають важливе значення для розвитку сучасного світу. Розуміння цієї взаємодії допоможе розкрити потенціал саморегулювання для стабільності, адаптації та гармонії в різноманітних сферах життя. Саморегулювання може стати основним видом правового регулювання в метавсесвіті, хоч і з деякими обмеженнями, встановленими урядами держав відповідно до правових зв'язків користувачів метавсесвітів.

У підсумку можна зазначити, що в поточному підрозділі дисертації, присвяченому аналізу перспектив розвитку саморегулювання як ознаки цивільного права майбутнього, були розглянуті ключові аспекти, які гіпотетично визначатимуть хід цього процесу в найближчі десятиліття. Дослідження виявило, що криптовалюти, штучний інтелект та метавсесвіт є фундаментальними факторами, які вплинуть на саморегулювання у майбутньому.

Криптовалюти, завдяки своїй децентралізованій природі та особливостям блокчейн-технології, надають можливість для функціонування нових форм саморегулювання у фінансовій сфері та контролю за фінансовими активами. Штучний інтелект стає силою, що забезпечує більш точне, автоматизоване та об'єктивне регулювання в різних сферах, але водночас вимагає уваги до етичних питань та захисту прав індивіда.

Метавсесвіт, як нова парадигма інтернету, створює нові виклики і можливості для саморегулювання в онлайн-середовищі.

У майбутньому, розвиток саморегулювання обумовлений необхідністю забезпечення ефективного та гнучкого регулювання в умовах постійних змін в технологіях та суспільних відносинах. Забезпечення прозорості, демократичності та захисту прав індивіда залишається актуальним завданням у сфері саморегулювання. Для досягнення цих цілей, необхідне вивчення та впровадження передових підходів, враховуючи вплив вищезгаданих факторів.

Загалом, майбутнє саморегулювання у сфері цивільного права буде сформоване відповідно до вищезгаданих впливів, і вимагатиме поєднання традиційних цінностей цивільного права з новими технологічними реаліями. Розуміння цих перспектив дозволить розробити ефективні стратегії саморегулювання, які забезпечать як захист прав індивіда, так і сприятимуть розвитку суспільства в цілому.

У майбутньому саморегулювання, як ознака цивільного права, матиме значний потенціал для розвитку та вдосконалення правового регулювання. Гнучкість, адаптивність, захист інтересів та сприяння інноваціям роблять саморегулювання важливою складовою сучасного і майбутнього правового середовища. Його роль у забезпеченні ефективного захисту прав та інтересів приватних осіб у майбутньому може бути надзвичайно важливою в умовах постійних змін у суспільстві та економіці.

ВИСНОВКИ

Дослідження саморегулювання цивільних відносин в інтернеті виявилось надзвичайно важливим та актуальним завданням. Саморегуляція, як механізм впливу на суспільство, має широкий спектр застосувань, охоплюючи економіку, правовий простір та соціальні відносини. Результати дослідження вказують на те, що рівень економічного розвитку та структура економіки суттєво впливають на прояви саморегулювання в суспільстві. Високий рівень економічного розвитку сприяє розвитку ефективних моделей саморегуляції, де держава, бізнес та громадські організації активно взаємодіють у формуванні соціально-економічних умов.

Саморегулювання може приймати різні форми, включаючи як чисту саморегуляцію, де ініціатива та контроль належать самим суб'єктам регулювання, так і співпрацю між публічними та приватними регуляторами. Ця співпраця часто заохочується державними органами як можливість введення контролю у майбутньому.

Важливим висновком є той факт, що саморегулювання в праві може змінювати традиційне розуміння правової системи та джерел права. Воно розкриває потенціал участі всіх сторін у формуванні правових норм і сприяє більш ефективному та гнучкому регулюванню в різних сферах діяльності. Дослідження визначає ознаки, які повинна мати саморегуляція, щоб бути визнаною як джерело права, включаючи відповідність загальноприйнятим цінностям, наявність структурованих процедур та механізмів саморегуляції, а також здатність забезпечувати виконання прийнятих норм.

Отже, ця дисертація підкреслює важливість саморегулювання як ключового інструмента впливу на сучасне суспільство та правовий простір, онлайн-сферу. Вона відкриває нові перспективи для розуміння та використання саморегуляції як джерела права та засобу соціального

регулювання, сприяючи більшій ефективності та гнучкості в розв'язанні сучасних соціальних та правових проблем в умовах стрімкого технологічного розвитку

Історичний аналіз саморегулювання в Україні розкриває його глибоке значення в різних аспектах суспільного життя. Протягом історичного розвитку суспільства на саморегулювання впливали культурні фактори, історичні події та правові традиції, що призвело до появи широкого спектру форм і методів регулювання цивільних відносин. Від звичаєвого права в додержавний період до норм саморегулювання в козацьку добу та впливу авторитарних режимів на саморегулювання, історичні події сформували ландшафт саморегулювання. У період після здобуття незалежності в Україні відроджується саморегулювання, з'являється баланс між правами та свободами, відбувається сприяння саморегулюванню в цифровому секторі. Цей історичний аналіз дає змогу зрозуміти минуле та пропонує цінні уроки для майбутнього розвитку механізмів саморегуляції. Уніфікуючи правові підходи та відроджуючи традиції договірного права, саморегулювання може відігравати важливу роль у формуванні транснаціональних норм у цифрову епоху.

Історична еволюція саморегуляції в світі демонструє її ключову роль у формуванні суспільних норм, правових систем та етичної поведінки. Стародавні суспільства покладалися на ранні форми саморегулювання, такі як примітивні угоди та звичаї, щоб координувати дії та встановлювати етичні норми. Звичаї, вкорінені в релігії та культурі, визначали прийнятну поведінку та сприяли гармонійному життю громади. Звичаєве право виникло як примітивна правова система, яка регулювала ранні суспільства, коли зовнішні органи влади були відсутні. Ці звичаї значно вплинули на розвиток правових систем у різних культурах. Згодом розвиток римського права вніс новаторські концепції цивільного права, що вплинуло на договірну діяльність.

Саморегулювання відіграло важливу роль в обмеженні урядової влади та сприянні верховенству права, прикладом чого є Велика хартія вольностей. Епоха Відродження переосмислила підхід до договорів, наголошуючи на етичних принципах і рівних зобов'язаннях. Промислова революція призвела до розвитку трудових і торговельних угод, а технологічний прогрес спричинив появу цифрових контрактів.

Саморегулювання поширюється на різні сфери суспільного життя, такі як право, реклама, будівництво та охорона здоров'я та інші. Загальні тенденції в еволюції саморегуляції включають зростання складності, вдосконалення процесів і контролю, глобалізацію, технологічний вплив, зміну цілей і реагування на виклики. Саморегуляція є динамічною концепцією, яка адаптується до мінливих суспільних потреб і цінностей, формуючи основу для сучасних правових та етичних рамок.

Можна виділити, що рівень ефективності саморегулювання варіюється і залежить від самої природи кожної галузі. Там, де важливу роль відіграють складні структури та велика кількість учасників, таких як політика та медицина, саморегулювання може функціонувати менш ефективно. Натомість у сферах, де відбуваються швидкі зміни, таких як інформаційні технології та медіа, саморегулювання вже давно стало звичним і дієвим підходом. Це обумовлено особливостями тих галузей, де інновації та швидкий розвиток мають велике значення. В цих випадках, саморегулювання допомагає представникам галузі відповідати стандартам та вимогам.

У цілому, саморегулювання залишається важливим інструментом для забезпечення якості та результативності в різних сферах суспільного життя, проте воно не завжди є універсальним і вимагає ретельного вивчення та адаптації відповідно до конкретного контексту.

Можна надати наступне визначення саморегулюванню цивільних відносин: саморегулювання цивільних відносин – вид правового

регулювання, який передбачає процес врегулювання цивільних відносин шляхом створення суб'єктами саморегулювання власних норм при наявній можливості самотійно гарантувати виконання норм саморегулювання.

Основні характеристики саморегулювання цивільних відносин включають вільне волевиявлення, реальне забезпечення, юридичну рівність, системність, наявність специфічних цілей, поєднання ролей суб'єктів саморегулювання як регуляторів і учасників, гнучкість, презумпцію легітимності. Суб'єктами саморегулювання є фізичні та юридичні особи, здатні встановлювати та забезпечувати виконання норм саморегулювання. Саморегулювання може набувати різних форм залежно від кількості учасників і території, яку воно охоплює, і воно може варіюватися відповідно до конкретних контекстів та галузей.

Дієвість норм саморегулювання цивільних відносин можна визначити досліджуючи особливості локусу правового саморегулювання. Концепція локусу правового саморегулювання відображає важливість контексту та правового середовища, у якому здійснюється саморегулювання. Вона підкреслює взаємозв'язок між саморегулюванням та його правовим контекстом, а також вплив суб'єктів саморегулювання на регулювання їхніх відносин у межах встановленого локусу.

Локус правового саморегулювання можна трактувати як правове положення суб'єктів саморегулювання, яке визначається їхньою здатністю самотійно встановлювати дієві норми в конкретному правовому просторі. Локус правового саморегулювання включає в себе такі ознаки, як особлива правова основа, наявність специфічних суб'єктів, здатність суб'єктів правового саморегулювання самотійно впливати на суспільні відносини, ефективність та результативність, а також контекстуальність. Врахування цих ознак допомагає зрозуміти значення та роль локусу в правовому саморегулюванні суспільних відносин.

Саморегулювання цивільних відносин в інтернеті – це такий вид правового регулювання цивільних відносин, який є за своєю суттю децентралізованим та виражається в правових нормах, створених учасниками цих відносин самостійно із використанням інформаційно-комунікаційних технологій із метою їх застосування в інтернеті. Можна виділити наступні особливості саморегулювання в інтернет-сфері. Це добровільна участь, наявність галузевих стандартів, кодексів поведінки, прозорість, підзвітність, розширення прав і можливостей користувачів і постійне вдосконалення. Саме ці ознаки вказують на здатність саморегуляції до створення відповідального, етичного та безпечного цифрового середовища.

Локус правового саморегулювання в інтернеті має свої особливості, які відрізняють його від традиційних форм саморегулювання. Цивільне правове саморегулювання в інтернеті охоплює всесвітню мережу, вимагає багатосторонньої участі різних сторін, має технологічну складність, співвідноситься з національним законодавством та забезпечує захист прав та свобод користувачів.

Саморегулювання має вирішальне значення в динамічній онлайн-сфері, тому його розвиток варто розглядати крізь призму нових інтернет-явищ, як-от технології блокчейну, зокрема NFT, віртуальні активи тощо.

Інтернет пропонує унікальні можливості для нових способів вирішення спорів щодо цифрового контенту, яким може бути фактична публікація чи спірний коментар, або скарга до адміністратора сайту щодо обробки такого повідомлення чи коментаря.

Онлайн-вирішення спорів (ODR) відноситься до механізмів, які сприяють вирішенню спорів онлайн без залучення державних чи наддержавних інституцій. ODR все частіше використовується підприємствами та споживачами для вирішення конфліктів, що виникають унаслідок онлайн-транзакцій. ODR по суті охоплює всі способи вирішення

спорів між сторонами з належним рівнем управління, включаючи переговори, медіацію та арбітраж. ODR вважається бізнес-рішенням для ефективного та недорогого вирішення спорів щодо транскордонних онлайн-відносин, що дозволяє уникнути громіздких судових процесів, відповідно до чинного законодавства.

Самозахист персональних даних в інтернеті є надзвичайно важливим та необхідним інструментом протидії їх несанкціонованому використанню. Ефективність самозахисту в першу чергу залежить від рівня цифрової та правової грамотності інтернет-користувачів, на що потрібно звернути увагу органам державної влади, які реалізують політику у сфері інформаційної безпеки та компаніям, які відповідальні за збереження конфіденційності персональних даних. Самозахист і саморегулювання в інтернеті можуть мати важливий зв'язок, особливо в контексті гарантування безпеки та ефективності онлайн-середовища.

У контексті цифрового ландшафту, що швидко розвивається, саморегуляція стає життєво важливим механізмом для встановлення порядку та керування онлайн-екосистемою, що охоплює різні вебресурси та платформи. Дисертація зосереджена на дослідженні правил використання вебресурсів у динамічному онлайн-середовищі як норм саморегулювання. Правила користування вебресурсами – це набір внутрішніх правил, умов і вимог, встановлених адміністрацією конкретного вебсайту чи інтернет-платформи, які регулюють поведінку користувачів на даному ресурсі. Ці правила визначають умови доступу, використання, інтеракції та створення контенту на вебресурсі. Вони є частиною норм саморегулювання в інтернет-середовищі, визначають права, обов'язки та відповідальність користувачів, сприяючи підтримці та гарантуванні порядку та безпеки на цьому ресурсі. До правил користування вебресурсами можна віднести умови

використання, політику конфіденційності, політику реклами, політику партнерської програми.

Аналіз волонтерської діяльності онлайн та офлайн, її саморегулюючих аспектів розкриває важливу роль саморегуляції в сучасному суспільстві. Волонтери встановлюють власні норми та стандарти поведінки, забезпечуючи ефективність, відповідальність та безпеку своєї діяльності. Ця саморегуляція відбувається на різних рівнях, від окремих волонтерів до волонтерських організацій, інтернет-платформ і служить важливими цілями по підвищенню результативності, відповідності цінностям організацій та забезпеченню безпеки волонтерів. Взаємозв'язок між саморегуляцією та самоорганізацією також виявляється в волонтерській діяльності, де волонтери самоорганізуються, об'єднуються в громади або організації та розвивають внутрішні правила співпраці і взаємодії. Саморегуляція та самоорганізація є взаємопов'язаними явищами, які підтримують різні громади у досягненні своїх цілей, адаптації до змін та вирішенні суспільних викликів.

Технології блокчейну і штучного інтелекту швидко розвиваються і мають великий потенціал для впливу на саморегулювання в цивільних відносинах. Блокчейн, завдяки своїй безпековій та розподіленій природі, може забезпечити довіру та автентифікацію в онлайн-середовищі, сприяючи автоматизації договорів та контролю за їх виконанням. Штучний інтелект, здатний аналізувати великі обсяги даних, може допомогти виявляти порушення в мережі та реагувати на них швидко.

Крім того, виправдано зазначати, що саморегулювання в інтернеті може вимагати розгляду його в контексті метавсесвіту, так як ця концепція стосується ширшої взаємодії інтернету з фізичним світом та віртуальними просторами. Метавсесвіт описує віртуальні світи, де реальність і віртуальність переплітаються, що може мати важливий вплив на

функціонування саморегулювання в онлайн-середовищі. Метавсесвіт може стати платформою для розвитку та дотримання правил саморегуляції в цифровому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаджанян Г. Б. Саморегулювання роздрібної торгівлі в мережі інтернет. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 224–228. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/51>.
2. Батракова Д. С. Співвідношення понять "самоврядування" та "самоуправління" в місцевому самоврядуванні. *Актуальна юриспруденція. LegalActivity. Юридичні науково-практичні Інтернет-конференції*. URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1107:231115-24&catid=136:2-1215&Itemid=168.
3. Бедрій М. Козацьке право як історичний тип українського звичаєвого права (XVI ст. – 40 рр. XIX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. № 61. С. 78–86. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/download/211/209>.
4. Берназ-Лукавецька О. М. Особливості захисту персональних даних у соціальній мережі. *Шерешевські читання. Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю акад. В. В. Луця, м. Одеса, 7 груд. 2018 р. Одеса, 2018. С. 85–88. URL: <https://hdl.handle.net/11300/24876>.
5. Близько 40% населення планети грають у відеоігри. *Новини Здорової Людини*. URL: <https://nzl.theukrainians.org/grayut-u-videoigry.html>.
6. Бондар В. Реформа 1861 р. в історіографії. *Український історичний збірник*. 2011. № 14. URL:

- https://shron1.chtyvo.org.ua/Bondar_Vadym/Reforma_1861_r_v_istoriohrafii.pdf?PHPSESSID=mpelv67tdhla18rr8tpmtfuj7.
7. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бегова Т. І. Цивільне право : підручник / ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. Харків : Право, 2011. Т. 2. 816 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/CPU_2.pdf.
 8. Бірюкова А. Г. Особливості договору як джерела цивільного права України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 33. С. 90–92. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc33/25.pdf>.
 9. Бірюкова А. Окремі питання становлення та розвитку трудового законодавства в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/02/13.pdf>.
 10. Васильєв В. В. Диспозитивність та імперативність норм цивільного права в контексті визначення меж саморегулювання цивільних відносин: змістовно-методологічний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Т. 1, № 6. С. 87–91. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2018/tom_1/20.pdf.
 11. Васильєв В. В. Еволюція правових засобів саморегулювання майнових цивільних відносин. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 142–148. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15845>.
 12. Васильєв В. В. Мета і способи обмеження договірного саморегулювання цивільних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Т. 2, № 54. С. 20–24. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_2/5.pdf.
 13. Васильєв В. В. Одностороннє саморегулювання на стадії виникнення цивільних правовідносин у світлі вільного волевиявлення їх учасників.

- Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 102–105.
URL: http://lsej.org.ua/8_2022/22.pdf.
14. Васильєв В. В. Особливості юридичного механізму саморегулювання майнових цивільних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. No. 9. Р. 121–124. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/28>.
 15. Васильєв В. В. Порядок саморегулювання майнових відносин: проблемні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 178–182. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.30>.
 16. Васильєв В. Звичай як правовий засіб саморегулювання майнових цивільних відносин у сучасних умовах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Т. 1, № 3. С. 82–86. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/325/628>.
 17. Ващак В.А. Волонтерство як складова приватноправових відносин у боротьбі із COVID-19. *Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19* : матер. всеукр. науково-практичної онлайн-конференції (23 квітня 2020 р.). За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2020. С. 83-85. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13061/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%2012.06.2020_A.pdf?sequence=1&isAllowed=y
 18. Ващак В.А. Значення NFT (невзаємозамінних токенів) для еволюції цивільно-правового регулювання. *Римське право і сучасність. Кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства в Україні: досвід і перспективи* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф, м. Одеса, 25 черв. 2021 р. Одеса, 2021. С. 130. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2ff95f0b-7746-4a03-8c>

- 74-3f919b52de92/content.
- 19.Ващак В. А. Історія правового саморегулювання цивільних відносин в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 100–103. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/21>.
 - 20.Ващак В. А. Локус правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 88–91. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/18>.
 - 21.Ващак В. А. Онлайн вирішення спорів (ODR) як засіб забезпечення норм саморегулювання в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 125–127. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/29>.
 - 22.Влада з волонтерами не конкуренти. Яким є рішення для порозуміння. *Твоє Місто - твоє телебачення*. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/volonter_pomichnyk_chy_shahray_yak_pidtrymuvaty_viyskovyh_zakonno_137319.html.
 - 23.Волонтери звернулися до воєнного керівництва щодо проблем тактичної медицини. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/society/2023/07/26/567109_volonteri_zvernulisya_voiennogo.html.
 - 24.Гаєвська Т. Соціокультурна цінність правових звичаїв у житті українців. *The culturology ideas*. 2015. № 8. С. 119. URL: https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/KD8_Haievska.pdf.
 - 25.Галкевич С. В. Формування принципів справедливості і добросовісності в римському приватному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. С. 347–342. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/274167/269373>.
 - 26.Гарбар Ж. В., Гарбар В. А. Впровадження моделі саморегулювання підприємницької та професійної діяльності як напрям реалізації

- державної політики дерегуляції в Україні. *Агросвіт*. 2018. No. 20. Р. 3–9. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2018.20.3>.
27. Гармаш І.М. Історія формування та функціонування професійних саморегулювних організацій у будівельній сфері (постановка проблеми). *Право та інноваційне суспільство*. 2014. № 2. С. 52–58. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/12/Garmash.pdf>.
28. Голубєва Н.Ю. Онлайн вирішення спорів (ODR): переваги та недоліки. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14491/Мат%20кр%20ст%20ЦП.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.
29. Гончаренко О.М. Політика держави та саморегулювання цифрової економіки. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 10 груд. 2020 р. / упоряд.: О. Бакалінська, С. Головатюк, О. Бєвз. Київ, 2020. С. 253. URL: <https://kigap.kpi.ua/wp-content/uploads/2021/11/zbirnyk-tez-2020-vid-27.01.21.pdf>.
30. Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики: монографія. Київ: НДІ приват. права й підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1581928972829.pdf>
31. Гончаренко О. М. Теоретико-правові засади саморегулювання господарської діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2020. 489 с.
32. Гончаренко О. М., Нескороджена Л. Л. Електронний договір (контракт) як інноваційна модель засобу саморегулювання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. No. 5. Р. 49–55. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.5.32>.

33. Гончаренко О. Теоретичне підґрунтя саморегулювання господарської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 23–31. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2018/02\(97\)/05.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2018/02(97)/05.pdf)
34. Гончаренко О. Транснаціональне торгове право як форма нормативного саморегулювання. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 1. С. 32–38. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2020/01\(108\)/06.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2020/01(108)/06.pdf).
35. Грамота до всього українського народу. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003300-18#Text>.
36. Грозовський І. М. Договори дарування та позики у звичаєвому праві запорозьких козаків. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 2. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/4.pdf.
37. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Теорія держави та права : навч. посіб./ ред.: Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. Київ : Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf.
38. Даниленко С. І. Регулювання й саморегулювання інтернету в світі: стійкі тенденції утвердження громадянського права на комунікацію. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Т. 1, № 103. С. 35–45. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/475/442>.
39. Державний лад і право на українських землях у складі Російської імперії (XIX-початок XX століть). *Віртуальний бібліограф. ХОУНБ ім. О. Гончара*. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/derzhavniy-lad-i-pravo.htm>.
40. Деркач Е. М. Тенденції розвитку саморегулювання господарської діяльності у сфері транспорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 116–120. URL: http://lsei.org.ua/3_2022/25.pdf.

- 41.Дрішлюк А. І. Місце цивільно-правового договору в системі джерел цивільного права України. *Часопис цивілістики*. 2014. № 16. С. 30–34. URL: <http://www.clj.nuoua.od.ua/archive/16/8.pdf>.
- 42.Еннан Р. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет. *Матеріали Конференції «ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні»*. 2017. URL: <http://aphd.ua/publication-173/>
- 43.Задорожній О. В. Особливості міжнародно-правової діяльності праукраїнських союзів племен у період до заснування Київської Русі. *Право й суспільство*. 2014. № 5–2. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/5_2014_part_2.pdf.
- 44.Київська Русь. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Київська_Русь.
- 45.Ковальова С. Г. Судоустрій і судочинство на українських землях Великого князівства Литовського. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/monograf/44/3.pdf>.
- 46.Кочин В. Поняття та ознаки саморегулювання в цивільному праві України. *Юридична Україна*. 2014. № 10. С. 52-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_10_11
- 47.Кравчук В. М. Правовий простір держави: проблеми визначення за обсягом і змістом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 1. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6610/1/Кравчук%20В.pdf>.
- 48.Кривенко Ю. В. Принципи здійснення волонтерської діяльності. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 246–250. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/61.pdf>.
- 49.Кулик О. І. Саморегулювання ринку віртуальних активів: поняття та форми. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 4 (48). С. 99–194. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2020/4/17.pdf>.

50. Курашова І. М. Господарсько-правовий механізм саморегулювання будівельної галузі в Україні. Харків : Право, 2021. 176 с. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Mono_Kurashova/Mono_Kurashova-21.pdf.
51. Куфтирєв П. В. Правові системи давніх держав Месопотамії як джерела для формування концептів доказового права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1 (22). С. 12–15. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1_2018/5.pdf.
52. Кушинська Л. А. Козацьке звичаєве право як чинник самоідентифікації українців XVII-XVIII століття. *Економіка і право*. 2015. № 28. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18068/Kushynska.pdf?sequence=2>.
53. Кісель В. Вплив класичних теорій договору на сучасне розуміння сутності цивільно-правового договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/9.pdf>.
54. Кісель В. Й. Еволюція сутності цивільно-правового договору. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 69–73. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1fb57427-4fc7-4155-92a1-5ae53118a116/content>.
55. Леськів О. А. Державне регулювання ринку маркетингових комунікацій в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Львів, 2017. 253 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/dis_leskiv.pdf.
56. Лукасевич-Крутник І. С. Договірні зобов'язання з надання транспортних послуг у цивільному праві України: дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Тернопіль, 2019. 502 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/36964/3/disertacja-lukasevich-krutnik-10_12_2019.pdf.

57. Мельник Н. В. Сутність, види та рівні самоорганізації народу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Т. 1, № 40. С. 11–14. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5381/1/Мельник%20СУТНІСТЬ,%20ВИДИ%20ТА%20РІВНІ%20САМООРГАНІЗАЦІЇ.pdf>.
58. Микитин М. В. Перспективи функціонування в Україні ODR платформ як новітньої концепції вирішення спорів. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9682/вирішення%20спорів.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
59. Мухін В.В. Індивідуальне регулювання у механізмі децентралізації у праві : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. юрид. унів. ім. Я. Мудрого. Харків, 2018. 443 с
60. Навчальні матеріали. Тема 4. Суспільно-політичний лад і право України під владою Польщі та Речі Посполитої. *Національна академія внутрішніх справ*. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/idpu_2021/info/lec4.html.
61. Національний банк України розкрив проєкт концепції CBDC. *Експрес онлайн*. URL: <https://expres.online/ctil-zhittya/natsionalniy-bank-ukraini-rozkviv-proekt-kontseptsii-cbdc>.
62. Неефективні закупівлі Міноборони – це диверсія проти держави – експерта Ради реформ Барабаш. *Українські новини*. URL: <https://ukranews.com/ua/news/943046-neefektyvni-zakupivli-minoborony-tse-dyversiya-proty-derzhavy-eksgolova-rady-reform-barabash>.
63. Некіт К. Г. Віртуальна власність: поняття та сутність. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 37-47. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_1/8.pdf

- 64.Оборотов Ю.М. Праворозуміння як аксіоматичне начало (постулат) права. *Право України*. 2010. № 4. С. 49–55. URL: https://www.pravoua.com.ua/ua/store/cdownload/pravoukr/pravoukr_2010_4/
- 65.Окрема думка судді Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду Погрібного С. О. від 22.01.2020 р. у справі № 399/590/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87640401>.
- 66.Основи римського приватного права : навч.-метод. посіб. / ред. Є. О. Харитонов. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12646/НМП%20Основи%20римського%20права.pdf>.
- 67.Пасечник О. Метамоделістське праворозуміння як рефлексія коливань пізнання сучасного права. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 16–22. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2022/2.pdf.
- 68.Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 36 с.
- 69.Погрібний С. О. Поняття цивільно-правового регулювання суспільних відносин. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 33. С. 25-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2006_33_6
- 70.Погрібний С. О. Принципи та механізм регулювання договірних відносин у цивільному праві України: автореф дис. ...док. юрид. наук за спец.: 12.00.03/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ. 2009
- 71.Погрібний С. О. Імперативні та диспозитивні норми та їх роль в регулюванні цивільних відносин. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2. С. 46–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_8.

- 72.Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 12.05.2022 р. у справі № 756/15123/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104330072>.
- 73.Правда Руська. Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>.
- 74.Правила Google Ads - Центр політики Google Ads Довідка. Google Help. URL: <https://support.google.com/adspolicy/answer/6008942?sjid=3970346877439024115-EU&hl=uk>.
- 75.Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
- 76.Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
- 77.Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки : Розпорядж. від 12.05.2021 р. № 438-р. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-438r>.
- 78.Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
- 79.Проект Закону про саморегулювання господарської та професійної діяльності. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70181.
- 80.Реформування аграрних відносин у другій половині XIX – початку XX ст.: Реформа 19 лютого 1861 року та її наслідки для українського

- селянства. *Підготовка до ЗНО – Освітній портал «Академія»*. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3467>.
- 81.Рішення Господарського суду Львівської області від 03.09.2018 р. у справі № 914/844/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/76414073/>.
- 82.Самбор С. Право як поняття та підходи до його розуміння. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Юридичні науки*. 2011. № 87. С. 59–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2011_87_18.
- 83.Саморегуляція соціального організму країни : монографія / ред.: В. П. Бех, Н. В. Крохмаль, Г. О. Нестеренко. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоман., 2010. 652 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/71>.
- 84.Сердюк Т. В. Саморегулювання в Україні: переваги та недоліки в сучасних економічних умовах. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*. 2012. № 9. С. 41–46. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/2940/1/8.pdf>.
- 85.Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1625.html>.
- 86.Стріжкова А. В. Саморегулювання у мережі Інтернет на прикладі віртуальних організацій grid. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Yefremova/4_4.pdf.
- 87.Тімашов В. Правовий порядок діяльності Запорізької Січі в площині права людини на особисте волевиявлення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/01/22.pdf>.
- 88.Україна за литовсько-польської і польсько-козацької доби. *Ізборник*. URL: <http://litopys.org.ua/encycl/eui042.htm>.

89. Умови використання сайту Інтернет-магазину (веб-порталу). *Legal Support*. URL: <https://legal-support.top/umovi-vikoristania/>.
90. Федик Є. І., Федик С. Є. До питання змісту умов нормативного саморегулювання. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. № 8. С. 210–216. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/625/594>.
91. Філатова Н. Ю. Саморегулівні організації як суб'єкти цивільного права : монографія. Харків : Право, 2016. 240 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/149/1-24.pdf>.
92. Філатова Н. Ю., Бережняк О. С. Договори типу click-wrap і browse-wrap: особливості і призначення. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2018. Т. 23, № 1(32). С. 87–97. URL: [https://doi.org/10.18524/2304-1587.2018.1\(32\).133063](https://doi.org/10.18524/2304-1587.2018.1(32).133063).
93. Харитонов Є. О. Цивільне право України. URL: <https://ukrtextbook.com/civilne-pravo-ukra%D1%97ni-xaritonov-ye-o/civilne-pravo-ukra%D1%97ni-xaritonov-ye-o-9-samozaxist-civilnix-prav-ta-inte-resiv.html>.
94. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. COVID-19 Делікти створення небезпеки. *Часопис цивілістики*. 2020. № 38. С. 5–11. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i38.360>.
95. Харитонов Є. О. Вітчизняна концепція права власності перед викликами інформаційного суспільства. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/254/194>.
96. Харитонов Є. О. Право інформаційних технологій. *DSpace Repository*. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3ad1894-0cdb-4f37-8c62-594ea64910af/content>.

97. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. ІТ-право: альтернатива парадигми.
URL: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/462>.
98. Харитонов Є. О. Концепт «правове забезпечення» в контексті правової адаптації до умов внутрішнього ринку Європейського Союзу. *DSpace Repository*. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f6058817-17bc-449e-a406-f70e8b8ef93b/content>.
99. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Деякі цивілістичні проблеми «інтернету речей». *DSpace Repository*. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/542fb052-6363-4a77-9555-4a13078d82e6/content>.
100. Харитонов Є. О. Інформаційне суспільство та ІТ-сфера: шляхи впорядкування. *DSpace Repository*. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4a051ab4-c8be-4d3a-ba0b-5a0dd0e37a58/content>.
101. Харитонova О. І., Ульянова Г. О., Кирилюк А. В., Симонян Ю. Ю., Бааджи Н. П., Позова Д. Д., Григор'янц Г. І., Буrowa Л. І., Мартинюк І. В. Проблемні питання визначення правової природи і структури правовідносин інтелектуальної власності, що виникають у мережі Інтернет. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2015. Т. 17. С. 159–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2015_17_7
102. Харитонов Є. О. Школа цивілістики в ОНЮА – НУ ОЮА: традиції та новації. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2010. Т. 9. С. 192–203. URL: <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom9/21.pdf>.
103. Цивільне право України : підручник / ред.: Г. Б. Яновицька, В. О. Кучер. Львів : Новий Світ-2000, 2014. Т. 1. 444 с. URL:

- <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>.
104. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV: станом на 10 жовт. 2022 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
 105. Чванкін С. А. Онлайн-медіація - перспективи розвитку в сучасних умовах. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13997/Чванкін%20С.%20ОА.%20Онлайн-медіація%20-%20перспективи%20розвитку%20в%20сучасних%20умовах.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
 106. Щамбура Д. Неофіційне право : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081«Право». Одеса, 2021. 231 с. URL: https://docs.mgu.edu.ua/docs/vchen_rada/disertacii/shambura_dis.pdf.
 107. Що думають українці про проблеми в секторі оборони та війську. *Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV*. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-v-ukrajini-shcho-dumayut-ukrajinci-pro-problemi-u-viysku-opituvannya-50343929.html>.
 108. 2,480-Year-Old ancient Egyptian script is actually a prenuptial agreement. *Micklin Law Group*. URL: <https://www.micklinlawgroup.com/think-prenups-new-think-2480-year-old-ancient-egyptian-script-actually-prenuptial-agreement/>.
 109. 3 reasons why civil society is essential to COVID-19 recovery. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/why-civil-society-is-essential-to-covid-19-pandemic-recovery/>.
 110. About FINRA. *FINRA.org*. URL: <https://www.finra.org/about>.

111. Adler J. Why data privacy self-regulation is better than involuntary options. *TrustArc Privacy Blog*. URL: <https://trustarc.com/blog/2012/07/27/why-data-privacy-self-regulation/>.
112. Affiliate agreements. *Rocket Lawyer*. URL: <https://www.rocketlawyer.com/gb/en/business/make-sales-and-services-agreements/legal-guide/affiliate-agreements>.
113. Ahimsa. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/ahimsa>.
114. ARPANET. *Bikineдiя*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ARPANET>.
115. Art and theory in renaissance Italy: the artist in renaissance society. *Christopher L.C.E. Witcombe*. URL: <http://arthistoryresources.net/renaissance-art-theory-2012/renaissance-artist.html>.
116. Autonomy of sport in Europe. *Council of Europe Publishing*. URL: <https://rm.coe.int/autonomy-of-sport-in-europe/168073499f>.
117. Awosika E. CBDCs Are A Very Bad Idea. *HackerNoon*. URL: <https://hackernoon.com/cbdc-are-a-very-bad-idea>.
118. Binance chief downplays CBDC threat to crypto. *Finextra Research*. URL: <https://www.finextra.com/newsarticle/41257/binance-chief-downplays-cbdc-threat-to-crypto>.
119. Black J. Constitutionalising Self-Regulation. *The Modern Law Review*. 1996. Vol. 59, no. 1. P. 24–55. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2230.1996.tb02064.x>.
120. Blesch W. Best practices for material updates to your privacy policy. *TermsFeed*. URL: <https://www.termsfeed.com/blog/best-practices-material-updates-privacy-policy/>.

121. Boyd M. Regulating the metaverse: can we govern the ungovernable?. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/sites/martinboyd/2022/05/16/regulating-the-metaverse-can-we-govern-the-ungovernable/?sh=52ce7cd41961>.
122. Browne R. Meta and Microsoft can't self-regulate their metaverses, UK regulator warns. *CNBC*. URL: <https://www.cnbc.com/2022/10/26/meta-and-microsoft-cant-self-regulate-their-metaverses-ofcom-warns.html>.
123. Browsewrap agreement. *Practitioner Insights News & Analysis | Westlaw*. URL: [https://content.next.westlaw.com/practical-law/document/12e45ae49642211e38578f7ccc38dcbee/Browsewrap-Agreement?viewType=FullText&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://content.next.westlaw.com/practical-law/document/12e45ae49642211e38578f7ccc38dcbee/Browsewrap-Agreement?viewType=FullText&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)).
124. Can FIFA reform itself? *Policy Forum*. URL: <https://www.policyforum.net/can-fifa-reform-itself/>.
125. Carbonara A., Ogus E. Self-regulation. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/265402203_3_Self-regulation.
126. Castro D. Benefits and Limitations of Industry Self-Regulation for Online Behavioral Advertising. URL: <https://d1bcsfjk95uj19.cloudfront.net/files/2011-self-regulation-online-behavioral-advertising.pdf>.
127. Cave J., Marsden C., Simmons S. Options for and Effectiveness of Internet Self- and Co-Regulation. *RAND Corporation Provides Objective Research Services and Public Policy Analysis*. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/technical_reports/2008/RAND_TR566.pdf.
128. CBDCs Will 'Kill' Crypto, Reserve Bank of India Governor Says. *Bitcoinist*. URL: <https://bitcoinist.com/cbdc-will-kill-crypto-rbi/>.

129. Charter of core principles of the European legal profession & Code of conduct for European lawyers. *CCBE - The voice of the European legal professional*. URL:
https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEON_CoC.pdf.
130. China Issues Code of Ethics for New-Generation AI. *China Justice Observer*. URL:
<https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-issues-code-of-ethics-for-new-generation-ai>.
131. China's Civil Code Allows In-Game Virtual Items to be Inherited. *Pandaily*. URL:
<https://pandaily.com/chinas-civil-code-allows-in-game-virtual-items-to-be-inherited/>
132. Civil Code of the People's Republic of China. URL:
http://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/202012/31/content_WS5fedad98c6d0f72576943005.html
133. CODE OF ETHICS. *The International Game Developers Association (IGDA)*. URL: <https://members.igda.org/page/codeofethics>.
134. Conclusion: Options for Enhancing Transparency and Accountability through Self-Regulation and Regulation of Lobbying. *oecd-ilibrary.org*. URL:
https://read.oecd-ilibrary.org/governance/lobbyists-governments-and-public-trust-volume-2/conclusion-options-for-enhancing-transparency-and-accountability-through-self-regulation-and-regulation-of-lobbying_9789264084940-9-en#page2.
135. Content moderation. Best practices towards effective legal and procedural frameworks for self-regulatory and co-regulatory mechanisms of

- content moderation. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/content-moderation-en/1680a2cc18>.
136. Customs as a source of law. *iPleaders*. URL: https://blog.ipleaders.in/customs-as-a-source-of-law/#Origin_of_Customs.
137. Cusumano M. A., Gawer A., Yoffie D. B. Social Media Companies Should Self-Regulate. *Harvard Business Review*. URL: <https://hbr.org/2021/01/social-media-companies-should-self-regulate-now>.
138. Cusumano M. A., Yoffie D. B., Gawer A. Pushing social media platforms to self-regulate. *The Regulatory Review*. URL: <https://www.theregreview.org/2022/01/03/cusumano-yoffie-gawer-pushing-social-media-self-regulate/>.
139. Dávid-Barrett E. Shirking Self-Regulation? Parliamentary Standards in the UK. *Public Integrity*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1080/10999922.2022.2075632>.
140. Dealessandri M. IGDA mishandled complaints of harassment, conduct violations. *GamesIndustry*. URL: <https://www.gamesindustry.biz/igda-mishandled-complaints-of-harassment-conduct-violations>.
141. Dickinson S., Mortimer K., Kerr G., Waller D., Kendrick A. Power and responsibility: advertising self-regulation and consumer protection in a digital world. *Journal of consumer affairs*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1111/joca.12295>.
142. Digital self-defense. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_self-defense
143. Directory of regulators of the legal profession. *The IBA*. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=199b20ec-b7ab-4ef4-99c4-cd45c7b6371b>.

144. Dixon-Woods M., Yeung K., L. Bosk C. Why is UK medicine no longer a self-regulating profession? The role of scandals involving “bad apple” doctor. *Social science & medicine*. 2011. Vol. 73. P. 1452–1459. URL: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.08.031>.
145. E-commerce self-regulatory instruments (Codes of Conduct). *UNECE*. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/cefact/recommendations/rec32/rec32_ecetrd277.pdf.
146. EASA - European Advertising Standards Alliance. *EURACTIV PR*. URL: <https://pr.euractiv.com/company/easa-european-advertising-standards-alliance-91415>.
147. ESRB Ratings. *Entertainment Software Ratings Board*. URL: <https://www.esrb.org/>.
148. EU Council Publishes Changes to Artificial Intelligence Act Proposal. *Sidley*. URL: <https://datamatters.sidley.com/eu-council-publishes-changes-to-artificial-intelligence-act-proposal>.
149. European Council and Commission in agreement to narrow the scope of the AI Act. *AlgorithmWatch* URL: <https://algorithmwatch.org/en/eu-narrow-scope-of-ai-act/>.
150. Field J. No self-regulation for metaverses in UK. *CoinGeek*. URL: <https://coingeek.com/no-self-regulation-for-metaverses-in-uk/>.
151. Foley Jr R. The myth of self-regulation. *Foundation for Economic Education*. URL: <https://fee.org/articles/the-myth-of-self-regulation/>.
152. From barter to written agreements: a look into the history of contracts. *Lexagle*. URL: <https://www.lexagle.com/blog-en-sg/from-barter-to-written-agreements-a-look-into-the-history-of-contracts>.

153. From self-regulation to legal compliance: the end of an era. *techUK*.
URL: <https://www.techuk.org/resource/from-self-regulation-to-legal-compliance-the-end-of-an-era.html>.
154. Hermes has set a precedent for protecting IP rights against NFT creators. *Barbashyn Law Firm*. URL: <https://barbashyn.law/en/statti/kompaniya-hermes-stvoryla-pretседent-zahystu-prav-iv-proty-tvortsiv-nft/>.
155. Hirsch D. D. The law and policy of online privacy: regulation, self-regulation, or co-regulation?. *Seattle university law review*. 2011. No. 34. P. 439–480. URL: <https://digitalcommons.law.seattleu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2003&context=sulr>.
156. History of self-regulation. *ASA*. URL: <https://www.asa.org.uk/static/uploaded/b2137be2-f62a-4833-bf15e9976324a68a.pdf>.
157. How a Product Earns the ENERGY STAR Label. *ENERGY STAR*. URL: <https://www.energystar.gov/products/how-product-earns-energy-star-label>.
158. How to spot a bad privacy policy. *Makeuseof*. URL: <https://www.makeuseof.com/spot-bad-privacy-policy/>.
159. Howes G. Facebook Ad Policies: A Complete Guide [Updated 2024]. *MagicBrief – Ship More Winning Ads*. URL: <https://magicbrief.com/post/facebook-ad-policies-in-2023-how-to-comply-and-what-to-expect>.
160. Affiliate Agreement: Everything You Should Know. *Contract Lawyers: Compare Pricing and Save*. URL: <https://www.contractscounsel.com/t/us/affiliate-agreement>.
161. ICANN History Project. *Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN)*. URL: <https://www.icann.org/history>.

162. IETF Overview. *IETF*. URL:
<https://www.ietf.org/proceedings/35/ietf-overview.html>.
163. Is Online Dispute Resolution The Future of Alternative Dispute Resolution? *Kluwer Arbitration Blog*. URL:
<http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/03/29/online-dispute-resolution-future-alternative-dispute-resolution/>.
164. Kelly M., Ó Gráda C., Mokyr J. The mechanics of the industrial revolution. *Econstor*. URL:
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/228196/1/1701742233.pdf>.
165. Laird J. What is a privacy policy?. *Privacy Policies*. URL:
<https://www.privacypolicies.com/blog/what-is-privacy-policy/>.
166. Lavi D. Three is not a crowd: online mediation-arbitration in business to consumer internet disputes. URL:
<https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1918&context=jil>.
167. Laws and contracts in Mesopotamia. *Facts and Details*. URL:
<https://factsanddetails.com/world/cat56/sub363/entry-6078.html>.
168. Locus definition & meaning. *Dictionary.com*. URL:
<https://www.dictionary.com/browse/locus>.
169. Locus definition and meaning. *Collins Online Dictionary* URL:
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/locus>.
170. Locus standi. *Cambridge Dictionary* URL:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/locus-standi>.
171. Machill M., Waltermann J. Self-regulation of internet content. *Gütersloh : Bertelsmann Foundation*, 1999. 63 p.
172. Magna carta and human rights. *Rule of Law Education Centre*. URL:
<https://www.ruleoflaw.org.au/magna-carta-and-human-rights/>.

173. Martinez V. R. Toward more robust self-regulation within the legal profession. *Washington University Journal Of Law And Policy*. 2022. Vol. 69. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4205085.
174. Mathi S. Can the e-commerce industry self-regulate so that government role can be minimal? Commerce Minister Piyush Goyal asks. *MediaNama*. URL: <https://www.medianama.com/2022/03/223-e-commerce-self-regulation-piyush-goyal/>.
175. McKeage M., Wingrove G., O'Meara P. Self-regulation and medical direction: conflicted approaches to monitoring and improving the quality of clinical care in paramedic services. *International journal of health governance*. 2018. Vol. 23. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJHG-02-2018-0006/full/html>.
176. Moreira T. Consumer protection in e-commerce: the work of UNCTAD. *WTO*. URL: https://www.wto.org/library/events/event_resources/ecom_0106202310/177_639.pdf.
177. National Council for the Training of Journalists. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/National_Council_for_the_Training_of_Journalists.
178. OGA. *How To Start Your Own Online Casino*. URL: <https://www.howtostartcasino.com/casino-certificates/oga>.
179. On-Line Arbitration. *WIPO*. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/online/index.html>.
180. Online dispute resolution. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Online_dispute_resolution.
181. Partz H. CBDC may threaten stablecoins, not Bitcoin: ARK36 exec. *Cointelegraph*. URL:

- <https://cointelegraph.com/news/cbdc-may-threat-stablecoins-not-bitcoin-ark-36-exec>.
182. Pashley D., Ozieranski P., Mulinari S. Disclosure of pharmaceutical industry funding of patient organisations in nordic countries: can industry self-regulation deliver on its transparency promise?. *International journal of social determinants of health and health services*. 2022. Vol 52. URL: <https://doi.org/10.1177/00207314221083871>.
 183. Polder model. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Polder_model.
 184. Porter T., Ronit K. Self-regulation as policy process: the multiple and criss-crossing stages of private rule-making. *Policy sciences*. 2006. No. 39. P. 41–72.
 185. Price M. E., Verhulst S. G. The concept of self regulation and the internet. URL: <https://repository.upenn.edu/server/api/core/bitstreams/3e76b9cc-2781-4688-bfc0-2ad411c1a1c2/content>.
 186. Reader T. Is self-regulation the best option for the advertising industry in the European Union? an argument for the harmonization of advertising laws through the continued use of directives. *Harmonization of EU advertising law*. 1995. Vol. 16. P. 181–215. URL: <https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1492&context=jil>.
 187. Real money trading (RMT). *SQUARE ENIX Support Centre*. URL: <https://support.eu.square-enix.com/faqarticle.php?id=455&la=2&kid=12802>.
 188. Request for Comments. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Request_for_Comments.

189. Responsible care. *International Council of Chemical Associations (ICCA)*. URL: <https://icca-chem.org/focus/responsible-care/>.
190. Roman law summative assignment. *Studocu*. URL: <https://www.studocu.com/en-gb/document/bangor-university/law/roman-law-summative-assignment/11652419>.
191. Self-regulation 2:0? A critical reflection of the European fight against disinformation. *Misinformation Review*. URL: <https://misinforeview.hks.harvard.edu/article/self-regulation-20-a-critical-reflection-of-the-european-fight-against-disinformation/>.
192. Self-regulation and ‘hate speech’ on social media platforms. *Article 19*. URL: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2018/03/Self-regulation-and-‘hate-speech’-on-social-media-platforms_March2018.pdf.
193. Self-regulation for a better Internet for kids. *Shaping Europe’s digital future*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/self-regulation-better-internet-kids>.
194. Self-Regulation In Artificial Intelligence: An Indian Perspective. *Mondaq*. URL: <https://www.mondaq.com/india/privacy-protection/1015476/self-regulation-in-artificial-intelligence-an-indian-perspective>.
195. Self-regulation in Swiss financial market legislation. Eidgenössische Finanzmarktaufsicht *FINMA*. URL: <https://www.finma.ch/en/documentation/self-regulation/>.
196. Self-regulation in the financial markets. *CFA Institute Market Integrity Insights*. URL: <https://blogs.cfainstitute.org/marketintegrity/2014/06/24/self-regulation-in-the-financial-markets/>.

197. Self-Regulation model. *IAPP*. URL:
<https://iapp.org/resources/article/self-regulatory-model/>.
198. Self-regulation of electronic commerce: issues in the context of Chilean law. *Revista Chilena de Derecho*. URL:
<http://ojs.uc.cl/index.php/Rchd/article/download/4258/3968/>.
199. Self-regulation. *Glossary of Platform Law and Policy Terms*. URL:
<https://platformglossary.info/self-regulation/>.
200. Self-Regulation. *Hong Kong Lawyer*. URL:
<https://www.hk-lawyer.org/content/self-regulation>.
201. Śleziak T. The role of confucianism in contemporary South Korean society. *Rocznik orientalistyczny*. 2013. P. 27–46. URL:
<https://bibliotekanauki.pl/articles/707562.pdf>.
202. Sodeman W. A. Communications decency act (CDA). *Encyclopedia Britannica*. URL:
<https://www.britannica.com/topic/Communications-Decency-Act>.
203. Standards and Ethics. *The New York Times Company*. URL:
<https://www.nytc.com/company/standards-ethics/>.
204. Standing (locus standi). *Oxford Constitutions*. URL:
<https://oxcon.ouplaw.com/display/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e472>.
205. Telegram is the crypto hackers' newest playground – and they have automated the process. *Business Insider*. URL:
<https://www.businessinsider.in/cryptocurrency/news/telegram-is-the-crypto-hackers-newest-playground-and-they-have-automated-the-process/articleshow/89642117.cms>.
206. Terms of Service або User Agreement: як створити реальну протекцію веб-сайту?. *АРМАДА*. URL:
<https://armada.law/blog/terms-of-service-abo-user-agreement/>.

207. The Fed - Frequently Asked Questions. *Board of Governors of the Federal Reserve System*. URL:
<https://www.federalreserve.gov/cbdc-faqs.htm>.
208. The International Council for Advertising Self-Regulation. *ICAS*. URL:
<https://icas.global/about/>.
209. The keys to self-regulating online content. *Dotmagazine*. URL:
<https://www.dotmagazine.online/issues/self-regulation-for-a-better-internet/the-key-to-Self-Regulating-online-content>.
210. The phenomenon of “abuse of right” in the context of the problems of finding the methodological foundations of modern legal science. *SHS Web of Conferences*. URL:
https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2021/29/shsconf_rudnltmrp2021_01001.pdf.
211. The possibilities and limits of self-regulation. *Encyclopedia.com*. URL:
<https://www.encyclopedia.com/education/arts-construction-medicine-science-and-technology-magazines/possibilities-and-limits-self-regulation>.
212. The rise of NFTs: exploring the future of digital ownership on the blockchain. *Medium*. URL:
<https://giottus.medium.com/the-rise-of-nfts-exploring-the-future-of-digital-ownership-on-the-blockchain-8e0f77ed83cb>.
213. Theories and history of Customary law. *Abyssinia Law*. URL:
<https://www.abyssinialaw.com/study-on-line/379-customary-law/7328-theories-and-history-of-customary-law>.
214. Torelli J. What is the difference between terms of use and terms & conditions? *Sprintlaw*. URL: <https://sprintlaw.com.au/articles/terms-of-use-vs-terms-and-conditions/>.
215. Towards the Automation of E-Negotiation Processes Based on Web Services – A Modeling Approach. *ResearchGate*. URL:

- https://www.researchgate.net/publication/221194556_Towards_the_Automation_of_E-Negotiation_Processes_Based_on_Web_Services_-_A_Modeling_Approach.
216. Tracey L. A. Health professional regulation in historical context: Canada, the USA and the UK (19th century to present). *Human Resources for Health. BioMed Central*. URL: <https://human-resources-health.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12960-020-00501-y>.
 217. United States: Media self-regulation: A questionable case of American exceptionalism?. *Ethical Journalism Network*. URL: <https://ethicaljournalismnetwork.org/trust-factor-united-states>.
 218. Valori G. E. Ethical aspects relating to cyberspace: Self-regulation and codes of conduct. *Modern Diplomacy*. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2022/01/14/ethical-aspects-relating-to-cyberspace-self-regulation-and-codes-of-conduct/>.
 219. Van Heesen-Laclé Z. D., Meuwese A. C. M. The legal framework for self-regulation in the Netherlands. *Utrecht law review*. 2007. No. 3. P. 116–122. URL: https://www.researchgate.net/publication/26493548_The_legal_framework_for_self-regulation_in_the_Netherlands.
 220. Volunteering in times of coronavirus. *Nonprofit*. URL: <https://nonprofit.xarxanet.org/news/volunteering-times-coronavirus>.
 221. Volunteering: european practice of regulation. *European center for not-for-profit law*. URL: [https://ecnl.org/sites/default/files/2020-09/Voluntary%20Activities%20-%20European%20Practices%20of%20Regulation%20\(Belarus%20volunteering%20paper\).pdf](https://ecnl.org/sites/default/files/2020-09/Voluntary%20Activities%20-%20European%20Practices%20of%20Regulation%20(Belarus%20volunteering%20paper).pdf).
 222. Wahyuningtyas S. Y. Self-regulation of online platform and competition

- policy challenges: A case study on Go-Jek. *Competition and Regulation in Network Industries*. 2019. Vol. 20, no. 1. P. 33–53. URL: <https://doi.org/10.1177/1783591719834864>.
223. Warwick M. Self-regulation just won't cut it in the metaverse – it needs a virtual Interpol. *TelecomTV*. URL: <https://www.telecomtv.com/content/digital-platforms-services/self-regulation-just-won-t-cut-it-in-the-metaverse-it-needs-a-virtual-interpol-43408/>.
224. Wenzlaff K., Odorović A. The joint production of confidence – self-regulation in European crowdfunding markets. *Baltic journal of management*. 2020. Vol. 15. P. 303–331. URL: <https://doi.org/10.1108/BJM-04-2019-0119>.
225. What is a clickwrap agreement?. *DocuSign*. URL: <https://www.docusign.com/blog/what-is-a-clickwrap-agreement>.
226. What is a privacy policy?. *Ironclad*. URL: <https://ironcladapp.com/journal/contracts/how-to-create-the-best-privacy-policy-for-your-business/>.
227. What is FSC?. *Forest Stewardship Council*. URL: <https://anz.fsc.org/what-is-fsc>.
228. What's the difference between terms and conditions?. *Enzuzo*. URL: <https://www.enzuzo.com/blog/difference-between-terms-and-conditions>.
229. Wheeler S. How to write an ad policy. *Kevel*. URL: <https://www.kevel.com/blog/ad-policy>.
230. White W. D. Professional Self-Regulation in Medicine. *Journal of Ethics*. URL: <https://journalofethics.ama-assn.org/article/professional-self-regulation-medicine/2014-04>.
231. Wolfs W., Veldhuis J. J. Regulating social media through self-regulation: a process-tracing case study of the European Commission and Facebook.

- Political research exchange*. 2023. Vol. 5. URL: <https://doi.org/10.1080/2474736X.2023.2182696>.
232. Woods P., A. Lamond D. A confucian approach to developing ethical self-regulation in management. The Academy of Management AoM 2010. 2010.URL: https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/40042/71443_1.pdf;sequence=1.
233. X Ads policies. *X for Business*. URL: <https://business.twitter.com/en/help/ads-policies.html>.
234. Zacharias F. C. The Myth of Self-Regulation. *University of Minnesota Law School Scholarship Repository*. URL: <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1542&context=mlr>.
235. Zemp B. The Advantages and Drawbacks of Central Bank Digital Currencies. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesbooksauthors/2023/02/07/the-advantages-and-drawbacks-of-central-bank-digital-currencies/?sh=4205907a109e>.
236. Zhang A., Zhang K., Li W. Optimising self-organised volunteer efforts in response to the COVID-19 pandemic. *Humanit Soc Sci Commun*. 2022. №134. URL: <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01127-2>

ДОДАТОК

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ващак В. А. Онлайн вирішення спорів (ODR) як засіб забезпечення норм саморегулювання в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 125–127. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/29>.

2. Ващак В. А. Історія правового саморегулювання цивільних відносин в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 100–103. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/21>.

3. Ващак В. А. Локус правового саморегулювання цивільних відносин в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 88–91. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/18>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Ващак В.А. Волонтерство як складова приватноправових відносин у боротьбі із COVID-19. *Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19* : матер. всеукр. науково-практичної онлайн-конференції (23 квітня 2020 р.). За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2020. С. 83-85. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13061/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%2012.06.2020_A.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. Ващак В. А. Концепція віртуальної власності в рамках оновлення Цивільного кодексу України. *Офіційна концепція оновлення Цивільного*

кодексу України : проблеми практичної реалізації : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 25 лютого 2021р.) / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонові. Одеса : Фенікс, 2021. С. 45–47. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15832>

6. Ващак В. А. Значення nft (невзаємозамінних токенів) для еволюції цивільно-правового регулювання. *Римське право і сучасність. Кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства в Україні: досвід і перспективи* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 черв. 2021 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2021. С. 67–69. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15873>

7. Ващак В. А. Самозахист персональних даних в Інтернеті. *Цивілістичні проблеми інформаційної безпеки в умовах COVID-19* : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 21 черв. 2021 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова, д.ю.н., проф. І. В. Давидові. Одеса : Фенікс, 2021. С. 30–32. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15891>

8. Ващак В.А. Міжнародний досвід правового регулювання штучного інтелекту: від саморегулювання до законотворення. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права* : матеріали міжнародної науково - практичної конференції м. Одеса, 25 лютого 2022 р. / редкол. В.П. Маковій та ін. Одеса, ОДУВС, 2022. С. 54–56. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1844d716-672e-489b-b928-a30990e8f833/content>

9. Ващак В. А. Межі саморегулювання цивільних відносин в метавсесвіті *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонова, д. ю. н., проф. І. Давидові; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 132–135. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/25137>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Результати дисертаційного дослідження підготовлено і обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження були викладені на наукових, науково-практичних конференціях, інших наукових заходах, а саме: Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19» (м. Одеса, 23 квітня 2020 р.), у Всеукраїнському круглому столі «Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації» (м. Одеса, 25 лютого 2021 року), Міжнародній науково-практичній конференції «Римське право і сучасність. Кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства в Україні: досвід і перспективи» (м. Одеса, 25 червня 2021 р.), Всеукраїнському науковому круглому столі «Цивілістичні проблеми інформаційної безпеки в умовах COVID-19» (м. Одеса, 21 червня 2021 р.), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права», (м. Одеса, 25 лютого 2022 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Приватне право в умовах війни», (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.), XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна цивілістика: Тенденції розвитку права під час воєнного стану» (м. Одеса, 21 квітня 2023 р.), Міжнародній науково-практичній конференції Міжнародної науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.).